

Niet langer verborgen

Het bereiken van minder zichtbare doelgroepen in de publieksarcheologie

Student: Koen Lensing
Studentnummer: 424643
Opleiding: HBO Archeologie
Hogeschool: Saxion (Deventer)

Module: Afstuderen
Afstudeerbegeleider: Jan Rutenfrans
Beoordelaar: Kim Pollmann

Opdrachtgever: Erfgoed Gelderland
Bedrijfsbegeleider: Roel Kramer

Type document: Verantwoording afstudeeronderzoek
Versie: Definitief

Voorwoord

Het afstudeeronderzoek was niet mogelijk geweest zonder de hulp van meerdere partijen. Uiteraard zijn de bijdrages van Hogeschool Saxion en Erfgoed Gelderland groot geweest. Daarvan is met name de hulp van Jan Rutenfrans (Saxion), Roel Kramer en Ben Bregman (beide Erfgoed Gelderland) belangrijk geweest. Tevens gaat mijn dank ook uit naar de Gelderse musea en erfgoedinstellingen met hun samenwerkingspartners, waar het praktische deel van het afstudeeronderzoek plaats kon vinden. Het was een bijzonder onderzoek, dat een bijdrage heeft geleverd aan de maatschappelijk rol van archeologie voor de minder zichtbare doelgroepen. Tot slot een speciaal woord van dank aan Anja Fischer voor het opzetten van de afstudeercoaching. Dit heeft een belangrijke rol gespeeld in het afronden van het verantwoordingsdocument.

Koen Lensing
Doetinchem, 13 april 2021

Samenvatting

In het kader van het afstuderen vond er een onderzoek plaats in opdracht van Erfgoed Gelderland. Het onderzoek richtte zich op de maatschappelijke rol van archeologie en dan specifiek op de wijze waarop archeologie ingezet kan worden om contact te leggen met minder zichtbare doelgroepen. Minder zichtbare doelgroepen komen, om diverse redenen, niet/nauwelijks in aanraking met erfgoed (waaronder archeologie). De redenen kunnen bijvoorbeeld financieel of medisch van aard zijn. De onderzoeksvraag (hoofdvraag) voor het afstudeeronderzoek luidt: *Welke maatschappelijke rol kan archeologie vervullen in Gelderse musea en erfgoedcentra?*

Vanuit Erfgoed Gelderland bestond er al geruime tijd de wens om onderzoek te (laten) doen naar het contact leggen met minder zichtbare doelgroepen door middel van archeologie. Om dit te achterhalen zijn er vijf Gelderse projecten geselecteerd en bezocht. De doelgroepen waren (op volgorde van bezoek): dementerenden, asielzoekers, kinderen uit achterstandswijken, blinden en invaliden. De bezochte projecten waren (op volgorde van bezoek): Pakhuis on Tour (Museum Het Pakhuis, Ermelo), Archeologie-workshop (ArcheoHotspots, Arnhem), Wetenschap en techniek beleven - een middeleeuws feest (Erve Eme, Zutphen), Interactieve rondleiding (Elisabeth Weeshuis Museum, Culemborg) en Onbeperkt Eropuit (De Zonnebloem, Nijmegen).

Bij de eerste vier genoemde projecten is de doelgroep geobserveerd. Bij het vijfde project gebeurde dat niet. Deze was 'slechts' ter kennisneming, maar was wel degelijk relevant voor het onderzoek. Voor het eerste, derde en vierde project is een aanvraag voor een stimuleringsbijdrage ingediend in het kader van het project Ieders Museum. Voor Archeologie-workshop was een aanvraag niet nodig. Met Ieders Museum biedt Erfgoed Gelderland haar leden de mogelijkheid om hun initiatieven (deels) financieel te laten ondersteunen. Voor de toekenning van de stimuleringsbijdrage moet het project gericht zijn op minder zichtbare doelgroepen (bijvoorbeeld dementerenden) en daarbij samengewerkt worden met een organisatie van buiten de erfgoedsector (bijvoorbeeld een verzorgingstehuis).¹

Voor het onderzoek zijn drie onderzoeksmethoden uitgevoerd, namelijk literatuuronderzoek (bronnenonderzoek), observaties en interviews. Voor het literatuuronderzoek zijn Nederlandse en Britse bronnen geraadpleegd. Deze hadden met name betrekking op publieksarcheologie (waaronder wetenschappelijke theorieën), (minder zichtbare) doelgroepen en observeren. Hieruit bleek onder andere dat in het Verenigd Koninkrijk de publieksarcheologie al veel verder ontwikkeld en geïntegreerd is in het archeologisch werkveld, dan in Nederland. Observeren is (nog) geen gebruikelijke onderzoeksmethode binnen het archeologisch werkveld. Vandaar dat ook daarvoor naar bronnen werd gezocht. Aan de hand van de bronnen en in overleg met de opdrachtgever is een observatieformulier opgesteld. Op het observatieformulier werd het gedrag van de doelgroepen genoteerd. Vervolgens werd de data verwerkt tot radargrafieken. In de radargrafieken staan ook de bevindingen van de organisatoren van het betreffende project. De bevindingen werden door hen kenbaar gemaakt tijdens de interviews. Tijdens het interviewen werd achtergrondinformatie over de projecten verkregen en werden de projecten geëvalueerd.

De resultaten van dit onderzoek staan in het verantwoordingsdocument (alternatief voor scriptie) voor Hogeschool Saxion en het product (adviesdocument) voor de opdrachtgever vermeld. Het product is bestemd voor de leden van Erfgoed Gelderland (onder andere Gelderse musea en erfgoedcentra). Daarin staan, naast de geobserveerde projecten, best practices (praktijkvoorbeelden) uit Nederland en het Verenigd Koninkrijk. Het adviesdocument kan als inspiratiebron en/of handleiding dienen voor de leden, indien zij vergelijkbare projecten willen opzetten voor minder zichtbare doelgroepen. De resultaten in het verantwoordingsdocument geven antwoord op de deelvragen, die gezamenlijk de hoofdvraag beantwoorden. Eén van de belangrijkste conclusies is, dat publieksarcheologie niet altijd draait om de overdracht van archeologische kennis naar een groot publiek. Het kan ook als middel dienen om contact te leggen met minder zichtbare doelgroepen. Dat blijkt bijvoorbeeld uit het project Pakhuis on Tour, waarbij een verrijdbare kast naar verzorgingstehuizen wordt gebracht. Destijds was de Romeinse Tijd het thema van de inhoud van de kast (waaronder replica's). De dementeren in het verzorgingstehuis hadden moeite om de kennis tot zich te nemen. Echter werd er contact gelegd doordat zij replica's mochten aanraken en bekijken. Dit was knap, omdat contact leggen met dementerenden niet eenvoudig is. Door de samenwerking met het verzorgingstehuis hoefde Museum Het Pakhuis zich vooraf minder te verdiepen in de kenmerken van de doelgroep. Samenwerking met een instelling van buiten de erfgoedsector is dan ook zeer aan te raden.

¹ Erfgoed Gelderland (a), geraadpleegd op 10-09-2020.

Inhoudsopgave

Voorwoord	2
Samenvatting	3
Hoofdstuk 1: Inleiding.....	7
1.1: Inleiding.....	7
1.2: Projectopdracht	8
1.3: Onderzoekskader	8
1.4: Doel- en probleemstelling.....	9
1.5: Vraagstelling.....	9
1.6: Leeswijzer.....	10
Hoofdstuk 2: Onderzoeksmethoden & verantwoording	11
2.1: Inleiding.....	11
2.2: Toegepaste methoden en technieken	11
2.2.1: Literatuuronderzoek	11
2.2.2: Observaties	12
2.2.3: Interviews.....	13
2.3: Verantwoording gekozen methoden	13
2.3.1: Literatuuronderzoek	13
2.3.2: Observaties	15
2.3.3: Interviews.....	16
Hoofdstuk 3: Theorieën & modellen (Resultaten).....	18
3.1: Inleiding.....	18
3.2: Theorieën en modellen.....	19
3.3: Deelconclusie	22
Hoofdstuk 4: Best Practices (Resultaten).....	23
4.1: Inleiding.....	23
4.2: Nederland	23
4.3: Verenigd Koninkrijk.....	28
4.4: Deelconclusie	33
Hoofdstuk 5: Observaties & interviews (Resultaten).....	35
5.1: Inleiding.....	35
5.2: Pakhuis on Tour	35

5.3: Archeologie-workshop	38
5.4: Wetenschap en techniek beleven - een middeleeuws feest	40
5.5: Interactieve rondleiding	42
5.6: Onbeperkt Eropuit	45
5.7: Adviesdocument	46
5.8: Deelconclusie	46
Hoofdstuk 6: Conclusie & discussie	48
6.1: Inleiding	48
6.2: Conclusie	48
6.2.1: Deelvragen	48
6.2.2: Hoofdvraag	49
6.3: Discussie	49
6.3.1: Macroniveau	49
6.3.2: Mesoniveau	49
6.3.3: Microniveau	50
Hoofdstuk 7: Aanbevelingen	51
7.1: Inleiding	51
7.2 Macroniveau	51
7.3 Mesoniveau	51
7.4 Microniveau	51
Bronnenlijst	53
Literatuur	53
Internet	54
Bijlagen	57
Bijlage 1: Verklarende woordenlijst	57
Bijlage 2: Advies aan de opdrachtgever	60
Bijlage 3: Stappenplan observeren (adviesdocument)	61
Bijlage 4: Observatieformulieren	64
Observatieformulier: Pakhuis on Tour (1/2)	64
Observatieformulier: Pakhuis on Tour (2/2)	68
Observatieformulier: Archeologie-workshop (1/2)	72
Observatieformulier: Archeologie-workshop (2/2)	75
Observatieformulier: Wetenschap en techniek beleven – een middeleeuws feest	78

Observatieformulier: Interactieve rondleiding	81
Bijlage 5: Uitgeschreven interviews	84
Interview: Pakhuis on Tour	84
Interview: Archeologie-workshop.....	88
Interview: Wetenschap en techniek beleven - Een middeleeuws feest.....	92
Interview: Interactieve rondleiding	94

Hoofdstuk 1: Inleiding

1.1: Inleiding

In het kader van het afstuderen, aan de opleiding Archeologie aan de Saxion Hogeschool te Deventer, is een onderzoek uitgevoerd. Om een algemeen beeld te geven van het afstudeeronderzoek worden in dit hoofdstuk de projectopdracht, het onderzoekskader en de probleem- doel- en vraagstelling toegelicht. Voor het beantwoorden van de hoofdvraag en deelvragen (zie Vraagstelling) zijn een literatuur- en praktijkonderzoek uitgevoerd (zie Projectopdracht). Het onderzoek vond plaats in opdracht van Erfgoed Gelderland. Deze coöperatie, van Gelderse culturele instellingen, zet zich in voor het verbinden en versterken van het Gelderse erfgoed. Namens Erfgoed Gelderland werd de student begeleid door Roel Kramer (publieksarcheoloog). Dhr. Kramer wilde al geruime tijd onderzoek (laten) doen naar het benaderen van minder zichtbare doelgroepen door middel van (publieks)archeologie. Deze doelgroepen komen, om uiteenlopende redenen, niet/nauwelijks in aanraking met erfgoed (waaronder archeologie). De redenen kunnen bijvoorbeeld medisch of financieel van aard zijn. Doelgroepen waar men hierbij zoal aan kan denken zijn onder andere dementerenden en asielzoekers. Het begrip 'minder zichtbare doelgroepen' is geen algemene term voor dergelijke doelgroepen. De student is er zelf mee gekomen. De term dekt namelijk beter de lading van het onderzoek dan het gebruikelijke(re) 'nieuwe doelgroepen'. De doelgroepen zijn immers niet nieuw, want ze bestonden al geruime tijd. Er was echter nog weinig aandacht voor. Dit maakte hen minder zichtbaar in bijvoorbeeld musea en erfgoedcentra.

In dit document wordt onder publieksarcheologie de mate verstaan waarin een zo breed mogelijk publiek kan deelnemen aan activiteiten met betrekking tot archeologie. In de publieksarcheologie wordt (vaak) onderscheid gemaakt tussen *public archaeology* en *community archaeology*. In dit verantwoordingsdocument worden daar de volgende definities voor gehanteerd.

Public archaeology:

*"Vorm van publieksbereik waarbij voornamelijk de professionele archeologen vaststellen wat van belang is om naar buiten te brengen naar het publiek."*²

Community archaeology:

*"Vorm van publieksbereik in samenspraak met verschillende lagen van de lokale gemeenschap over de lokale archeologie."*³

Anders dan gebruikelijk in de publieksarcheologie, ligt bij dit onderzoek minder de nadruk op het overdragen van archeologische kennis en/of vaardigheden. Archeologie kan namelijk een middel zijn om contact te leggen met een bepaalde doelgroep. Door minder zichtbare doelgroepen te betrekken bij archeologie neemt de kans op inclusie (in musea) toe. Inclusie betreft de mate waarin bepaalde bevolkings-/doelgroepen deel kunnen nemen aan en betrokken worden bij activiteiten zoals publieksarcheologie. Daarbij is sprake van wederzijds begrip tussen de reeds bestaande en nieuwe doelgroep(en). Met name voor musea en erfgoedcentra is het streven naar inclusie van belang. Zo voelen meerdere doelgroepen zich gerepresenteerd in de collectie en activiteiten. Door dit na te streven, vervullen musea en erfgoedcentra een maatschappelijke rol. Het tegenovergestelde van inclusie is exclusie (uitsluiting).⁴ Voor het begrip 'museum' wordt in dit document de onderstaande definitie van de International Council of Museums (ICOM) gehanteerd (vertaald uit het Engels):

*"Een museum is een democratische en inclusieve non-profit organisatie, die ruimte biedt voor verschillende perspectieven. Het heeft oog voor de veranderende opvattingen in de maatschappij en is verantwoordelijk voor het tentoonstellen van de artefacten daarvan. Ze werkt samen met verschillende maatschappelijke organisaties en is daarbij transparant in de bedrijfsvoering. Ze draagt bij aan de waardigheid, de sociale gelijkheid en het welbevinden van de gemeenschap."*⁵

² Richardson/Almansa-Sánchez 2015, 194.

³ Tully 2007, 158.

⁴ Kennisplein Gehandicaptensector, geraadpleegd op 10-09-2020.

⁵ International Council of Museums, geraadpleegd op 10-09-2020.

1.2: Projectopdracht

Net als Hogeschool Saxion, wilde de opdrachtgever dat er een literatuur-/bronnenonderzoek en praktijkonderzoek uitgevoerd zou gaan worden. Het literatuuronderzoek diende gericht te zijn op het selecteren van succesvolle praktijkvoorbeelden uit binnen- en buitenland en wetenschappelijke theorieën en/of modellen met betrekking tot publieksarcheologie. De praktijkvoorbeelden (*best practices* genoemd) dienden met name betrekking te hebben op het bereiken van (minder zichtbare) doelgroepen door middel van archeologie. De wetenschappelijke theorieën en/of modellen dienden vooral ter verantwoording van de gekozen best practices. In dit verantwoordingsdocument, wordt hier dieper op ingegaan, dan in het product voor de opdrachtgever. Het verantwoordingsdocument is bestemd voor Hogeschool Saxion en betreft een andere doelgroep. De doelgroep voor het verantwoordingsdocument is namelijk van een hoger wetenschappelijk niveau, dan de gemiddelde gebruiker van het product voor de opdrachtgever. Tevens werden bronnen gezocht die gaan over observeren als onderzoeksmethode. Observeren is namelijk (nog) geen gebruikelijke onderzoeksmethode in het archeologisch werkveld.

Het praktijkonderzoek bestond (grofweg) uit twee onderdelen, namelijk observaties en interviews. Voor de observaties werd op basis van bronnen en overleg een observatieformulier opgesteld. Het observatieformulier zorgde voor een objectieve en uniforme manier van observeren. Voor het observeren werden er vier Gelderse projecten geselecteerd. Tijdens de uitvoering van de projecten werd de betreffende doelgroep geobserveerd. De verzamelde data werd verwerkt in radargrafieken. Ter afsluiting werden er interviews afgenomen met de organisatoren van de gekozen projecten. Hierbij werd achtergrondinformatie over de projecten verkregen. Tevens werden de projecten geëvalueerd aan de hand van de radargrafieken.

Het literatuur- en praktijkonderzoek vonden plaats in de periode september 2018 t/m februari 2019. De uitwerking en publicatie van het product voor de opdrachtgever en het verantwoordingsdocument voor Hogeschool Saxion duurden tot april 2021. De resultaten van het literatuur- en praktijkonderzoek vormen de basis voor het product (adviesdocument) voor Erfgoed Gelderland. Mochten de leden van Erfgoed Gelderland in de toekomst archeologische publieksprojecten willen gaan opzetten voor minder zichtbare doelgroepen, dan kan het adviesdocument als inspiratie en/of handleiding dienen. In het product voor de opdrachtgever wordt advies gegeven over subsidiemogelijkheden in de publieksarcheologie, het benaderen van minder zichtbare doelgroepen, het invullen van een activiteit en het behalen van doelstellingen (Bijlage 2). Het adviesdocument heeft als titel *Niet langer verborgen: Advies over het bereiken van minder zichtbare doelgroepen met publieksarcheologie*. Voor het verantwoordingsdocument is een bijna identieke titel gekozen om het verband tussen beide documenten aan te duiden. Onder de bestandsnaam *Advies_EG_Doelgroepen_en_archeologie.pdf* zal het adviesdocument samen met dit verantwoordingsdocument ingeleverd worden bij Hogeschool Saxion.

1.3: Onderzoekskader

Uit verschillende publicaties blijkt dat publieksarcheologie een steeds prominentere rol inneemt in het Nederlandse archeologische werkveld. Uiteraard is dit een positieve ontwikkeling, maar nog lang niet iedereen wordt daar bij betrokken. Om uiteenlopende redenen komen bepaalde doelgroepen niet/nauwelijks in aanraking met erfgoed. Door hen te benaderen door middel van (publieks)archeologie zou dit (wellicht) verbeterd kunnen worden. Het Nederlandse archeologische werkveld zou wellicht een voorbeeld kunnen nemen aan het Verenigd Koninkrijk. Daar is men namelijk al veel verder gevorderd met het bereiken van minder zichtbare doelgroepen.⁶

Aan het afstudeeronderzoek liggen twee eerder uitgevoerde onderzoeken ten grondslag. Deze zijn uitgevoerd in de Britse en Nederlandse erfgoed- en welzijnssector. De betreffende onderzoeken worden elk kort toegelicht. Het afstudeeronderzoek is opgezet met als doel om te achterhalen hoe ook andere minder zichtbare doelgroepen, dan degene die op de volgende pagina genoemd worden, bereikt kunnen worden. Het afstudeeronderzoek is niet gebaseerd op wetenschappelijke theorieën en/of modellen met betrekking tot publieksarcheologie. De theorieën en modellen in dit verantwoordingsdocument zijn ter onderbouwing van de verschillende projecten (Gelders en best practice).

⁶ Kleijntjens 2016, 6-7.

Quantitative evidence for wellbeing benefits from a heritage-in-health intervention with hospital patients

In 2012 werd onderzoek gedaan naar het effect van het aanraken van kunst en erfgoed op het welzijn van patiënten in Britse ziekenhuizen. Hieruit bleek dat het een zeer positief effect heeft. Het vormde vaak het begin van een gesprek. Dit was een bijzonder resultaat, omdat het vaak lastig is om met hen contact te leggen.⁷

Archaeology as activity in dementia

In 2016 richtte een Nederlands onderzoek zich specifiek op dementie en archeologie. Het bovenstaande Britse onderzoek was in dat opzicht breder. Ook bij het Nederlandse onderzoek bleek wederom dat het aanraken van erfgoed (archeologie) een positief effect heeft op de gebruikers (dementerenden) en het leggen van contact vergemakkelijkt.⁸

Een andere belangrijke aanleiding voor het afstudeeronderzoek is het project Ieders Museum. Met dit project kunnen de leden van Erfgoed Gelderland een stimuleringsbijdrage aanvragen voor een eigen project. Om het gewenste bedrag toegekend te krijgen, dient er onder andere aan twee voorwaarden te worden voldaan. Ten eerste moet er sprake zijn van samenwerking met een instelling/organisatie van buiten de erfgoedsector. Dit kan bijvoorbeeld een school of verzorgingstehuis zijn. Ten tweede dient het project gericht te zijn op minder zichtbare doelgroepen. Erfgoed Gelderland heeft de minder zichtbare doelgroepen onderverdeeld in drie categorieën, namelijk Zorgvragers (bijvoorbeeld dementerenden), Nieuwkomers (bijvoorbeeld asielzoekers) en Onbekende Buren (bijvoorbeeld verbinding tussen jongeren en ouderen).

1.4: Doel- en probleemstelling

Het doel van dit onderzoek is om te achterhalen welke maatschappelijke rol archeologie kan vervullen in Gelderse musea en erfgoedcentra. Daarbij is het specifiek gericht op het bereiken van minder zichtbare doelgroepen. Hiervoor dienen de deelvragen en hoofdvraag uit paragraaf 1.5 beantwoord te worden. Ook voor het adviesdocument zijn een soort van deelvragen opgesteld. In uitgeschreven vorm zijn deze te lezen in Bijlage 2 van het verantwoordingsdocument. Hierin wordt ook ingegaan op subsidiemogelijkheden voor publieksarcheologie. Dit is voor het verantwoordingsdocument irrelevant, omdat het hier niet draait om hoe een archeologische publieksactiviteit opgezet kan worden. Dat is voor de lezers van het adviesdocument wel van belang. Door de vragen uit beide documenten te beantwoorden, ontstaat een overzicht van de huidige stand van het bereiken van minder zichtbare doelgroepen in de publieksarcheologie. Het adviesdocument dient begrijpelijk te zijn voor personen die niet (professioneel) werkzaam/betrokken zijn in/bij de Nederlandse archeologie. De lezers van het verantwoordingsdocument zijn dit wel.

1.5: Vraagstelling

In overleg met de opdrachtgever zijn de volgende hoofdvraag en deelvragen opgesteld voor het onderzoek:

Hoofdvraag

Welke maatschappelijke rol kan archeologie vervullen in Gelderse musea en erfgoedcentra?

Deelvragen

De deelvragen zijn onderverdeeld in drie schaalniveaus, namelijk macro-, meso- en microniveau. Van hoog (macro) naar laag (micro) staan ze gerangschikt. Na een korte beschrijving van de schaalniveaus volgen de bijbehorende deelvragen.

Macroniveau

Het macroniveau is internationaal gericht. Het bekijkt welke best practices en theorieën en/of modellen met betrekking tot publieksarcheologie er in het binnen- en buitenland bekend zijn.

Mesoniveau

Op het mesoniveau worden de theorieën en/of modellen uit het macroniveau gekoppeld aan de geobserveerde Gelderse projecten en de binnen- en buitenlandse best practices.

⁷ Thomson et al. 2012, 15.

⁸ Vonk 2016, 131.

Microniveau

Het microniveau is gericht op de musea en erfgoedinstellingen in de provincie Gelderland. In eerste instantie gaat het daarbij om de leden van Erfgoed Gelderland. Dit is namelijk relevant voor de opdrachtgever en een groot deel van de Gelderse musea en erfgoedinstellingen zijn reeds lid van Erfgoed Gelderland.

Macroniveau

1. Welke wetenschappelijke theorieën en/of modellen zijn er over de maatschappelijke rol van archeologie?

2. Hoe wordt in het Verenigd Koninkrijk omgegaan met de maatschappelijke rol van archeologie?

Mesoniveau

3. Hoe kunnen de wetenschappelijke theorieën en/of modellen toegepast worden om doelgroepen te benaderen, die minder vaak deelnemen aan archeologische activiteiten?

Microniveau

4. Welke activiteiten worden er op dit moment ondernomen door Gelderse musea en/of erfgoedcentra om met minder zichtbare doelgroepen in contact te komen door middel van archeologie?

5. Met welke instellingen van buiten de erfgoedsector werken de Gelderse musea en/of erfgoedcentra samen?

6. Voor welke minder zichtbare doelgroepen worden er activiteiten georganiseerd door de Gelderse musea en/of erfgoedcentra?

7. Welke reacties roepen de Gelderse archeologische activiteiten op bij de gekozen doelgroepen?

1.6: Leeswijzer

De verschillende hoofdstukken in deze afstudeerverantwoording belichten elk een ander aspect van het onderzoek. De hoofdstukken zijn onderverdeeld in (sub)paragrafen en alinea's. De inhoud van het tweede hoofdstuk en verder staat hieronder kort beschreven. In Onderzoeksmethoden & verantwoording worden de methoden en technieken beschreven en verantwoord, die zijn toegepast in het afstudeeronderzoek. De resultaten zijn verdeeld in drie delen, namelijk de hoofdstukken Theorieën & modellen, Best Practices en Observaties & interviews. In het eerste deel worden de geselecteerde wetenschappelijke theorieën en modellen beschreven. In het tweede deel worden de best practices beschreven. Het derde deel beschrijft de uitkomsten van de observaties (Gelderse projecten) en interviews (in combinatie met evaluaties). Elk deel van de resultaten wordt afgesloten met een deelconclusie. In het zesde hoofdstuk wordt antwoord gegeven op de deelvragen en de hoofvraag. Tevens wordt het onderzoeksproces geëvalueerd op macro-, meso-, microniveau. Tot slot volgen er in het zevende hoofdstuk aanbevelingen voor het gebruik van dit verantwoordingsdocument en toekomstige onderzoek naar aanleiding van dit afstudeeronderzoek. In de bijlage bevinden zich de verklarende woordenlijst (begrippen), het advies aan de opdrachtgever, het stappenplan voor observeren, de observatieformulieren en de uitgeschreven interviews.

Hoofdstuk 2: Onderzoeksmethoden & verantwoording

2.1: Inleiding

De (onderzoeks)methoden en technieken, die zijn toegepast voor het onderzoek, worden in dit hoofdstuk beschreven en verantwoord. In paragraaf 2.2 wordt beschreven hoe ze zijn uitgevoerd en op welke deelvragen zij antwoord geven. In paragraaf 2.3 worden de toegepaste onderzoeksmethoden verantwoord. Er zijn meerdere wijzigingen geweest met betrekking tot de onderzoeksmethode ten opzichte van het Plan van Aanpak. Indien dit bij een bepaalde onderzoeksmethode het geval is geweest, staat dit erbij vermeld in paragraaf 2.3.

2.2: Toegepaste methoden en technieken

2.2.1: Literatuuronderzoek

Het doel van het literatuuronderzoek (ook wel bronnenonderzoek) was het vinden van relevante bronnen voor het afstudeeronderzoek. Er is gezocht naar drie hoofdonderwerpen, namelijk wetenschappelijke theorieën/modellen, best practices en (het toepassen van) observeren. De eerste twee hoofdonderwerpen hebben betrekking op publieksarcheologie in binnen- en buitenland. De gebruikte bronnen betreffen boeken, artikelen, scripties en websites. Hieronder staan de belangrijkste bronnen per hoofdonderwerp genoemd. De overige toepaste bronnen staan elders in het verantwoordingsdocument (voetnoten en Bronnenlijst). Met deze onderzoeksmethode is antwoord gegeven op de deelvragen 1, 2, 3, 5 en 6.

Theorieën en modellen

Carman, J., 2011: Stories we tell: Myths at the heart of 'community archaeology', *Archaeologies: Journal of the World Archaeological Congress*; 500.

Moshenska, G., 2017: *Key concepts in public archaeology*, Londen.

Oldham, M., 2018: *Bridging the gap: Classification, Theory and Practice in Public Archaeology*; 3-6.

Richardson, L./J. Almansa-Sánchez, 2015: Do you even know what public archaeology is? Trends, theory, practice, ethics, *World Archaeology*, Vol. 47; 198-199.

Best practices

Brink, W. ten (Archeologie Leeft!): *Carenza Lewis (University of Lincoln)*, <https://www.archeologieleeft.nl/interview-carenza-lewis-university-lincoln/>. Geraadpleegd op 10-09-2020.

Cutler, C./P. Palma, A. Innes, 2016: Tales of the Sea: Connecting people with dementia to the UK heritage through maritime archaeology (innovative practice), *Dementia*; 2-3.

Oosterwijk, B. (Archeologie leeft!): *Yvonne Lammers (archeoloog)*, <https://www.archeologieleeft.nl/interview-yvonne-lammers/>. Geraadpleegd op 10-09-2020.

Observeren

Baarda, D.B./M.P.M. de Goede, 2006: *Basisboek Methoden en Technieken: Handleiding voor het opzetten en uitvoeren van kwantitatief onderzoek*, Houten.

Thomson, L. J./H. J. Chatterjee, 2014: *UCL Museum Wellbeing Measures Toolkit*; 10.

Verhoeven, N., 2007: *Wat is onderzoek?: Praktijkboek methoden en technieken voor het hoger onderwijs*, Amsterdam.

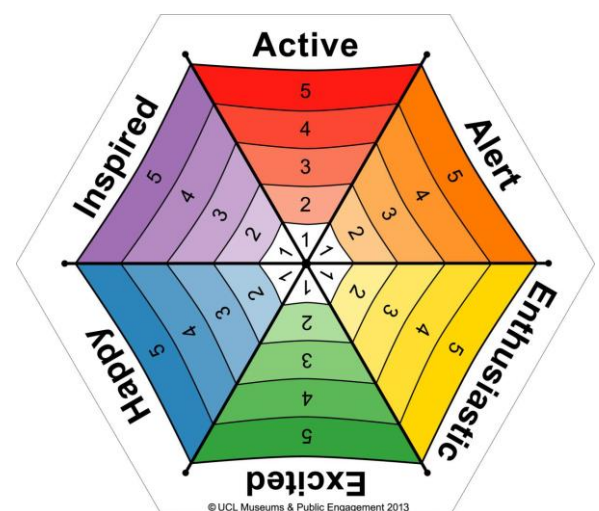
2.2.2: Observaties

Observeren is (nog) geen gebruikelijke onderzoeksmethode in het archeologisch werkveld. Daarom komt het (nog) niet aan bod in het reguliere onderwijscurriculum van de opleiding Archeologie. Het afnemen van enquêtes is een gebruikelijkere methode. Waar enquêtes kwantitatieve resultaten geven, zijn de resultaten van observaties juist kwalitatief. Wegens de geringe voorkennis over observeren, heeft de student zichzelf moeten verdiepen in deze onderzoeksmethode. De bronnen (onder andere theorieën en voorbeelden van observatieformulieren) waren met name afkomstig uit de onderwijs- en welzijnssector. In deze sectoren is observeren namelijk wel een gebruikelijke(re) onderzoeksmethode. Het is daarbij vooral gericht op het observeren van individuen en niet/nauwelijks op groepen.⁹ Daarom werd er besloten om een observatieformulier op te stellen waarmee individuen geobserveerd konden worden. Het eerste idee was om telkens vier of vijf groepsleden na elkaar gedurende circa tien minuten te observeren. Het geen wat er geobserveerd werd was het gedrag van de doelgroep (groepsleden). Het toekennen van punten (1 t/m 5), gebeurde op basis van het aantal keren dat een bepaald type gedrag (waaronder lachen en vragen stellen) voorkwam per activiteit tijdens de uitvoering van het project. Bij het invullen van de observatieformulieren werden de typen gedrag onderverdeeld in actief en passief. De exacte activiteiten verschillen per project, maar globaal bestaat het (achtereenvolgens) uit uitleg, activiteit en sluiting. De puntentoekenning verliep volgens onderstaande tabel (Tabel 01). Zie Bijlage 4 voor de observatieformulieren.

Punten	Aantal keren
1	Niet (0 keer)
2	Enigszins (1-3 keer)
3	Redelijk vaak (4-5 keer)
4	Vaak (6-8 keer)
5	Zeer vaak (9-10 keer)

Tabel 01: Toekenning punten observaties.

Zo spoedig mogelijk na het analoog invullen van de observatieformulieren, werden deze gedigitaliseerd. Ten eerste om ze daarmee het leesbaarder te maken. En ten tweede om ze als bijlage (ruwe data) bij het advies- en verantwoordingsdocument te kunnen toevoegen (Bijlage 4). De toegekende punten werden ingevoerd in Microsoft Excel 2013. Daarmee werden van elk geobserveerd project radargrafieken gemaakt. Er is om twee redenen voor radargrafieken als weergave gekozen. Ten eerste omdat radargrafieken (nog) geen gebruikelijke weergave is het archeologisch werkveld. Het brengt dus variatie aan in de gebruikelijkere cirkel-, staaf- en lijngrafieken. Ten tweede zijn radargrafieken voor observaties niet ongebruikelijk. In de welzijnssector, waar observaties gebruikelijk(er) zijn, komen ze veelvuldig voor. Mede naar aanleiding van het eerdergenoemde Britse onderzoek naar de effecten van erfgoed op welzijn is de *University College London Museum Wellbeing Measures Toolkit* (UCLM-WMT) ontwikkeld. De UCLM-WMT geeft de resultaten uit de onderzoeken weer in verschillende radargrafieken, zoals op het voorbeeld van Figuur 01. Ook deze Britse methode gebruikt een vijfpuntenschaal.¹⁰ Door de scores op een radargrafiek met elkaar te verbinden, worden de onderlinge verhoudingen tussen de scores zichtbaar. Het patroon, wat hierdoor ontstaat, doet denken aan een spinnenweb. Radargrafieken staan daarom ook wel bekend als spingrafieken. De scores voor dit onderzoek zijn toegekend aan zes categorieën, namelijk Motivatie doelgroep, Aandacht voor doelgroep, Aandacht van doelgroep, Geschiktheid voor doelgroep, Sfeer binnen doelgroep en Toepassing archeologie. Voor de voorbereiding, uitvoering en verwerking van de observaties is gebruikt gemaakt van een stappenplan.¹¹ Deze is opgenomen in het advies- en verantwoordingsdocument (Bijlage 3). De varianten van observeren, die zijn toegepast in het onderzoek, zijn in het stappenplan gemarkeerd met een asterisk (*). Met deze onderzoeksmethode is antwoord gegeven op de deelvragen 4 en 7.

Figuur 01: Voorbeeld radargrafiek UCLM-WMT (Bron: University College London Museum).

⁹ Carrièreijger, geraadpleegd op 10-09-2020.

¹⁰ Thomson/Chatterjee 2014, 3.

¹¹ InfoNU, geraadpleegd op 10-09-2020.

2.2.3: Interviews

Mede aan de hand van de eerste versies van de radargrafieken werden er interviews afgenomen. Hierbij werden de organisatoren van de geobserveerde projecten geïnterviewd. De interviews werden opgenomen als audiobestanden met toestemming van de geïnterviewden. De interviews werden later volledig uitgeschreven met behulp van het de audiobestanden (Bijlage 5). Tijdens de interviews werd (extra) achtergrondinformatie over de projecten verkregen en werden de projecten geëvalueerd. De eerste versies van de radargrafieken gaven in één oogopslag een beeld van de bevindingen van de student. De geïnterviewden tekenden hun bevindingen erbij. Daarmee geven de definitieve radargrafieken niet alleen de onderlinge verhoudingen tussen de scores weer, maar ook tussen de student en organisator. Dit vormde een directe aanleiding om tijdens het interview de bevindingen toe te lichten om zo de verschillen te kunnen verklaren. Op de radargrafieken zijn de scores van de student groen en van de organisatoren blauw (zie bijvoorbeeld pagina 38). Waar de groene lijn niet zichtbaar is, ligt deze onder de blauwe lijn. Dit houdt in dat de student en organisator op dezelfde score uitkwamen bij minstens twee naast elkaar gelegen categorieën. Om interviews als onderzoeksmethode te onderbouwen is gebruikt gemaakt van het boek *Basisboek Methoden en Technieken: Handleiding voor het opzetten en uitvoeren van kwantitatief onderzoek*.¹² Met deze onderzoeksmethode is antwoord gegeven op de deelvragen 3, 4, en 7.

2.3: Verantwoording gekozen methoden

2.3.1: Literatuuronderzoek

Wijziging oorspronkelijke plan

Niet alleen het Verenigd Koninkrijk, maar ook uit Frankrijk en Zweden werden in het Plan van Aanpak genoemd als mogelijkheden om buitenlandse best practices te vinden. Om twee redenen is er voor gekozen om het literatuuronderzoek te beperken tot het Verenigd Koninkrijk. Ten eerste was de hoeveelheid bronnen meer dan voldoende om uit te selecteren. Ten tweede was de bruikbaarheid zeer goed. De voorbeelden van archeologische projecten pasten namelijk perfect bij het onderzoek, omdat ze gericht waren op minder zichtbare doelgroepen. Tevens waren ze in veel gevallen meerdere keren uitgevoerd. Dit bood mogelijkheden voor het vergelijken van de verschillende edities.

Verantwoording gebruikte bronnen

Het literatuuronderzoek bestond met name uit het online zoeken naar (wetenschappelijke) artikelen. Tevens zijn enkele boeken geraadpleegd. Het hoofddoel van het literatuuronderzoek was het achterhalen van de huidige stand van zaken met betrekking tot publieksarcheologie en dan met name gericht op het benaderen van minder zichtbare doelgroepen. Dit betrof met name wetenschappelijke theorieën en modellen en best practices (succesvolle praktijkvoorbeelden) van projecten in Nederland (afgezien van Gelderland) en het Verenigd Koninkrijk. Er zijn meerdere redenen waarom er niet gekozen is voor reeds uitgevoerde best practices uit Gelderland. Ten eerste om breder te kijken dan het werkterrein van de opdrachtgever en daarmee een hoger schaalniveau aan te spreken. Ten tweede om het uiteindelijke adviesdocument ook bruikbaar te laten zijn voor andere geïnteresseerden naast de leden van Erfgoed Gelderland. En als laatste omdat de vier te observeren projecten allen in de provincie Gelderland plaatsvonden en daarmee ook als best practices zouden kunnen dienen. Indien er wel eerdere projecten (best practices) uit Gelderland opgenomen zouden worden, dan had dat er toe geleid kunnen hebben dat het aandeel van Gelderse projecten erg groot was geweest. Wat dan vervolgens zou kunnen leiden tot een minder aantrekkelijk adviesdocument voor niet-leden, ondanks dat zij niet de primaire doelgroep zijn.

Naast het geografische aspect is gekeken naar een variatie in doelgroepen en type activiteit. Hiermee wordt het scala aan voorbeelden voor de lezers afwisselender. Open dagen bij archeologische opgravingen zijn een voorbeeld van veel voorkomende publieksactiviteiten. De binnenlandse projecten (buiten Gelderland) zijn minder uitgebreid beschreven dan in het adviesdocument. Voor het adviesdocument zijn ze namelijk meer van belang dan voor het verantwoordingsdocument. Dit maakt ze echter niet per definitie irrelevant. De buitenlandse (Britse) best practices zijn wel even uitgebreid beschreven als in het adviesdocument. Deze zijn namelijk relevant(er) voor de deelvragen in het verantwoordingsdocument, dan de Nederlandse. De best practices zijn geselecteerd op de mate waarin de activiteiten vernieuwend waren, de wijze waarop zij (minder zichtbare) doelgroepen bereikten en in hoeverre ze

¹² Baarda/Goede 2006, 224-244.

succesvol waren op maatschappelijk vlak. Bij deze best practices is het overdragen van archeologische kennis niet altijd het hoofddoel. Een belangrijk verschil ten opzichte van het adviesdocument, is dat in het verantwoordingsdocument dieper in gegaan wordt op de gekoppelde theorieën en/of modellen per best practice.

Zoals aangegeven is er voor het literatuuronderzoek ook gezocht naar theorieën en modellen. Onderstaande theorieën en modellen zijn uiteindelijk geselecteerd voor het adviesdocument en verantwoordingsdocument. Ze zijn geselecteerd op basis van bruikbaarheid en hoe vaak ze aangehaald werden in verschillende bronnen (waaronder wetenschappelijke artikelen). Hoe vaker naar een bepaalde theorie en/of model werd verwezen, hoe groter de kans dat het geselecteerd zou worden voor dit onderzoek. Ze hebben betrekking op publieksarcheologie, doelgroepen en/of inclusie. Hieronder staat een schematische beschrijving per theorie met betrekking tot publieksarcheologie. De theorieën en modellen staan uitgebreider beschreven en aangevuld met enkele andere theorieën in hoofdstuk 3.

Merriman (2004):

Deficit model	Multiple perspective model
Op praktijk georiënteerd	Op theorie georiënteerd
Alleen professionals toegestaan	Professionals en vrijwilligers toegestaan
Corrigeren van misvattingen	Vermaak van het publiek
Verplichte educatie van het publiek	
Specialisatie in één of meerdere archeologische onderwerpen vereist	Bewaken van archeologie als geheel
Andere visies op archeologie worden ontmoedigd	Ruimte voor verschillende visies op archeologie
Benadering vanuit algemeen publieksbelang	

Tabel 02: Theorie van Merriman (2004).

Holtorf (2007):

Educatie-model	Relatie-model	Democratie-model
Publiek dient op dezelfde wijze te leren over archeologie als professionals. Het publiek is passief betrokken.	Draagvlak voor archeologie onder het publiek creëren om van het 'elitaire imago' af te komen. Het publiek is passief betrokken.	Het publiek een eigen enthousiasme laten ontwikkelen voor archeologie. Het publiek is actief betrokken.

Tabel 03: Theorie van Holtorf (2007).

Matsuda & Okamura (2011):

Educatieve benadering	Publieke benadering	Meerstemmige benadering	Kritische benadering
Leren van het publiek over het verleden en het belang van bescherming en conservering	Bevorderen van erkenning, populariteit en steun voor archeologie	De diversiteit aan vormen van interactie en hoe archeologie bijdraagt aan het begrijpen van het verleden	De politiek in het verleden

Tabel 04: Theorie van Matsuda & Okamura.

Grima (2016):

Ivory tower model	Gateway model	Multiple perspectives model
Geen enkele vorm van publieksbereik	Eenzijdige informatievoorziening vanuit het werkveld	Motiveren
Archeologen houden informatie voor zichzelf	Archeologen bepalen wat van belang is om te delen	Archeologen bieden de mogelijkheid tot deelname aan archeologisch onderzoek

Publieksarcheologie hindert het onderzoek	Publieksarcheologie moet strak georganiseerd worden	Publieksarcheologie moet omarmd worden
---	---	--

Tabel 05: Theorie van Grima.

Moshenska (2012):

Vorm van publieksarcheologie	Definitie
Archeologie met het publiek	Community archaeology en erfgoedprojecten door musea, universiteiten en/of commerciële partijen
Archeologie door het publiek	Lokale initiatieven door lokale groepen (bijvoorbeeld historische en metaaldetectorverenigingen)
Archeologie in de publieke sector	Erfgoedbeleid door overheden
Archeologische educatie	Formeel en informeel leren over archeologie in bijvoorbeeld scholen, musea en/of online
Open archeologie	Archeologisch onderzoek dat publieke toegankelijk is (bijvoorbeeld open dagen bij opgravingen)
Populaire archeologie	Archeologische kennis verspreid via bijvoorbeeld TV, films, tijdschriften en/of sociale media
Academische publieksarcheologie	De studie naar archeologie in een economische, politieke, sociale, culturele en/of ethische context

Tabel 06: Theorie van Moshenska.

2.3.2: Observaties

Wijziging oorspronkelijke plan

De geobserveerde doelgroepen waren geen van allen opgenomen in het Plan van Aanpak. Daarin werd uitgegaan van één publieksactiviteit voor jongeren in verschillende Gelderse musea en/of erfgoedcentra. Jongeren zijn namelijk in veel gevallen moeilijk te enthousiasmeren zijn voor archeologie.¹³ Jongeren zijn over het algemeen niet als minder zichtbare doelgroep te beschouwen. Ten tijde van het maken van het Plan van Aanpak was er nog nauwelijks sprake van dat onderzoek zich zou richten op minder zichtbare doelgroepen. Onder meerdere musea en erfgoedcentra bleek wel animo voor een activiteit voor jongeren, maar het opzetten ervan zou veel tijd en geld kosten. Daarom stelde Erfgoed Gelderland voor om aan te sluiten bij Gelderse projecten, die op korte termijn al plaats zouden gaan vinden. Deze projecten hadden immers al doelgroepen gekozen en via partners van buiten de erfgoedsector benaderd.

Ook het observeren zelf werd gewijzigd ten opzichte van het Plan van Aanpak. In eerste instantie was er bedacht om enkele individuen binnen de doelgroepen te observeren. Hiertoe was besloten, omdat vanuit de meeste bronnen over observaties gericht waren op individuen. De eerste versie van het observatieformulier (Pakhuis on Tour (1/2)) werd met deze insteek ontworpen. Na de eerste observatie-dag bleek deze manier van observeren erg lastig. Voor de overige dagen (waaronder de tweede dag van Pakhuis on Tour) werd daarom overgestapt op een aangepast observatieformulier. Daarmee werd de gehele doelgroep geobserveerd.

Verantwoording gebruikte bronnen

Met behulp van observatieformulieren werden de doelgroepen geobserveerd. Voor elke doelgroep werd hetzelfde format gebruikt om daarmee zo objectief mogelijk resultaten te behalen. Daarbij moet wel de belangrijke kanttekening geplaatst worden dat elke doelgroep anders is. Dit maakt de interpretatie van de resultaten lastiger. De ingevulde observatieformulieren (ruwe data) staan in Bijlage 4. De observatieformulieren zijn opgesteld op basis van literatuur over observeren en gesprekken met medewerkers van Erfgoed Gelderland. Uiteindelijk werden de doelgroepen geobserveerd aan de hand van een puntensysteem, regels en categorieën (zie volgende pagina). Daarnaast werd er op de observatieformulieren ruimte opengelaten voor opmerkingen.

¹³ Sikkema 2016, 17.

Punten	Aantal keren
1	Niet (0 keer)
2	Enigszins (1-3 keer)
3	Redelijk vaak (4-5 keer)
4	Vaak (6-8 keer)
5	Zeer vaak (9-10 keer)

Regels:

- Observeer tijdens het actieve deel. De introductie en afsluiting vallen hier buiten.
- Observeer na elke 10 à 15 minuten een andere deelnemer.
- Zet de score achter het nummer van de geobserveerde deelnemer (1 = 1e deelnemer enz.).

Categorieën:

- Reacties actief:
 - (Glim)lacht
 - Luistert
 - Stelt vragen
 - Beantwoordt vragen
 - Wacht de uitleg niet af
 - Geeft positieve feedback
 - Werkt samen
- Reacties passief:
 - Praat door anderen heen
 - Kijkt om zich heen
 - Passieve lichaamshouding
 - Geeft negatieve feedback
 - Andere irrelevante bezigheden

Voor de observaties werd gekozen voor de (combinatie van) onderstaande vormen van observeren (uitleg in Bijlage 3)¹⁴:

- Gestructureerd
- Niet-participerend
- Direct
- Verhuld

2.3.3: Interviews

Wijziging oorspronkelijke plan

Het oorspronkelijke plan was alleen het evalueren van de observaties en de daaruit voortkomende resultaten met de organisatoren van de Gelderse projecten. Dit leek in eerste instantie voldoende als afronding van de observaties. Dit bleek voor het beantwoorden van de onderzoeksvragen ook zo te zijn, maar er viel nog meer winst te behalen.

De extra winst was te behalen door de evaluaties een onderdeel te laten zijn van interviews. Daarmee werd er meer achtergrondinformatie verkregen over de projecten (onder andere doelen en voorbereidingen). Interviews werden uitgewerkt met behulp van geluidsopnames. De geluidsopnames zijn gemaakt met toestemming van de geïnterviewde organisatoren. De uitwerkingen werden ter goedkeuring naar de geïnterviewden gemaild en door hen van handtekeningen voorzien. Deze staan in Bijlage 5 (zonder handtekeningen).

¹⁴ Verhoeven 2007, 120.

Dat de uitkomsten van observaties de basis zouden gaan vormen voor de (oorspronkelijke) evaluaties was in het Plan van Aanpak al vastgesteld. De wijze van weergeven veranderde echter wel. Dit zou eerst een staafdiagram zijn, maar werd dus uiteindelijk een radardiagram.

Verantwoording gebruikte bronnen

Net als bij de observaties, werd er bij de interviews een vast format van vragen aangehouden (zie hieronder).

Format interviews:

- Algemeen
 - Naam organisatie:
 - Naam medewerker:
 - Functie binnen organisatie:
 - Samenwerkingspartner(s):
 - Naam project:
 - Datum project:
 - Doelgroep:
 - Doel(en) van het project:
- Doelgroep
 - 1. Korte beschrijving van het project.
 - 2. Waarom koos u voor deze doelgroep?
 - 3. Hoe bent u in contact gekomen met deze doelgroep?
 - 4. Welke aanpassingen heeft u gedaan, voor deze doelgroep, op de locatie waar het project plaatsvond?
 - 5. Waaruit leidde u de mate van motivatie van de doelgroep af?
 - 6. Waaruit leidde u de mate van aandacht van de doelgroep voor de activiteit af?
 - 7. Waaruit leidde u de mate van aandacht van de vrijwilligers voor de doelgroep af?
 - 8. In hoeverre was de activiteit geschikt voor de doelgroep?
 - 9. Waaruit leidde u de sfeer binnen de doelgroep af?
 - 10. Voor welke doelgroep(en) zou deze activiteit nog meer geschikt zijn?
- Vaardigheden
 - 11. Welke kennis en/of vaardigheden is/zijn vereist bij het werken met deze doelgroep?
 - 12. Op welke wijze(n) kan men deze kennis en/of vaardigheden leren?
 - 13. Op welke wijze(n) is/zijn deze (opgedane) kennis en/of vaardigheden toegepast in het project?
- Archeologie als middel
 - 14. In hoeverre werd er archeologie (in de breedste zin) gebruikt?
 - 15. Hoe zou op een andere manier archeologie gebruikt kunnen worden voor deze doelgroep?
 - 16. Zijn er wetenschappelijke theorieën en/of modellen (uit het archeologische werkveld) toegepast bij dit project? Zo ja, welke waren dat?
- Evaluatie
 - 17. Wat ging er goed tijdens het project?
 - 18. Wat zijn de (eventuele) verbeterpunten?
 - 19. In hoeverre zijn de doelen behaald?
 - 20. Wat zou u andere musea/erfgoedcentra, die ook met deze doelgroep willen werken, willen meegeven?

Hoofdstuk 3: Theorieën & modellen (Resultaten)

3.1: Inleiding

Om een beeld te krijgen van de huidige kennis op het gebied van publieksarcheologie is er een literatuuronderzoek uitgevoerd. Aan het begin van het onderzoek werd al door de bedrijfsbegeleider gemeld dat het Nederlandse archeologisch werkveld nauwelijks bekend is met de publicaties over publieksarcheologie. Dit geldt dan met name voor de veldarcheologen. Het klinkt misschien minder relevant voor hen dan voor publieksarcheologen, maar publieksarcheologie is nu eenmaal een taak van het gehele werkveld. Dat er een geringe kennis is over de aanwezigheid van Nederlandse publicaties, wil niet zeggen dat er weinig van zijn verschenen. Publieksarcheologie en de daar over verschenen artikelen zijn in het Verenigd Koninkrijk veel bekender. Publieksarcheologie is daar veel meer geïntegreerd in het archeologisch onderzoek. Men is zich bewuster van de maatschappelijke rol die archeologie kan vervullen. De theorieën en modellen in dit hoofdstuk vormen enerzijds het theoretisch kader van het onderzoek en worden daarmee gekoppeld aan de projecten (Gelders en best practice). Anderzijds vormen de theorieën en modellen het antwoord op deelvraag 1.

Veel bronnen over publieksarcheologie zijn vergelijkbaar qua opbouw. Ze beginnen namelijk meestal met het definiëren van dit begrip. Daarbij wordt meestal onderscheid gemaakt tussen *public archaeology* en *community archaeology*. Echter hanteren de bronnen niet allen dezelfde definities. Voor dit afstudeeronderzoek is er voor gekozen om onderstaande definities te hanteren, omdat deze de meest gebruikelijke zijn.

Public archaeology:

“Vorm van publieksbereik waarbij voornamelijk de professionele archeologen vaststellen wat van belang is om naar buiten te brengen naar het publiek.”¹⁵

Community archaeology:

“Vorm van publieksbereik in samenspraak met verschillende lagen van de lokale gemeenschap over de lokale archeologie.”¹⁶

Een aantal visies op publieksarcheologie worden in meerdere publicaties aangehaald. Een selectie daarvan zal in paragraaf 3.2 nader worden toegelicht. Op deze visies (theorieën en modellen) zijn de begrippen inclusie & exclusie en top-down & bottom-up van toepassing. Deze worden hieronder beschreven.

Inclusie & exclusie

Inclusie betekent simpel gezegd ‘insluiting’ en exclusie ‘uitsluiting’. Het betreft de mate waarin bepaalde bevolkings-/doelgroepen deel kunnen nemen aan en betrokken worden bij activiteiten zoals publieksarcheologie. Er is sprake van wederzijdse waardering tussen de organisatie/maatschappij (bestaande groep) en de betreffende (nieuwe) doelgroep(en). Tabel 13 (pagina 58) geeft schematisch de verschillen in de mate van betrokkenheid weer tussen inclusie, exclusie en de tussenstappen segregatie en integratie.¹⁷ Inclusie is de hoogste mate van deelname en inspraak, waar elke organisatie bij voorkeur naar zou moeten streven.

Bottom-up & top-down

Net als inclusie en exclusie, zijn, bottom-up en top-down elkaars tegenpolen. Top-down wil zeggen dat de beslissingen, over bijvoorbeeld publieksarcheologie, (voornamelijk) ‘van hoger hand’ worden genomen. Het publiek wordt daarbij niet/nauwelijks naar hun mening gevraagd. Bij bottom-up komen de ideeën juist wel vanuit het publiek (‘van onderaf’). De organisatie weet bij een bottom-up project daarom vaak beter waar de interesses en behoeftes van het publiek liggen. Top-down is niet per definitie verkeerd, maar indien mogelijk heeft bottom-up de voorkeur. Op dit moment vindt er dan ook een verschuiving plaats in verschillende sectoren (waaronder archeologie) van top-down naar bottom-up.¹⁸

¹⁵ Richardson/Almansa-Sánchez 2015, 194.

¹⁶ Tully 2007, 158.

¹⁷ Kennisplein Gehandicaptensector, geraadpleegd op 10-09-2020.

¹⁸ Encyclo (a), geraadpleegd op 10-09-2020; Encyclo (b), geraadpleegd op 10-09-2020.

3.2: Theorieën en modellen

3.2.1: Nick Merriman (2004)

Merriman ontwikkelde twee modellen, namelijk het *deficit model* ('tekortkomende model') en *multiple perspective model* ('meervoudige visie model'). Het eerste model gaat ervan uit dat goede educatie de enige manier is om het publiek waardering te laten krijgen voor archeologie. Het is vooral praktijkgericht. De multiple perspective model is juist meer theoretisch gericht. Hierbij draait het om het motiveren van het publiek om zelf met ideeën te komen voor publieksactiviteiten. Het multiple perspective model ontwikkelde Merriman om aan te tonen waarin de tegenhanger tekort schiet. Het deficit model is dan ook meer top-down en het multiple perspective model meer bottom-up. In Tabel 07 staan de kenmerken van beide modellen.¹⁹

Deficit model	Multiple perspective model
Op praktijk georiënteerd	Op theorie georiënteerd
Alleen professionals toegestaan	Professionals en vrijwilligers toegestaan
Corrigeren van misvattingen	Vermaak van het publiek
Verplichte educatie van het publiek	
Specialisatie in één of meerdere archeologische onderwerpen vereist	Bewaken van archeologie als geheel
Andere visies op archeologie worden ontmoedigd	Ruimte voor verschillende visies op archeologie
Benadering vanuit algemeen publieksbelang	

Tabel 07: Modellen van Merriman.

3.2.2: Cornelius Holtorf (2007)

Als reactie op Merriman, kwam Cornelius Holtorf met drie nieuwe modellen. De nieuwe modellen zijn gebaseerd op de modellen van Merriman. Het betreft het educatie-, relatie- en democratie-model. Het educatie-model suggereert dat het publiek zo veel mogelijk op dezelfde manier over archeologie zou moeten leren als professionele archeologen. Volgens het relatie-model ontstaat er meer draagvlak onder het publiek, als archeologen moeite doen om van hun 'elitaire' imago af te komen. Dit imago houdt in dat archeologie een sector is voor hogeropgeleiden, die niet/nauwelijks bereid zijn om hun kennis te delen. Bij zowel bij het educatie-, als het relatie-model is het publiek vrij passief betrokken bij de archeologie. Het democratie-model probeert vanuit een bottom-up benadering het publiek een eigen enthousiasme te laten ontwikkelen voor archeologie.²⁰ Tabel 08 geeft de drie modellen van Holtorf schematisch weer.

Educatie-model	Relatie-model	Democratie-model
Publiek dient op dezelfde wijze te leren over archeologie als professionals. Het publiek is passief betrokken.	Draagvlak voor archeologie onder het publiek creëren om van het 'elitaire imago' af te komen. Het publiek is passief betrokken.	Het publiek een eigen enthousiasme laten ontwikkelen voor archeologie. Het publiek is actief betrokken.

Tabel 08: Modellen van Holtorf.

3.2.3: Akira Matsuda & Katsuyuki Okamura (2011)

Matsuda en Okamura splitsten beide modellen van Merriman in tweeën. Het deficit model werd verdeeld in de educatieve en publiekelijke benadering. Het multiple perspective model viel uiteen in de kritische en meerstemmige benadering. De twee benaderingen, die uit beide modellen van Merriman ontstonden, zijn elkaars tegenpolen. De educatieve is een top-down benadering, waarbij de professionele archeoloog het publiek (vrij) eenzijdige informatie verschaft. Bij de publiekelijke benadering is er meer sprake van 'tweerichtingsverkeer' tussen de archeologen en het publiek, maar nog steeds is er sprake van top-down. Uiteraard zijn de kritische en meerstemmige benadering beide bottom-up, maar er zijn ook onderlinge verschillen. De eerste richt zich op het begrijpen van sociale en politieke verhoudingen tussen en binnen verschillende (doel)groepen en hoe zich dat verhoudt tot archeologie. De tweede benadert het vanuit culturele verschillen. Daarbij is er wederzijds begrip voor het (mogelijk) anders interpreteren

¹⁹ Oldham 2018, 3-6.

²⁰ Idem.

van bijvoorbeeld archeologische vondsten.²¹ In Tabel 09 staan de beschrijvingen van de vier benaderingen nogmaals kort beschreven.

Educatieve benadering	Publieke benadering	Meerstemmige benadering	Kritische benadering
Leren van het publiek over het verleden en het belang van bescherming en conservering	Bevorderen van erkenning, populariteit en steun voor archeologie	De diversiteit aan vormen van interactie en hoe archeologie bijdraagt aan het begrijpen van het verleden	De politiek in het verleden

Tabel 09: Benaderingen van Matsuda en Okamura.

3.2.4: Reuben Grima (2016)

Net als Holtorf maakt Grima een splitsing in het deficit model van Merriman. Echter krijgen de twee daar uit ontstane modellen een andere naam en betekenis, dan bij Holtorf. Het multiple perspective model blijft (deels) hetzelfde. De twee nieuwe modellen zijn het *ivory tower model* ('ivoren-toren-model') en *gateway model* ('poort-model'). Zoals in Tabel 10 te zien is, beschouwd het eerste model het archeologisch werkveld als zeer elitair en vormt het tweede model een tussenstap naar het *multiple perspectives model* ('meervoudige-visies-model').²² De naam van de laatstgenoemd is nagenoeg identiek aan één van de modellen van Merriman, maar heeft een andere definitie. Omdat de theorie van Grima voortkomt uit de theorie van Merriman en in meerdere bronnen aan wordt gehaald, is deze opgenomen in het verantwoordingsdocument. Een belangrijk verschil met de drie voorgaande theorieën is, dat deze niet aansluit is bij één of meerdere best practices of de Gelderse projecten.

Ivory tower model	Gateway model	Multiple perspectives model
Geen enkele vorm van publieksbereik	Eenzijdige informatievoorziening vanuit het werkveld	Motiveren
Archeologen houden informatie voor zichzelf	Archeologen bepalen wat van belang is om te delen	Archeologen bieden de mogelijkheid tot deelname aan archeologisch onderzoek
Publieksarcheologie hindert het onderzoek	Publieksarcheologie moet strak georganiseerd worden	Publieksarcheologie moet omarmd worden

Tabel 10: Modellen van Grima.

3.2.5: Onderlinge verhoudingen

In onderstaande tabel worden de onderlinge verhoudingen tussen bovengenoemde modellen schematisch weergegeven. Daarbij is ook zichtbaar of het een top-down of bottom-up benadering betreft.²³

Ontwerper	Top-down		Bottom-up	
Merriman (2004)	Deficit model		Multiple perspective model	
Holtorf (2007)	Educatie model	Relatie model	Democratie model	
Matsuda & Okamura (2011)	Educatieve benadering	Publiekelijk benadering	Kritische benadering	Meerstemmige benadering
Grima (2016)	Ivory tower model	Gateway model	Multiple perspectives model	

Tabel 11: Modellen Merriman, Holtorf, Matsuda & Okamura en Grima.

²¹ Oldham 2018, 3-6.

²² Idem.

²³ Oldham 2018, 3-6.

3.2.6: Gabriel Moshenska (2012)

De theorie van Moshenska onderscheidt minimaal zeven vormen van publieksarcheologie. Dit betreffen varianten van public archaeology en community archaeology. In tegenstelling tot de eerdergenoemde personen, baseerde Moshenska zijn theorieën niet op een reeds bestaande theorie. In Tabel 12 staan de definities van de zeven vormen van publieksarcheologie volgens Moshenska.²⁴

Vorm van publieksarcheologie	Definitie
Archeologie met het publiek	Community archaeology en erfgoedprojecten door musea, universiteiten en/of commerciële partijen
Archeologie door het publiek	Lokale initiatieven door lokale groepen (bijvoorbeeld historische en metaaldetectorverenigingen)
Archeologie in de publieke sector	Erfgoedbeleid door overheden
Archeologische educatie	Formeel en informeel leren over archeologie in bijvoorbeeld scholen, musea en/of online
Open archeologie	Archeologisch onderzoek dat publieke toegankelijk is (bijvoorbeeld open dagen bij opgravingen)
Populaire archeologie	Archeologische kennis verspreid via bijvoorbeeld TV, films, tijdschriften en/of sociale media
Academische publieksarcheologie	De studie naar archeologie in een economische, politieke, sociale, culturele en/of ethische context

Tabel 12: Vormen van publieksarcheologie volgens Moshenska (2012).

3.2.7: John Carman (2005)

Exclusie is niet te voorkomen volgens John Carman. Archeologische projecten kunnen niet volledig inclusief zijn, omdat het onmogelijk is om iedereen erbij te betrekken. Het grootste probleem zit volgens Carman in het kiezen van de onderwerpen en materialen. Als een bepaalde doelgroep, om welke redenen dan ook, zich er niet door aangesproken voelt, dan is er in feite al sprake van (een zekere mate van) exclusie. Dit kan ertoe leiden dat archeologen geneigd zijn om slechts het reeds geïnteresseerde publiek aan te spreken. Streven naar inclusie is dus goed, maar men moet zich er bewust van zijn dat nou eenmaal niet iedereen tegelijkertijd tevreden gesteld kan worden. Men zou er daarom voor kunnen kiezen om af te wisselen met de doelgroepen en/of objecten.²⁵

3.2.8: Nicole van Dijk & Sarita Bajnath (2020)

Van Dijk voegde hier in mei 2020 tijdens een webinar (online lezing) voor Erfgoed Gelderland het volgende aan toe:

“Als men niet/nauwelijks musea bezoekt, dan is de kans groot dat men zich niet/nauwelijks zal inzetten om zich gerepresenteerd te voelen in musea. Door het lage aantal bezoeken, weten zij niet/nauwelijks wat er reeds tentoongesteld wordt/werd en dus ook niet of het representatief is voor hen. Het is dus van belang zo veel mogelijk doelgroepen te benaderen en hen vervolgens het museum te laten zien, zodat zij een mening kunnen vormen over in hoeverre zij zich gerepresenteerd voelen in het museum.”

Enkele weken later gaf Bajnath ook een webinar voor Erfgoed Gelderland. Zij ging dieper in op het onderwerp inclusie en exclusie en zei daarover onder andere het volgende:

“Als men zich niet bewust is van het hebben van ‘privileges’ (op welk vlak dan ook), kan dat leiden tot (verkeerde) aannames ten opzichte van andere doelgroepen. Door bewustwording vergroot men de kans op inclusie.”

Het credo van Bajnath luidt: *“We zijn verschillend, maar niet de definitie van het verschil”*.

Daarmee geeft zij aan dat iedereen op meerdere vlakken van elkaar kan verschillen. Iedereen heeft bijvoorbeeld een huidskleur, nationaliteit en leeftijd. Er is dus nooit sprake van slechts één (doel)groep waartoe iemand behoort. Dit

²⁴ Moshenska 2017, 5-11.

²⁵ Carman 2011, 500.

maakt het realiseren van inclusie ingewikkelder dan men denkt, maar niet onmogelijk. Een belangrijke voorwaarde om inclusie te bewerkstelligen, is volgens Bajnath het aangaan van relaties met doelgroepen voor de langere termijn. Vanuit die relaties kunnen projecten opgezet worden. Leg daarbij niet vanaf het begin al de nadruk op de (eventuele) verschillen. Vaak komt dat onderwerp vanzelf zijdelings een keer aan bod gedurende het proces.²⁶

3.3: Deelconclusie

De theorieën en modellen (met betrekking tot publieksarcheologie), die gebruikt zijn in dit onderzoek, betreffen de theorie van Merriman (2004) en de daaruit voortkomende theorieën van Holtorf (2007), Matsuda & Okamura (2011) en Grima (2016). Elk van deze vier theorieën geven een visie op de mate van betrokkenheid van het publiek bij publieksarcheologie. Telkens is er bij het laatstgenoemde model van de betreffende theorie sprake van de hoogste mate van betrokkenheid.

Carman (2005), Van Dijk en Bajnath (beide 2020) richten zich op inclusie en exclusie in met name musea. Ondanks dat musea streven naar inclusie, zullen zij echter nooit volledig inclusief zijn volgens Carman. Door te kiezen voor bepaalde objecten en/of materiaalsoorten, die aansluiten bij een bepaalde doelgroep, worden vervolgens andere doelgroepen onbewust 'buitengesloten'. Volgens Van Dijk en Bajnath kan dit er toe leiden dat de 'buitengesloten' doelgroepen zich niet gepresenteerd voelen, maar ook minder bereid zijn om daar wat tegen te doen. Echter is de uitsluiting ook (deels) een gevolg van het nauwelijks bezoeken van musea. Daardoor weten bepaalde doelgroepen niet/nauwelijks wat er tentoongesteld wordt en of dat wel/niet representatief is voor hen. Het aangaan van relaties voor de langere termijn met de betreffende doelgroep kan de kans op inclusie vergroten.

²⁶ Erfgoed Gelderland (b), geraadpleegd op 10-09-2020.

Hoofdstuk 4: Best Practices (Resultaten)

4.1: Inleiding

Het tweede onderdeel van het literatuuronderzoek bestond uit het zoeken naar best practices (praktijkvoorbeelden) van projecten in binnen- en buitenland. De binnenlandse projecten (buiten Gelderland) staan hieronder kort beschreven en uitgebreider beschreven in het adviesdocument. Voor het adviesdocument zijn ze namelijk meer van belang dan in het verantwoordingsdocument. Dit maakt ze echter niet per definitie irrelevant. De buitenlandse (Britse) best practices worden hieronder wel even uitgebreid beschreven als in het adviesdocument. Deze zijn namelijk relevant(er) voor de deelvragen in het verantwoordingsdocument, dan de Nederlandse. De best practices zijn gebaseerd op de mate waarin de activiteiten vernieuwend waren, de wijze waarop zij (minder zichtbare) doelgroepen bereikten en in hoeverre ze succesvol waren op maatschappelijk vlak. Bij deze best practices is het overdragen van archeologische kennis niet altijd het hoofddoel. Het is niet bekend of er wetenschappelijk theorieën en/of modellen zijn toegepast bij (de voorbereiding en/of uitvoering van) de best practices. De theorieën en/of modellen, die er bij vermeld staan, zijn er aan gekoppeld om aan te geven hoe het betreffende project binnen het theoretisch kader past. Per best practice wordt dit verantwoord. Indien de doelgroep binnen één van de drie categorieën van Ieders Museum (Zorgvragers, Nieuwkomers en/of Onbekende Buren) valt, dan staat dat tussen haakjes in de algemene gegevens van het betreffende project.

4.2: Nederland

Pop-up Archeologiehuis

Geselecteerd op: Wijze van doelgroepsbereik
Doelgroep: Winkelpubliek
Bottom-up: Nee
Inclusie: Deels
Jaar: 2016 en 2017
Plaats: Oss (N-B)
Partijen:
- Gemeente Oss
- Stadsarchief Oss
- Stichting Archeologie Maasland
- Rijksmuseum van Oudheden (RMO)

Project:

In samenwerking met bovengenoemde partijen organiseerde Richard Jansen (stadsarcheoloog van Oss) twee maal het Pop-up

Figuur 02: Opening van het Pop-up Archeologiehuis (Bron: Archeologie Leeft!).

Archeologiehuis in het centrum van Oss. Daarin werd aandacht besteed aan de lokale archeologie. Het centrum bleek een geschikte locatie. Hiermee werd namelijk een breed (winkel)publiek bereikt. Dit publiek bestond onder andere uit minder zichtbare doelgroepen, die uit zichzelf niet/nauwelijks een museum bezoeken. Op deze wijze komt het museum als het ware naar hen toe en komen zij toch in aanraking met (publieks)archeologie.²⁷

Succesfactoren:

Er werd een breed, divers publiek bereikt. Ze kwamen in eerste instantie om te winkelen in het centrum. Omdat ze toch al in het centrum waren, was het bezoek aan het Pop-up Archeologiehuis laagdrempelig. Als mensen onverwachts met (publieks)archeologie in aanraking komen, dan zijn ze dus geneigd om er even voor te stoppen. Het gekozen winkelpand werd sfeervol aangekleed aan de buitenzijde. Ook dit nodigde een grote groep mensen uit om naar binnen te gaan.

Theorieën:

Hier is sprake van de 'publieke benadering' (Matsuda & Okamura), omdat vanuit een top-down benadering de populariteit van archeologie wordt bevorderd. De top-down benadering komt vanuit de overheid (gemeente) en sluit daarom tevens aan bij 'archeologie in de publieke sector' (Moshenska).

²⁷ Oosterwijk (a), geraadpleegd op 10-09-2020.

Taalcafé

Geselecteerd op: Succesvol op maatschappelijk vlak
Doelgroep: Asielzoekers (Nieuwkomers) en laaggeletterden
Bottom-up: Nee
Inclusie: Deels
Jaar: 2016
Plaats: Alphen aan den Rijn
Partijen:
- Provincie Zuid-Holland
- Bibliotheek Rijn en Venen
- Probiblio
- Echo Design

Project:

Yvonne Lammers werd door Probiblio gevraagd om een gastles te geven over archeologie tijdens het maandelijkse Taalcafé. Dit project leert de doelgroep de Nederlandse taal.

Door het uitnodigen van gastsprekers worden verschillende onderwerpen behandeld. Lammers nam replica's van Romeinse vondsten mee en gebruikte deze als middel om in gesprek te gaan met de doelgroep. Ze koos bewust voor de Romeinse Tijd, omdat de asielzoekers voornamelijk uit Syrië afkomstig waren. Destijds maakte ook Syrië deel uit van het Romeinse Rijk. Eén van de replica's was een militaire schoen. Door de 'noppen' aan de zool, deed het veel deelnemers denken aan een voetbalschoen. Vervolgens verschoof het gesprek steeds meer richting voetbal.²⁸ Ook voetbal is een (vrij) universeel onderwerp. Dat het onderwerp (deels) veranderde, was geen probleem. Het hoofddoel was namelijk niet de overdracht van archeologische kennis, maar om de Nederlandse taal te leren.

Succesfactoren:

Door te praten over een gedeeld verleden en/of gedeelde interesses, verlaag je de drempel om met iemand in gesprek te gaan. Het Romeinse Rijk en voetbal zijn daarvoor zeer bruikbare onderwerpen. Een eventuele taalbarrière hoeft dan niet direct een obstakel te vormen, omdat men al (enige) kennis over het onderwerp heeft. Door het verhaal te ondersteunen met objecten, wordt de drempel nog verder verlaagd. Het maakte in dit geval ook niet uit dat men een andere associatie bij de schoen kreeg. Daarmee werd namelijk wel het gesprek op gang gehouden. In gesprek blijven is de beste manier om een taal te leren.

Theorieën:

Er is hier sprake van wederzijds begrip tussen de doelgroep en organisatie met betrekking tot het anders interpreteren van vondsten. Hierbij is rekening gehouden met culturele verschillen. Daarmee sluit het aan bij de 'meerstemmige benadering' (Matsuda & Okamura), ondanks dat er geen sprake is van bottom-up. Het initiatief voor het project kwam namelijk niet vanuit de doelgroep, maar vanuit een partij uit de erfgoedsector. Daarom sluit het ook aan bij 'archeologie met publiek' (Moshenska).

Schuilkerk in het openbaar

Geselecteerd op: - Minder zichtbare doelgroep
- Wijze van doelgroepsbereik
Doelgroep: Parochianen in de regio Obdam
Bottom-up: Ja
Inclusie: Ja
Jaar: 2015
Plaats: Obdam (N-H)
Partijen:
- Archeologie West-Friesland
- Historische Stichting Oud Obdam-Hensbroek
- Saxion Hogeschool (Deventer)

Figuur 03: Lammers (rechts) in gesprek over de 'Romeinse voetbalschoen' (Bron: AD).

²⁸ Archeologie Leeft! (a), geraadpleegd op 10-09-2020; AD 2017, geraadpleegd op 10-09-2020.

Project:

Tijdens de 80-jarige Oorlog (1568-1648) stond er onder andere in Obdam een schuilkerk. Schuilkerken werden door katholieken gebruikt om er in het geheim hun missen te houden. Toen er bij een archeologisch opgraving de huisplatgrond van een schuilkerk werd blootgelegd, kwam de Historische Stichting Oud Obdam-Hensbroek op het idee van een mis naast het opgravingsvlak. De mis werd bezocht door circa 200 parochianen.²⁹ Volgens archeoloog Michiel Bartels (Archeologie West-Friesland) was deze mis een voorbeeld van hoe archeologie zou moeten zijn. Het verleden van een locatie wordt op deze manier herbeleefd en bereikt een minder zichtbaar publiek.³⁰

Figuur 04: Mis bij de schuilkerk (Bron: Archeologie Leeft!).

Succesfactoren:

Re-enactment wordt vaak genoemd als het gaat om het herbeleven van het verleden. In Obdam werd het verleden herbeleefd, door de (moderne) mis op een historische locatie te houden. Het is niet bekend of de aanwezigen kwamen voor het belijden van hun geloof of uit interesse voor archeologie/geschiedenis. De beweegredenen van de bezoekers zijn echter minder van belang. Het blijft een feit, dat ze bereikt werden door middel van archeologie. Toch zou je de voorzichtige conclusie kunnen trekken, dat er wel degelijk sprake is geweest van interesse in de lokale archeologie. In tegenstelling tot veruit de meeste missen van tegenwoordig, vond deze mis in de open lucht plaats op een niet-centrale locatie. Men zag waarschijnlijk wel in hoe bijzonder deze mis zou gaan worden, anders was de bereidheid om te komen waarschijnlijk lager geweest.

Theorieën:

Hier is sprake van 'archeologie door het publiek' (Moshenska), omdat het project door een lokale historische vereniging werd opgezet.

De Vondst

Geselecteerd op:	- Wijze van doelgroepsbereik - Vernieuwing
Doelgroep:	Niet specifiek
Bottom-up:	Nee
Inclusie:	Ja
Jaar:	2018 (geopend)
Plaats:	Heerlen (L)
Partijen:	- Provincie Limburg - Gemeente Heerlen - ArcheoHotspots - Restaura - Thermenmuseum

Project:

Net als in het Erfgoedcentrum Rozet (pagina 38) is er in De Vondst een ArcheoHotspot gevestigd. Wat deze Zuid-Limburgse vestiging uniek maakt, is de samenwerking met andere archeologische bedrijven in hetzelfde gebouw. Ook Restaura (restauratie) en het archeologisch depot van de provincie Limburg zijn er gevestigd. Gezamenlijk geven zij een beeld van het proces van opgraven tot tentoonstellen. In de ArcheoHotspot gebeurt dit onder andere met een variatie op het spel Ganzenbord (Figuur 05A en 05B).³¹

²⁹ De Erfgoedstem (a) 2015, geraadpleegd op 10-09-2020.

³⁰ Oosterwijk (b), geraadpleegd op 10-09-2020.

³¹ Museum TV, geraadpleegd op 10-09-2020; De Grote Archeologie Prijs, geraadpleegd op 10-09-2020.

Succesfactoren:

De kracht van De Vondst is de doorlopende samenwerking van de verschillende partijen. Dit maakt De Vondst uniek in vergelijking met andere ArcheoHotspots. Op de meeste locaties, die een ArcheoHotspot huisvesten, zijn ook andere erfgoedorganisaties gevestigd, maar die houden zich minder bezig met archeologie. De meeste ArcheoHotspots zijn vaak voornamelijk gericht op (lokale) vondsten en minder op andere aspecten van archeologie. Door de interne samenwerking heeft de ArcheoHotspot in Heerlen de mogelijkheid om ook andere aspecten te belichten. Hiermee verschaft De Vondst een (vrij) compleet beeld van het archeologisch werkveld. Dit vergroot de kans op een breed publiek.

Figuur 05A: 'Archeologisch Ganzenbord' in De Vondst (Bron: K. Lensing).

Figuur 05B: Onderdeel van 'Archeologisch Ganzenbord' (Bron: K. Lensing).

Theorieën:

Afgezien van het feit dat het publiek juist wel actief betrokken wordt bij de archeologie, sluit het concept van De Vondst toch aan bij het 'relatie-model' (Holtorf). De betrokken archeologen proberen namelijk meer draagvlak voor archeologie te creëren. Zo willen zij duidelijk maken dat het archeologisch werkveld niet gesloten is. Zij zijn werkzaam in musea en commerciële bedrijven en voeren het project op hun werkplek uit. Daarmee valt dit project tevens onder zowel, 'archeologie met het publiek', als 'archeologische educatie' (beide Moshenska).

NIGRVM PVLLVM & Operatie Zwammerdamschepen

Geselecteerd op:	- Minder zichtbare doelgroep - Wijze van doelgroepsbereik - Succesvol op maatschappelijk vlak
Doelgroep:	Bewoners van Ipse De Bruggen (Zorgvragers) en regio Alphen a/d Rijn
Bottom-up:	Ja
Inclusie:	Ja
Jaar:	- Bezoekerscentrum: 2016 (geopend) - Operatie Zwammerdamschepen: 2017-2021
Plaats:	Zwammerdam en Alphen a/d Rijn (Z-H)
Partijen:	- Ipse De Bruggen - Grand Café De Haven - Archeon - Hazenberg Archeologie - Provincie Zuid-Holland - Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE)

Project:

Beide projecten hebben betrekking op de opgravingen in de jaren '70, waarbij de beroemde Zwammerdamschepen en het fort NIGRVM PVLLVM (Nigrum Pullum) werden gevonden. De opgravingen vonden plaats vanwege het bouwen van het woonzorgcentrum Ipse de Bruggen. De huidige bewoners, allen met een geestelijke beperking, geven rondleidingen aan bezoekers in museum NIGRVM PVLLVM. Dit museum is gevestigd in het woonzorgcentrum. Hiervoor krijgen zij ondersteuning van het verzorgingspersoneel. De Zwammerdamschepen zelf lagen decennia lang opgeslagen. Om ze voor het publiek toegankelijk te maken, werd besloten om het Romeins Scheepvaartmuseum op te richten. Deze zal naast het huidige Archeon gebouwd worden. Onder de noemer 'Operatie Zwammerdamschepen' werd de lokale bevolking opgeroepen om mee te helpen aan het restaureren van de schepen onder leiding van het

Figuur 06: Minister Van Engelshoven van OCV (midden) in het Archeon met bewoners van Ipse de Bruggen (Bron: Archeologie Leeft!).

RCE. Daar werd massaal gehoor aangegeven. De restauratie vond plaats in het gereconstrueerde Romeinse badhuis in museum Archeon.³²

Succesfactoren

Minister Van Engelshoven (Onderwijs, Cultuur en Wetenschap) noemde de belangrijkste succesfactor al tijdens haar bezoek aan Ipse De Bruggen in 2019. Het is de combinatie van erfgoed, zorg en cultuur, die het bezoekerscentrum tot een succes maakt. Het rondleiden van bezoekers is voor de geestelijk beperkten een leuke en zinvolle tijdsbesteding. Het geeft hen een gevoel van trots. Voor deze doelgroep is vooral het actief bezig zijn van belang. Dit maakt hen enthousiast voor archeologie in dit geval. Net als bij de opgraving in Obdam, is de archeologie een middel om een minder zichtbare doelgroep te bereiken en wordt het verleden van een locatie herbeleefd.

De operatie in het Archeon dankt het succes in eerste instantie vooral aan de vele media-aandacht. De inwoners van Alphen a/d Rijn en omstreken werden veelvuldig op de hoogte gehouden van de laatste ontwikkelingen van het project. Dit leidde tot enthousiasme bij de inwoners en veel animo voor deelname aan de restauraties. Ondanks het internationale belang van de Zwammerdamschepen is de restauratie vooral een lokale aangelegenheid. Het doel van het project is om de schepen weer terug te geven aan de regio waar ze gevonden zijn en de lokale bevolking er trots op te laten zijn. Bij beide projecten is sprake van inclusie, maar in verschillende vormen. Waar het bezoekerscentrum zich in eerste instantie richt op een minder zichtbare doelgroep, wil Operatie Zwammerdamschepen juist een zo breed mogelijk publiek bereiken.

Figuur 07: 3D-animatie als schets voor het 'Nationaal Romeins Scheepvaartmuseum' (Bron: Echo Design).

Theorieën:

Bij beide projecten wordt de doelgroep gestimuleerd om een eigen enthousiasme voor archeologie te ontwikkelen vanuit een bottom-up benadering. Men wordt actief bij de lokale archeologie betrokken en is er trots op. Dit sluit aan bij het 'democratie-model'. Het betrekken van het publiek gebeurt door commerciële partijen en musea op hun eigen locatie. Daarmee sluiten beide projecten, net als De Vondst, aan bij 'archeologie met het publiek' en 'archeologische educatie' (beide Moshenska). Vanwege de vele media-aandacht sluit het tevens aan bij 'populaire archeologie' (Moshenska).

De Schat van Dalfsen

Geselecteerd op:	- Vernieuwing - Wijze van doelgroepsbereik - Succesvol op maatschappelijk vlak
Doelgroep:	Inwoners van de gemeente Dalfsen
Bottom-up:	Ja
Inclusie:	Ja
Jaar:	2015-2018
Plaats:	Gemeente Dalfsen (O)
Partijen:	- Gemeente Dalfsen - Meerdere opgravingsbedrijven - Xapp - Lokale basisscholen - Lokale ondernemers

³² De Erfgoedstem, geraadpleegd op 10-09-2020; Archeologie Leeft! (b), geraadpleegd op 10-09-2020.

Project:

De vondsten bij grootschalige opgravingen in Ooster-Dalfsen waren dusdanig spectaculair, dat de gemeente Dalfsen besloot om er een publieksofgraving van te maken. Vervolgens werd er ook een open dag georganiseerd door de gemeente. Beide activiteiten werden druk bezocht en er werd regelmatig verslag van gedaan door de jonge Vondstenvlogger (Figuur 08). Het succes van de publieksofgraving inspireerde meerdere bewoners van de gemeente om eigen projecten op te zetten op verschillende locaties binnen de gemeente. Wat begon als een top-down project werd dus al gauw bottom-up.³³

Succesfactoren

Van alle genoemde Nederlandse projecten is De Schat van Dalfsen misschien wel het beste voorbeeld van een bottom-up benadering. Het enthousiasme onder de inwoners naar aanleiding van de publieksofgraving, open dag en tentoonstelling, leidde tot nieuwe ideeën vanuit de inwoners zelf. Tevens heeft de publieksofgraving ertoe geleid, dat een deel van de vrijwilligers lid is geworden van de Archeologische Werkgemeenschap Nederland (AWN) en lokale historische verenigingen. Enkelen van hen zijn zelfs archeologie gaan studeren. Daarmee is De Schat van Dalfsen een combinatie van meerdere (persoonlijke) projecten geworden.

Theorieën:

Bij dit project kreeg het publiek veel ruimte voor eigen initiatieven. Dit is het belangrijkste kenmerk van het 'multiple perspective model' (Merriman). Overheden en commerciële partijen werkten samen met het publiek aan de lokale initiatieven. De opgedane kennis van de (publieks)opgraving en de daaruit voortkomende initiatieven werden onder andere via televisie en sociale media verspreid. Daarmee zijn maar liefst vier van de (minstens) zeven vormen van publieksarcheologie (Moshenska) van toepassing. Dit zijn 'archeologie met het publiek', 'archeologie door het publiek', 'archeologie in de publieke sector' en 'populaire archeologie'.

4.3: Verenigd Koninkrijk

Dig Manchester Project

Geselecteerd op:	- Wijze van doelgroepsbereik - Minder zichtbare doelgroep - Succesvol op maatschappelijk vlak
Doelgroep:	Inwoners van Manchester waarbij sprake is van exclusie (Onbekende Buren)
Bottom-up:	Deels
Inclusie:	Ja
Jaar:	2005-2009
Plaats:	Manchester
Partijen:	- Heritage Lottery Fund - Professionele archeologen (onder andere University of Manchester) - Lokale organisaties (onder andere scholen en amateurarcheologen)

Figuur 08: De Vondstenvlogger (voorgond rechts) doet verslag van de publieksofgraving. (Bron: In Dalfsen kan alles!).

Figuur 09: Kunstwerk naar aanleiding van het DMP in 2005. (Bron: Nevell, 2015).

³³ Bosman, 1-6; Schat van Dalfsen, geraadpleegd op 10-09-2020.

Project:

Het Dig Manchester Project (DMP) bestond uit meerdere publieksofgravingen in de Britse stad Manchester. Het was een vervolg op het project Dig Moston (2003-2005). Dig Moston was één van de eerste (publieks)opgravingen in het Verenigd Koninkrijk, waarbij er sprake was van bottom-up. Vanuit enkele inwoners van de wijk Moston (Manchester) kwam het idee om hun buurtgenoten meer te leren over archeologie door hen mee te laten graven. De lokale gemeenschap benaderde daar een professionele publieksarcheoloog voor. Hij benaderde vervolgens verschillende lokale organisaties. Vanwege het succes van Dig Moston besloten meerdere professionele archeologen om het een vervolg te geven. Naast de vindplaats van Dig Moston, werden er ook op andere locaties publieksofgravingen georganiseerd in het kader van het DMP. Het interessante aan het DMP is dat er regelmatig evaluaties plaatsvonden met de deelnemers om zo hun welzijn te peilen. De uitkomsten van de evaluaties waren vooraf gecategoriseerd. Bij elke van de onderstaande categorieën was een positieve trend waarneembaar gedurende het gehele project (2005-2009).³⁴

Categorieën:

- Kijk op het project in het algemeen.
- De mate waarin het DMP:
 - ...bijdroeg aan een gevoel trots op de lokale geschiedenis;
 - ...bijdroeg aan gezondheid en welzijn;
 - ...voorzag in de mogelijkheid tot deelname van kinderen en jongvolwassenen;
 - ...creativiteit uitlokte bij kinderen en jongvolwassenen.
- Vervolgprojecten naar aanleiding van DMP (onder andere het kunstwerk op Figuur 09).

Succesfactoren:

Waar Dig Moston zich nog beperkte tot één wijk van Manchester, vond het Dig Manchester Project verspreid over de hele stad plaats. Het idee van publieksofgravingen was niet nieuw, maar op deze schaal was ongekend. Dit is zeker niet de enige reden waarom het Dig Manchester Project zo bekend is geworden. Het leverde de deelnemers veel meer op dan alleen kennis over archeologie. Uit de evaluaties bleek dat het opgraven een positieve bijdrage leverde aan hun gezondheid en welzijn. Een groot deel van de doelgroep voelde zich bijvoorbeeld minder eenzaam en meer zelfverzekerd door samen te werken met (min of meer) gelijkgestemden. De resultaten van de evaluaties waren de aanleiding tot meerdere vervolgonderzoeken, waaronder Dig and Sow (pagina 32). Tevens leidde de publieksofgraving tot nieuwe initiatieven vanuit de inwoners, net als bij De Schat van Dalfsen.

Theorieën:

De initiatieven van de inwoners kwamen voort uit een enthousiasme, dat aangewakkerd werd door de professionals. Daarmee sluit DMP aan bij het 'democratie-model' (Holtorf) en 'archeologie door het publiek' (Moshenska). DMP was een community archaeology project, dat werd opgestart door een universiteit. Daarom sluit het ook aan bij 'archeologie met het publiek' (Moshenska).

Tales of the Sea

Geselecteerd op:	Vernieuwing
Doelgroep:	Dementerende ouderen (Zorgvragers)
Bottom-up:	Nee
Inclusie:	Deels
Jaar:	2013
Plaats:	Vijf Britse zorginstellingen
Partijen:	- Bournemouth University - Dementia Institute

³⁴ Nevell 2015, 35-36, 43-46.

Project:

Het team, bestaande uit onder andere maritiem archeologen en verzorgend personeel, heeft activiteiten gedaan met in totaal 87 dementerende ouderen. Bij elke zorginstelling werden, gedurende drie aaneengesloten weken, drie sessies van elk twee uur gehouden. Uit meerdere onderzoeken is gebleken dat actief bezig zijn en het prikkelen van de zintuigen een positief effect hebben op het welzijn van dementerenden. De zintuigen werden voornamelijk geprikkeld door te voelen. Dat gebeurde niet alleen door het aanraken van maritieme vondsten, maar ook door de vondsten zogenaamd op te graven in een soort aquaria (Figuur 10). De sessies waren dusdanig ontworpen dat de deelnemers een (maritieme) archeologische ervaring zouden opdoen. De eerste sessie stond in het teken van sfeer creëren door gebruik te maken van onder andere muziek en modelschepen. In de tweede vond de opgraving in de aquaria plaats. In de laatste sessie werden munten gefotografeerd. Het werken met de munten lokte tevens een gesprek uit over geschiedenis.³⁵ Ook als het gesprek niet over geschiedenis of archeologie was gegaan, zou het een positieve uitkomst geweest zijn. Uit zichzelf een gesprek beginnen, kan namelijk voor veel dementerenden een uitdaging zijn. Dit bleek ook tijdens het project Pakhuis on Tour (pagina 35).

Figuur 10: 'Opgraven' in aquaria
(Bron: Cutler e.a., 2016).

Succesfactoren:

Zoals vermeld was uit eerdere onderzoeken gebleken, dat het prikkelen van de zintuigen een positief effect heeft op dementerenden. Het team van Tales of the Sea wilde achterhalen in hoeverre dit ook voor (het aanraken van) archeologie geldt. Archeologie bleek daar een zeer geschikt middel voor. Het werken met de objecten lokte gesprekken uit met de deelnemers. Daarnaast is dit onderzoek een voorbeeld van hoe erfgoed naar het publiek gebracht kan worden. De betreffende doelgroep is namelijk zelf niet/nauwelijks in staat om bijvoorbeeld een museum te bezoeken.

Theorieën:

Er is sprake van een wisselwerking tussen de professionals en de doelgroep, maar de benadering is echter wel top-down. Daarmee sluit het aan bij de 'publieke benadering' (Matsuda & Okamura). Omdat er archeologisch onderzoek gedaan werd in een sociale context, is er ook sprake van 'academische publieksarcheologie' (Moshenska).

Volunteer Inclusion Programme

Geselecteerd op:	- Wijze van doelgroepsbereik - Vernieuwing - Minder zichtbare doelgroep
Doelgroep:	Inwoners van Londen waarbij sprake is van (sociale) exclusie (Onbekende Buren)
Bottom-up:	Nee
Inclusie:	Ja
Jaar:	2008-2009
Plaats:	Londen
Partijen:	- Museum of London group - London Archaeological Archive Research Centre (LAARC) - Lokale organisaties (onder andere daklozenopvang en vrijwilligerscentrale)

Figuur 11: Praatje maken tijdens het labelen van vondsten (Bron: Volunteer inclusion programme).

³⁵ Cutler e.a., 2016, 2-3.

Project:

Net als bij het Dig Manchester Project, draaide het bij het Volunteer Inclusion Programme (VIP) in eerste instantie om de inclusie van de inwoners van de stad. Dit maal nam men geen deel aan publieksofgravingen, maar was de opdracht om lokale vondsten op orde te brengen in een depot. De deelnemers waren allen Londense vrijwilligers uit verschillende lagen van de bevolking. De groep deelnemers bestond bijvoorbeeld voor bijna de helft uit werklozen. Een kwart van alle deelnemers had zelfs nog nooit eerder vrijwilligerswerk gedaan. Om het hoofddoel (inclusie) te bereiken, werden verschillende (sociale) vaardigheden aangeleerd. Een praatje maken was dus minstens zo belangrijk als het labelen van de vondsten (F10). Om de taken te kunnen uitvoeren, kregen de deelnemers een handboek en toegang tot een online forum om foto's en ervaringen met elkaar te delen. Tussen de standaard werkzaamheden door werden er korte workshops aangeboden over specifieke onderwerpen als Romeins aardewerk en zestiende-eeuwse kleipijpen. De professionals stonden open voor feedback van de vrijwilligers om zo het project (tussentijds) aan te kunnen passen. De tussentijdse, korte workshops werden daarbij als één van de hoogtepunten genoemd. Ook het handboek werd over het algemeen als zeer nuttig beschouwd door de deelnemers en professionals. Beide partijen bood het veel structuur. Na het project gaf 71% aan dat hij/zij graag vrijwilliger wilde blijven in de erfgoedsector. Door het succes besloot het LAARC de opzet van het project te delen met andere musea.³⁶

Succesfactoren:

Het grootste succes is ook hier niet het archeologisch werk zelf, maar de persoonlijke ontwikkeling van de zeer diverse doelgroep. Het verbeteren van bepaalde (sociale) vaardigheden heeft onder andere geresulteerd in een saamhorigheidsgevoel onder de deelnemers. Eigenschappen als afkomst, opleidingsniveau en leeftijd hadden daar geen invloed op. Daarnaast heeft het project veel nieuwe vrijwilligers voor de erfgoedsector opgeleverd. Dit project bewijst dat niet alleen veldwerk een positieve bijdrage kan leveren aan het (sociale) leven van de deelnemers, maar ook bijvoorbeeld vondstverwerking.

Theorieën:

Net als bij Tales of the Sea, sluit VIP aan bij de 'publieke benadering' (Matsuda & Okamura). Tevens zijn er twee vormen van Moshenska's theorie van toepassing. Ten eerste 'archeologie met het publiek', omdat het community archaeology betreft dat door een museum werd georganiseerd. En ten tweede sluit het aan bij 'academische publieksarcheologie', omdat er archeologisch onderzoek gedaan werd in een sociale context.

Waterloo Uncovered

Geselecteerd op:	- Minder zichtbare doelgroep - Wijze van doelgroepsbereik - Succesvol op maatschappelijk vlak
Doelgroep:	Oorlogsveteranen (Zorgvragers/Onbekende Buren)
Bottom-up:	Ja
Inclusie:	Ja
Jaar:	2015-Heden
Plaats:	Waterloo (België)
Partijen:	- Waterloo Uncovered - Glasgow University - Ghent University - Utrecht University - L-P Archaeology - Service Public de Wallonie

Project:

De Slag bij Waterloo is wereldberoemd. Minder bekend is het huidige archeologische onderzoek naar de slag. Sinds 2015 vindt elke zomer Waterloo Uncovered plaats op het voormalige slagveld. Het heeft de afgelopen jaren veel nieuwe inzichten opgeleverd over de slag. Dit is echter niet het hoofddoel van internationale project. De

³⁶ Renaissance London 2012, 6-9, 14-15.

gelijknamige liefdadigheidsinstelling wil namelijk de impact van oorlogen op mensen begrijpen en de opgedane kennis overbrengen. Tijdens de onderzoeken krijgen zij materiaal en onderdak van de betrokken partijen. Het idee ontstond in 2010 toen de Britten Mark Evans en Charlie Foinette terugkeerden van militaire dienst in Afghanistan. Ze kende elkaar al van de studietijd aan de University College London, waar zij beide archeologie studeerden. Na de dienstitijd werd Mark gediagnostiseerd met het posttraumatisch stresssyndroom (PTSS). In 2014 kwam het Britse ministerie van defensie met het idee om oorlogsveteranen te helpen terug te keren in de maatschappij door middel van archeologie. Door de persoonlijke inzichten, die Charlie en Mark hiermee opdeden, besloten ze om hun eigen project op te zetten. Elk jaar wordt het team van Waterloo Uncovered groter. Inmiddels doen er ook militairen aan mee die nog steeds in dienst zijn.³⁷

Succesfactoren:

De ontdekkingen over de Slag bij Waterloo, zijn natuurlijk van internationaal belang. Dit staat echter in schril contrast met wat de deelname betekent voor de veteranen. Bij Waterloo Uncovered is archeologie meer een middel, dan een doel. Uit de jaarlijkse evaluaties blijkt telkens dat het project de veteranen steun biedt bij het terugkeren in de maatschappij. De dankbaarheid van de doelgroep is één van de redenen dat het team van Waterloo Uncovered jaarlijks groter wordt. De (ex-)deelnemers willen graag bij het team blijven om onder andere toekomstige (getraumatiseerde) deelnemers te ondersteunen vanuit hun eigen ervaringen.

Theorieën:

Wederzijds begrip voor mogelijke andere interpretaties en diverse vormen van interacties komen duidelijk naar voren in Waterloo Uncovered. Dit sluit aan bij de 'meerstemmige benadering' (Matsuda & Okamura). Het onderzoek vindt plaats in een sociale context onder begeleiding van onder andere universiteiten. Dit sluit aan bij 'archeologie met het publiek' en 'academische publieksarcheologie' (Moshenska).

Dig and Sow & CARE

Geselecteerd op:	- Wijze van doelgroepsbereik - Vernieuwing - Succesvol op maatschappelijk vlak
Doelgroep:	Inwoners van de betreffende plaatsen
Bottom-up:	Ja
Inclusie:	Ja
Jaar:	2005-2022
Plaats:	Regio East-Anglia (Dig and Sow)
Partijen:	- University of Lincoln - Lokale (amateur)historici en (amateur)archeologen - Lokale bevolking

Project:

In Engeland was al geruime tijd een discussie gaande, tussen historici en archeologen, over de pest in de Middeleeuwen. De belangrijkste vraag was: *Hoe zwaar werd de bevolking van Engelse steden en dorpen, die tegenwoordig nog bestaan, er door getroffen?* Om dit omvangrijke onderzoek uit te voeren, schakelde de hoogleraar Carenza Lewis de hulp in van inwoners van ca. 60 woonplaatsen in de regio East-Anglia. Een groot voordeel bij de werving van de deelnemers was, dat Lewis voor veel mensen een bekende was. Zij presenteerde namelijk het populaire tv-programma Time Team. De resultaten van het project Dig and Sow geven een indicatie voor welke plaatsen het zwaarst werden getroffen door de pest. De huidige inwoners van de betreffende plaatsen groeven testputten (vierkante kuilen) in hun voor- en/of achtertuinen onder begeleiding van professionele archeologen. Het

Figuur 12: Archeologen en re-enactors bij een opgravingsput
(Bron: Waterloo Uncovered).

³⁷ Waterloo Uncovered, geraadpleegd op 10-09-2020.

bijzondere van dit project is, is dat het één van de eerste keren is dat er sprake was van (een combinatie van) gemeenschapsarcheologie en burgerwetenschap.

Zoals aangegeven deed men onderzoek naar de Middeleeuwse pest in de regio East-Anglia. Dit onderzoek leverde veel meer op dan alleen demografische gegevens over de ziekte. Onder de duizenden vrijwilligers was bijvoorbeeld een grote groep jongeren. De jongeren gaven aan dat, het actief deelnemen aan een wetenschappelijk onderzoek, hen meer zelfvertrouwen gaf. 83% van hen overwoog zelfs om een universitaire opleiding te gaan volgen. Naast het zelfvertrouwen, versterkte het bij alle deelnemers hun eigenwaarde en sociale contacten. Door op deze manier mensen enthousiast te maken voor (lokale) archeologie, vergroot men de kans op veelvuldig museumbezoek op de langere termijn. In 2017 zei Lewis hierover het volgende:

*“Juist publieke betrokkenheid brengt elementen als passie en nieuwsgierigheid in de archeologie, zeker als mensen actief aan de slag kunnen in hun eigen omgeving, op hun eigen plek. Daar weegt ook identificatie met het verleden natuurlijk zwaar. Wat was hier vroeger? En wie? Het is bijna een emotionele beleving als je via archeologie geconfronteerd wordt met mensen, die vóór jou op dezelfde plek leefden, maar in een totaal andere wereld. Archeologie verbindt je met die mensen.”*³⁸

Het succes van Dig and Sow bleef niet onopgemerkt in andere landen. In 2019 startte in vier Europese landen, waaronder Nederland en wederom het Verenigd Koninkrijk, het project CARE (Community Archaeology in Rural Environments).³⁹ Drie jaar lang worden er, net als bij Dig and Sow, testputten gegraven in tuinen bij mensen thuis in samenwerking met de lokale bevolking. In Nederland gebeurt dit in zeven Brabantse dorpen (gelegen tussen 's-Hertogenbosch en Eindhoven).⁴⁰ Dit maal draait het niet om de pest, maar om de (globale) ontwikkeling van de betreffende plaatsen. De resultaten, uit de deelnemende landen, worden vervolgens met elkaar vergeleken om zo eventuele parallellen te kunnen ontdekken. Daarnaast is het ook bedoeld om verder te onderzoeken wat de voordelen zijn van publieksparticipatie voor zowel de archeologen, als de deelnemers.

Figuur 13: Burgers graven in hun eigen achtertuin (CARE) (Bron: Archeologie Leeft!).

Succesfactoren:

Het feit dat er in meerdere landen een vergelijkbaar vervolgproject gaande is, geeft al aan dat Dig and Sow een zeer groot succes was. Het Britse project heeft aangetoond dat gemeenschapsarcheologie, ongeacht de aanleiding voor het onderzoek, een grote bijdrage kan leveren aan het versterken van de interesse in de (lokale) archeologie. Tevens is wederom bewezen, dat archeologisch (veld)werk een positief effect heeft op het welzijn van de deelnemers. Hier is op zowel individueel, als lokaal niveau sprake van.

Theorieën:

De inwoners van East-Anglia waren intrinsiek gemotiveerd om deel te nemen aan Dig and Sow. Ze waren veelvuldig betrokken bij het onderzoek, dat in een sociale context plaatsvond. Daarmee sluit het aan bij het 'democratie-model' (Holtorf) en 'academische publieksarcheologie' (Moshenska). Tevens sluit het aan bij 'archeologie met...' en '...door het publiek' (beide Moshenska), omdat de universiteit samenwerkte met lokale groepen. Een kanttekening daarbij is, dat het project niet vanuit de lokale groepen kwam. Het sluit dus niet volledig aan bij de definitie van 'archeologie door het publiek'.

4.4: Deelconclusie

Zoals aangegeven, is het niet bekend of er wetenschappelijke theorieën en/of modellen toegepast zijn bij (de voorbereiding en/of uitvoering van) de genoemde best practices. Door een koppeling te maken met de meest gebruikelijke theorieën en modellen, is duidelijk geworden dat dit wel degelijk het geval had kunnen zijn. Er worden

³⁸ Brink 2017, geraadpleegd op 10-09-2020.

³⁹ Community Archaeology in Rural Environments, geraadpleegd op 10-09-2020.

⁴⁰ Gemeenschapsarcheologie in het Groene Woud, geraadpleegd op 10-09-2020.

meer doelgroepen genoemd die als minder zichtbaar beschouwd kunnen worden, dan alleen de geobserveerde doelgroepen. Dit zijn laaggeletterden, parochianen, geestelijk beperkten, werklozen en oorlogsveteranen. De overige doelgroepen zijn niet als minder zichtbaar te beschouwen. De best practices die zich niet (primair) richtten op minder zichtbare doelgroepen, zijn geselecteerd op basis van vernieuwing, de wijze van doelgroepsbereik en de mate waarin zij succesvol waren op maatschappelijk vlak. Het koppelen van de theorieën toont ook aan dat niet elke theorie en/of model geschikt is voor elke minder zichtbare doelgroep, behalve de theorie van Moshenska. Op elke best practices zijn één of meerdere van Moshenska's vormen van publieksarcheologie van toepassing. Het andere uiterste is de theorie van Grima. Zijn modellen sluiten niet/nauwelijks bij één van de best practice aan. In hoofdstuk 3 werd al aangegeven dat bottom-up benaderingen de voorkeur hebben boven top-down. Uit de best practices komt naar voren dat ook een top-down benadering succesvol kan zijn. Dus het is niet bij voorbaat al een verkeerde keuze. Niet bij alle best practices is namelijk sprake van een bottom-up benadering, maar ze zijn wel allen succesvol.

Hoofdstuk 5: Observaties & interviews (Resultaten)

5.1: Inleiding

De vijf Gelderse projecten worden in dit hoofdstuk beschreven. In paragraaf 5.7 wordt kort het advies uit het adviesdocument toegelicht. Bij de eerste vier projecten vond een observatie plaats. Bij de vijfde (Onbeperkt Eropuit) gebeurde dat niet, maar het is wel degelijk relevant voor het onderzoek. Bij de eerste vier projecten wordt het verloop van de observatie beschreven en welke theorieën (hoofdstuk 3) er op van toepassing zijn. Aan het eind van de eerste vier projecten staat de bijbehorende radargrafiek waarin de resultaten van de betreffende observatie worden weergegeven. De organisatoren hebben zelf ook geobserveerd, tegelijkertijd met het begeleiden van de activiteiten. Zij hanteerden daarbij geen observatieformulieren. De eerste resultaten van de observaties werden besproken met de organisatoren tijdens interviews. Allen gaven aan dat er geen wetenschappelijk theorieën en/of modellen zijn toegepast bij de projecten. De theorieën, die genoemd worden bij elk project, zijn op dezelfde wijze toegevoegd net als bij de best practices. Elke radargrafiek wordt verder toegelicht met behulp van de uitgeschreven interviews (Bijlage 5). Het toekennen van de punten gebeurde aan de hand van Tabel 01 (pagina 12). Hoe hoger de toegekende punten, hoe vaker de bijbehorende gedragsvormen van de betreffende categorie waargenomen werden. Waar de groene lijn (observant) niet zichtbaar is, ligt deze onder de blauwe lijn (organisator). Dit houdt in dat beide personen minstens twee categorieën, die naast elkaar liggen op de radargrafiek, even hoog hebben beoordeeld. Hieronder staan de zes categorieën beschreven.

Motivatie doelgroep:

De mate waarin de doelgroep gemotiveerd was om deel te nemen aan de activiteiten.

Aandacht voor doelgroep:

De mate waarin de begeleiders (organisatoren en/of vrijwilligers) aandacht besteedden aan de verbale en non-verbale reacties van de doelgroep.

Aandacht van doelgroep:

De mate waarin de doelgroep aandacht had voor de activiteiten (waaronder ook uitleg en afsluiting).

Geschiktheid voor doelgroep:

De mate waarin de activiteiten geschikt zijn voor de doelgroep.

Sfeer binnen doelgroep:

De onderlinge omgang van de deelnemers.

Toepassing archeologie:

De mate waarin archeologie (als middel) werd toegepast om contact te leggen met de doelgroep.

5.2: Pakhuis on Tour

Hoofdorganisator

Museum Het Pakhuis (Ermelo) is gericht op het verzamelen, beheren en presenteren van het erfgoed van Ermelo en omstreken. De vaste collectie bestaat voornamelijk uit lokale archeologische vondsten (onder andere afkomstig uit een Romeins marskamp). Daarnaast zijn er wisselende tentoonstellingen over regionale onderwerpen. Het wordt geleid door professionals, die onder andere de vrijwilligers aansturen.⁴¹ Voor Pakhuis on Tour heeft het museum een ondersteuningsbijdrage aangevraagd. Door samen te werken met een welzijnsorganisatie (Zorggroep Noordwest-Veluwe) en gericht te zijn op een minder zichtbare doelgroep (categorie Zorgvragers), voldeed het project aan beide eisen van Ieders Museum. Zorggroep Noordwest-Veluwe is een overkoepelende organisatie voor zorginstellingen in de regio Noordwest-Veluwe.

⁴¹ Museum Het Pakhuis, geraadpleegd op 10-09-2020.

Doelgroep

Net als Tales of the Sea (pagina 29) heeft het project Pakhuis on Tour dementerenden als doelgroep gekozen. Dementie zorgt voor een (geleidelijke) geestelijke en lichamelijke achteruitgang bij deze zorgvragers.⁴² Vanwege deze achteruitgang, woont de doelgroep op (deels) gesloten afdelingen in zorginstellingen in en rond Ermelo. Dementie kent meerdere stadia. In welk stadium een bewoner zich bevindt, bepaald gedeeltelijk op welke afdeling hij/zij verblijft. Er is op twee dagen geobserveerd. Beide dagen waren op een andere afdeling.

Project

In het verleden zijn er verschillende activiteiten voor dementerenden georganiseerd in Museum Het Pakhuis. Telkens bleek het logistiek gezien lastig, vanwege de indeling van het museum. Ondanks de kleine omvang van het gebouw, kostte het (inclusief hulpmiddelen) veel tijd om de bezoekers te verplaatsen naar bijvoorbeeld een andere etage. Om dit logistieke probleem op te lossen, is voor Pakhuis on Tour een meubel (kast) ontworpen (voorblad en Figuur 14). Omdat het meubel verrijdbaar is, kan het gemakkelijk naar de doelgroep toegebracht worden. Daardoor hoeven zij niet zelf naar het museum te komen. Het tonen van objecten in combinatie met het prikkelen van de zintuigen, is één van de twee doelen van het project. Deze vorm van educatie staat namelijk centraal in het museum. Daarmee is de inhoud van het meubel representatief voor Het Pakhuis. Het oproepen van herinneringen door middel van het prikkelen van de zintuigen, heet 'reminiscentie' (zie Verklarende woordenlijst). Het tweede doel is het 'Verhaal van Ermelo' (lokale geschiedenis) vertellen aan een doelgroep, die er (waarschijnlijk) zelf niet/nauwelijks mee in aanraking zal komen. In dit geval zijn dat dus bewoners van een zorginstelling, die lijden aan dementie. De presentaties tijdens de bezoeken worden gegeven door vaste vrijwilligers van het museum. Zij verdiepen zich in een aspect naar keuze van het hoofdonderwerp. Tijdens de eerste editie van Pakhuis on Tour was de Romeinse Tijd het hoofdonderwerp. De inhoud van het verrijdbare meubel bestond uit replica's van Romeinse kleding en lokale archeologische vondsten, afbeeldingen en geuren (laurier en honing).

Figuur 14: Objecten in het meubel (Bron: K. Lensing).

Observatie(s)

Op 8 en 9 november 2018 vonden de observaties plaats. De student was in dezelfde ruimte en op hetzelfde moment aanwezig als de doelgroep. Bij dementerenden is het aannemelijk dat zij zich minder bewust zijn van hun omgeving. Het zou daarom niets/nauwelijks uitmaken of de student zich wel/niet vooraf kenbaar zou maken als observator. Om ook eventuele afleiding te voorkomen, besloot de student om dit niet te doen. Hij positioneerde zich dan ook afzijdig van de doelgroep en vrijwilligers. Belangrijk bij het observeren van deze doelgroep is dat niet meteen de conclusie getrokken wordt dat zij een passieve houding aan nemen tijdens een activiteit. Een actieve(re) houding is voor hen simpel niet/nauwelijks mogelijk. In het toekennen van de punten is daar rekening mee gehouden door passieve vormen van gedrag niet mee te rekenen. Op beide observatieformulieren van Pakhuis on Tour is daarom de tabel met de passieve gedragsvormen volledig leeg gebleven.

Bovenstaande gold voor beide dagen. Een belangrijk verschil tussen de eerste en tweede dag is het gebruik van het observatieformulier. Zoals in hoofdstuk 2 aangegeven, was het oorspronkelijke plan om meerdere individuen gedurende circa 10 minuten per persoon te observeren. In de eerste twee ingevulde observatieformulieren staan telkens de getallen 1 t/m 5 in een cel. Deze staan elk voor een individu. De opstelling van de stoelen, waarop de doelgroep zat, en de verdeling van de aandacht van de vrijwilligers aan de doelgroep maakten het observeren van individuen lastig. De verspreiding van de stoelen maakte niet alleen het observeren lastig, maar ook het presenteren door de vrijwilligers. Daarom zijn op de tweede dag alle stoelen aan één tafel gezet. Sindsdien is dit zelfs een eis van Museum Het Pakhuis aan een deelnemende zorginstelling. In overleg met Erfgoed Gelderland werd besloten om de tweede dag de gehele groep te observeren. Voor de resultaten (waaronder de radargrafiek) vormde dit geen probleem, omdat de te observeren vormen van gedrag niet gewijzigd werden. Voor de overige drie geobserveerde projecten zijn de activiteiten bovenaan het observatieformulier aangepast. De vormen van gedrag zijn nagenoeg

⁴² Alzheimer Nederland, geraadpleegd op 10-09-2020.

ongewijzigd gebleven. Het enige verschil is dat er geen onderscheid meer werd gemaakt tussen passief en actief. Dit onderscheid is te subjectief voor een observatie.

De nieuwe opstelling van de stoelen bleek een goede ingreep. De doelgroep kon zich beter concentreren op de presentaties en de objecten die doorgegeven werden, dan op de eerste dag. Een belangrijke kanttekening hierbij is dat de deelnemers op de tweede dag zich in een minder ver stadium van dementie bevonden, dan de eerste groep. Geestelijk en lichamelijk konden zij het daarom beter aan. Tevens was de nieuwe opstelling overzichtelijker voor de vrijwilligers en observant. Op de eerste dag bleek vooral de replica van een Romeinse legerhelm tot de verbeelding te spreken. Echter werd deze toen aan het einde getoond. De vrijwilligers besloten om deze op de tweede dag al aan het begin te tonen door het in het midden van de tafel te plaatsen.

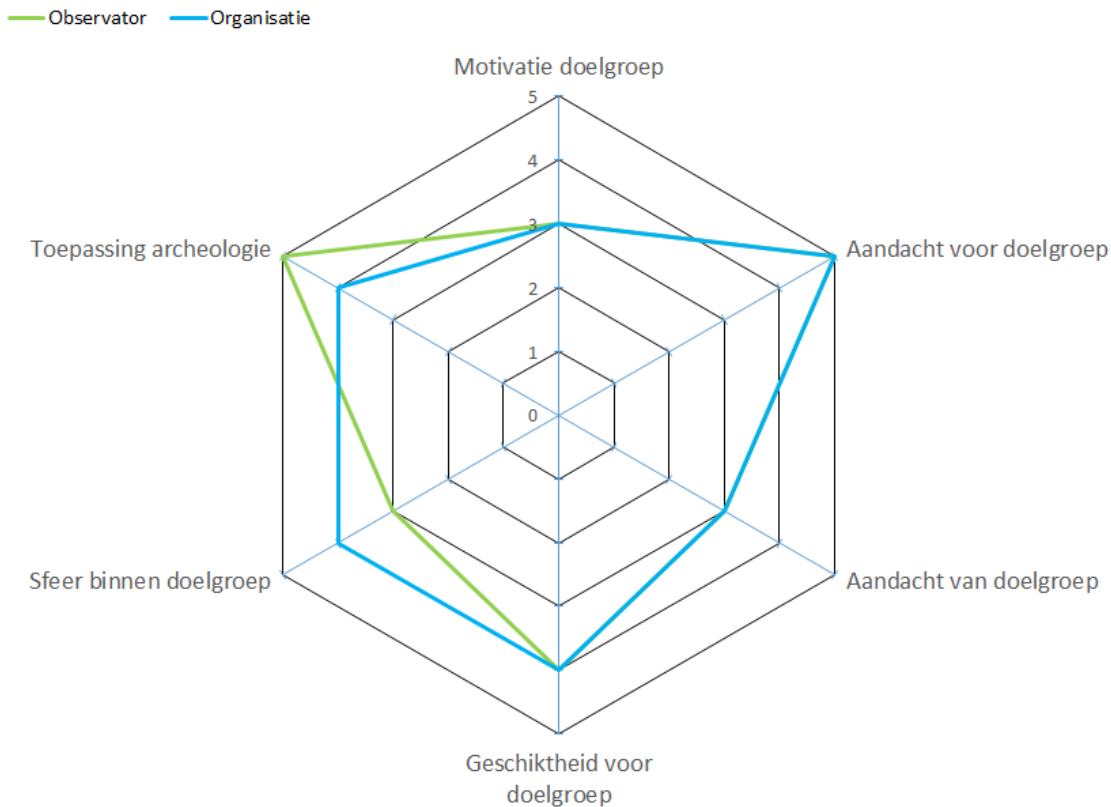
Theorieën

Bij Pakhuis on Tour zijn de theorieën van Matsuda & Okamura en Moshenska van toepassing. Van de eerstgenoemde betreft het in grote mate de 'meerstemmige benadering'. Er is sprake van begrip voor het mogelijk anders interpreteren van vondsten. Echter is dit begrip niet aantoonbaar wederzijds, zoals dat wel bij dit model gedefinieerd is. Dit komt doordat de doelgroep geestelijk en lichamelijk niet in staat is om dit aan te geven. Het begrip komt dus alleen vanuit de vrijwilligers. Dit blijkt bijvoorbeeld uit het imiteren van een schaap door één van de bewoners. Zij kreeg deze associatie door het aanraken van wol. De vrijwilliger, die de wol vasthield, stoorde zich niet aan het feit dat hiermee afgedwaald werd van zijn presentatie over Romeinse kleding. Dit is tevens een voorbeeld waaruit blijkt dat de Romeinse Tijd te abstract is voor deze doelgroep. Het plan is daarom om in volgende edities bijvoorbeeld de twintigste eeuw te kiezen. Dit sluit waarschijnlijk beter aan bij de belevingswereld van de dementerenden. Vanuit de theorie van Moshenska is 'archeologie met het publiek' van toepassing. Het is namelijk een erfgoedproject dat door een museum en een commerciële partij georganiseerd wordt.

Resultaten

In Figuur 15 (radargrafiek) zijn de resultaten van de observatieformulieren van Pakhuis on Tour (pagina 64-71) verwerkt. Bij vier van de zes categorieën zijn de observator en de organisatie (Germa Greving) het volledig met elkaar eens. Dit zijn 'motivatie doelgroep' (3), 'aandacht voor doelgroep' (5), 'aandacht van doelgroep' (3), 'geschiktheid voor doelgroep' (4). Op de punten 'toepassing van archeologie' (5 tegen 4) en 'sfeer binnen de doelgroep' (3 tegen 4) wijken ze lichtelijk van elkaar af. De organisator interpreteerde het verhaal en de objecten namelijk meer als geschiedenis, dan als archeologie. De sfeer binnen de doelgroep beoordeelde zij juist beter dan de observator. Zij interpreteerde namelijk de gezichtsuitdrukkingen en het gedrag positiever. Dit komt met name doordat zij meer ervaring met dergelijke doelgroepen heeft dan de student. Het groene en blauwe patroon verschillen weinig van elkaar. De beoordelaars zitten dus redelijk op één lijn.

Evaluatie project: Het Pakhuis, Ermelo

Figuur 15: Radargrafiek Pakhuis on Tour.

5.3: Archeologie-workshop

Hoofdorganisator

In dit geval zijn er, tot op zekere hoogte, twee (hoofd)organisatoren, namelijk Erfgoedcentrum Rozet en ArcheoHotspots. In Rozet zijn meerdere culturele instellingen gevestigd, waaronder de Arnhemse tak van ArcheoHotspots. Jaarlijks organiseert Rozet een dag met culturele activiteiten voor asielzoekers (vluchtelingen) als afsluiting van hun asielprocedure. Sinds 2017 draagt de ArcheoHotspot daar ook aan bij. ArcheoHotspots, waaronder ook De Vondst in Heerlen (pagina 25), zijn locaties waar een breed publiek kennis kan maken met archeologie. Het publiek kan er vrij in- en uitlopen. Ze kunnen daar bijvoorbeeld meehelpen met het determineren en plakken van aardewerk. Naast de vaste locaties, verschijnen er regelmatig tijdelijke pop-up ArcheoHotspots bij onder andere opgravingen.⁴³ Niet alleen de ArcheoHotspot is in Rozet gehuisvest. Ook bevinden zich er onder andere een bibliotheek, restaurant en meerdere cursusruimten. De non-profitorganisatie Rozet heeft als doel om de inwoners van Arnhem en omstreken zich persoonlijk te laten ontwikkelen door middel van kunst, erfgoed en taal. Naast activiteiten binnen het gebouw, trekken de medewerkers ook de Arnhemse wijken in.⁴⁴

Doelgroep

De deelnemers waren asielzoekers, die verbleven in een asielzoekerscentrum (azc) nabij Arnhem. Zij bestonden uit Syriërs en Eritreeërs. Met name uit Syrië zijn de afgelopen jaren veel mensen naar onder andere Nederland gevlucht en hebben er asiel aangevraagd. In afwachting van de uitslag verblijven zij in een azc. Naar schatting lijdt 13 tot 25% van het totaal aantal vluchtelingen in een bepaalde mate aan een posttraumatische stress-stoornis (PTSS). Het wachten op de uitslag van de asielaanvraag en de ontberingen van voor en tijdens het vluchten kunnen mede de oorzaak zijn van veel stress. Volgens Marloes van der Sommen (Erfgoedstem) kan archeologie een bijdrage leveren

⁴³ ArcheoHotspots, geraadpleegd op 10-09-2020.

⁴⁴ Erfgoedcentrum Rozet, geraadpleegd op 10-09-2020.

aan het integreren in de Nederlandse maatschappij en het verminderen van stress. Archeologie zorgt voor een verbinding tussen gemeenschappen en het individu in het heden en verleden.⁴⁵

Project

Voor dit project is geen gebruik gemaakt van Ieders Museum. Een stimuleringsbijdrage was namelijk niet nodig om de kosten te kunnen dekken. Indien men er wel een aanvraag voor ingediend had, dan werd het waarschijnlijk wel toegekend. Het voldeed namelijk aan beide criteria van Ieders Museum. De doelgroep valt namelijk binnen de categorie Nieuwkomers en Rozet/ArcheoHotspots werkte samen met een instelling van buiten de erfgoedsector. Deze instelling was VluchtelingenWerk Oost-Nederland. VluchtelingenWerk (VWN), waar VluchtelingenWerk Oost-Nederland deel van uitmaakt, komt op voor de belangen van vluchtelingen in Nederland en helpt hen onder andere bij asielaanvragen.⁴⁶ VWN had Rozet gevraagd om wederom een culturele dag te organiseren voor de asielzoekers, met daarbij het uitdrukkelijke verzoek om de ArcheoHotspot daar voor te benaderen. Na afloop van eerdere edities van de culturele dag bleek telkens dat de meerderheid van de doelgroep de activiteiten bij de ArcheoHotspot het leukst vond. Voor dit project is de doelgroep dus niet benaderd door de organisator, maar eerder andersom.

Figuur 16: K. Lensing demonstreert het plakken van scherven (Bron: K. Lensing).

De activiteit werd in twee rondes gehouden. De eerste ronde was bestemd voor de Syriërs en de tweede voor de Eritreeërs. Na een uitleg over wat de ArcheoHotspot inhoudt, werd er verteld over de geschiedenis van Arnhem en lokale archeologische vondsten getoond en doorgegeven. Dit was één van de drie doelstellingen van het project. De andere waren deel uitmaken van een grotere activiteit in Rozet, contact leggen met de doelgroep door middel van archeologie en een leuke en wetenschappelijk verantwoorde archeologische activiteit organiseren. De laatste twee doelstellingen zijn het belangrijkste. Het contact leggen met de doelgroep was gericht op het leren van de Nederlandse taal, zoals bij het Taalcafé (pagina 24). De organisator noemde telkens het Nederlandse en Engelse woord voor een bepaalde vondst en vroeg vervolgens naar de vertaling in de moedertaal van de deelnemers. De activiteiten waren het sorteren van (zeer) kleine vondsten en plakken van zeventiende-eeuws aardewerk (Figuur 16). Alle vondsten waren afkomstig uit Arnhemse beerputten. Om deze en andere activiteiten in de ArcheoHotspot zowel leuk, als wetenschappelijk verantwoord te laten zijn, benaderde de organisator het altijd vanuit het archeologisch werkveld. Als het (te) veel afwijkt van de werkzaamheden van archeologen, dan past zij de activiteit aan.

Observatie(s)

Dit maal bevond de student zich wederom in dezelfde ruimte en op hetzelfde moment als de doelgroep, maar zat dichterbij dan in Ermelo. Dit had te maken met een verminderd zicht op de doelgroep als gevolg van een beperkte hoeveelheid licht. Ook in de ArcheoHotspot maakte de student zich niet vooraf kenbaar als observator. De doelgroep merkte zijn aanwezigheid wel op, maar besteedde er verder geen aandacht aan. Net als in Ermelo vonden er twee observaties plaats, maar dit maal waren ze beide op dezelfde dag (13 november 2018). Tijdens beide rondes is er een observatie uitgevoerd.

Dat deze doelgroep actiever is dan de dementerenden, was te verwachten en blijkt ook uit de observatieformulieren (pagina 72-77) en radargrafiek van dit project. In beide rondes praatte het grootste deel van de groep over het onderwerp en stelden er vragen over. Hieruit blijkt tevens hun interesse in het onderwerp. Vooral de Eritreeërs waren geïnteresseerd in het aardewerk. In hun land van herkomst is het gebruik van aardewerk voor bijvoorbeeld koken nog heel gebruikelijk. Het was voor hen lastig om zich voor te stellen dat de zestiende-eeuwse vondsten ooit

⁴⁵ Van der Sommen 2016, geraadpleegd op 10-09-2020.

⁴⁶ VluchtelingenWerk Nederland, geraadpleegd op 10-09-2020.

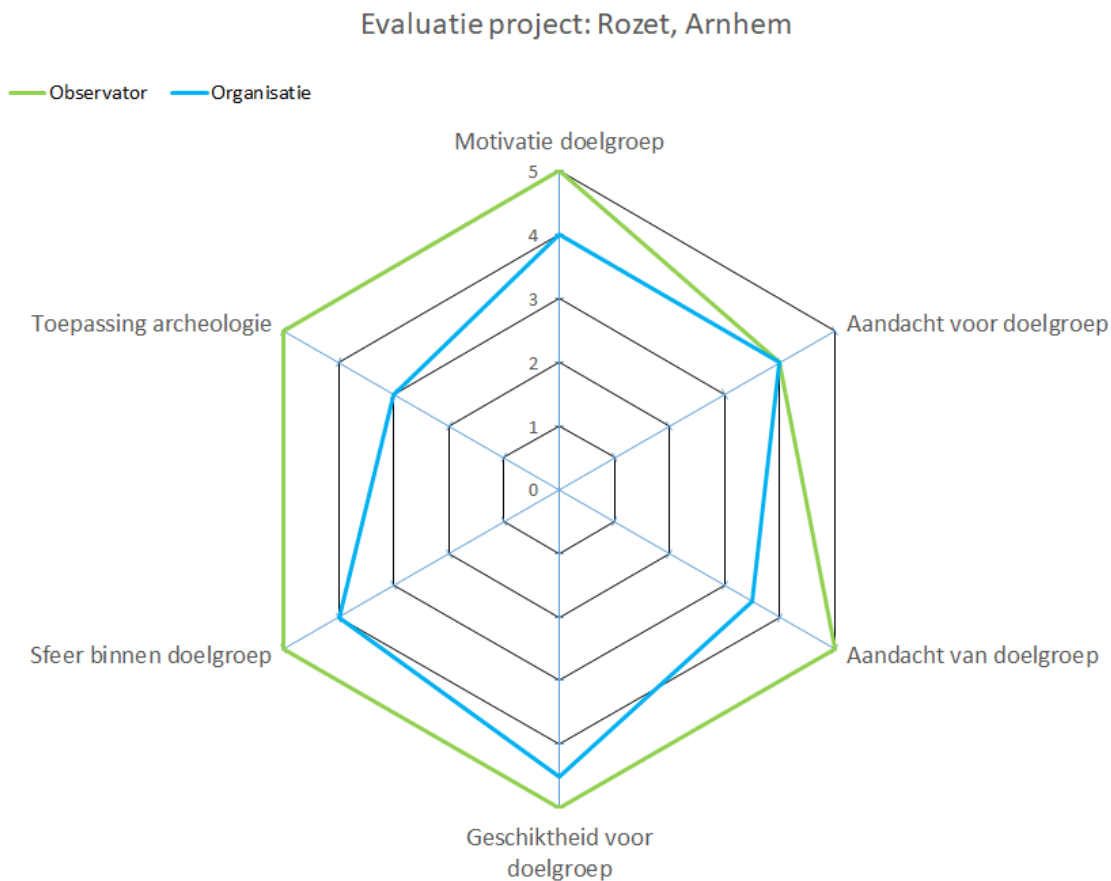
weggegooid waren. In beide rondes keek hooguit de helft van de groep om zich heen en liet zich dus niet afleiden door bijvoorbeeld de vaste tentoonstelling.

Theorieën

Op de Archeologie-workshop zijn de theorieën van Matsuda & Okamura en Moshenska van toepassing. Van de eerste sluit de 'meerstemmige benadering' aan, omdat er wederzijds begrip is voor andere culturen. Verschillende culturen kunnen anders aankijken tegen (het gebruik van) objecten. Van Moshenska zijn 'archeologie met het publiek' en 'archeologische educatie' van toepassing. Het project werd namelijk georganiseerd door een erfgoedinstelling waarbij de educatie op haar eigen locatie plaatsvond.

Resultaten

In Figuur 17 (radargrafiek) zijn de resultaten van de observatieformulieren verwerkt. Alleen op het punt 'aandacht voor de doelgroep' (4) zijn de observator en organisator (Lize Noorda) het met elkaar eens. De andere vijf categorieën zijn allen hoger beoordeeld door de observator, dan door de organisatie. De student gaf de overige allen de maximale score. De scores van de organisator variëren tussen 3 en 4. Doordat de onderlinge verhoudingen tussen de categorieën per beoordelaar verschillen, verschillen het groene en blauwe patroon van elkaar. Ondanks haar tevredenheid over het project, zag de organisator toch nog meerdere verbeterpunten. Vandaar dat haar beoordeling lager uitvalt dan van de observator.

Figuur 17: Radargrafiek Archeologie-workshop.

5.4: Wetenschap en techniek beleven - een middeleeuws feest

Hoofdorganisator

Erve Eme is een archeologisch openluchtmuseum in Zutphen, waar het leven uit de Vroege Middeleeuwen herbeleefd kan worden. De boerderijen op het terrein zijn gebouwd op basis van huisplattegronden, die gevonden werden bij archeologische opgravingen in Zutphen en omgeving. Er worden workshops gehouden voor verschillende doelgroepen. De vrijwilligers van Erve Eme hebben zich elk een vroegmiddeleeuws ambacht naar keuze aangeleerd

om te demonstreren aan de bezoekers. De laatste tijd wordt er voornamelijk ingezet op (basis)schoolklassen. De schoolklassen kunnen zelf naar het museum komen of bezocht worden door de vrijwilligers.⁴⁷

Doelgroep

Voor het project Wetenschap en techniek beleven - een middeleeuws feest, afgekort tot 'Wetenschap en techniek beleven', richtte Erve Eme zich op basisschoolleerlingen uit achterstandswijken in Deventer. Om verschillende redenen hebben zij een schoolachterstand en van huis uit bezoeken zij zelden musea.

Project

Voor dit project is een ondersteuningsbijdrage aangevraagd. Erve Eme werkte samen met International Marketmakers Combination (IMC) Weekendschool uit Deventer. De IMC Weekendschool zet zich in om schoolachterstanden bij basisschoolleerlingen te beperken. Zij benaderde Erve Eme voor een excursie, omdat daar ambachten worden beoefend en de leerlingen waarschijnlijk een praktisch beroep zullen uit gaan oefenen. Erve Eme besloot de ambachten te koppelen aan archeologie en daarbij archeologiestudenten van Hogeschool Saxion om hulp te vragen (Figuur 18).

De doelgroep valt in de categorie Onbekende Buren.

Figuur 18: Doelgroep, begeleiders en vrijwilligers op Erve Eme (Bron: Hogeschool Saxion).

Er waren twee doelstellingen vastgesteld. Ten eerste het op een laagdrempelige wijze in aanraking laten komen met wetenschap en techniek. Ten tweede het onderzoeken of de (toenmalige) educatieve programma's van Erve Eme aansloten bij bijzondere doelgroepen in het basisonderwijs. Voor beide doelen waren er meerdere korte activiteiten bedacht. De leerlingen werden in groepen verdeeld en gingen omstebeurt de activiteiten langs. Dit waren kleien, boogschieten, vuur maken, weven, malen & bakken en een (versimpelde) archeologische opgraving met authentieke vondsten. De leerlingen werden veelvuldig naar hun mening gevraagd om zo te achterhalen of beide doelstellingen behaald waren. De doelgroep was zeer enthousiast en gaf uitsluitend positieve feedback. Het project sloot dus goed bij de doelgroep aan.

Observatie(s)

De observatie vond plaats op 21 november 2018. Dit maal maakte de student zich wel vooraf kenbaar als observator, omdat elke geobserveerde (sub)groep vroeg naar wat hij deed. Een ander verschil met de voorgaande observaties, is dat de student zich moest verplaatsen. Door de verspreiding van de activiteiten, moest hij kiezen tussen het steeds observeren van dezelfde groep bij verschillende activiteiten of meerdere groepen bij één activiteit. Hij koos voor een middenweg, namelijk twee activiteiten waarbij telkens twee groepen werden geobserveerd. Hiermee bleef de hoeveelheid verplaatsingen beperkt.

Het eerdergenoemde enthousiasme blijkt ook uit de resultaten. Op het observatieformulier (pagina 78-80) is dit te zien aan de hoeveelheid kinderen die over het onderwerp praten, om zich heen kijken en (glim)lachen bij elke activiteit. Vooral het tweede punt is opvallend, omdat op Erve Eme veel te zien en te doen is. Alleen aan het begin van de observatie keken veel leerlingen om zich heen door de vele nieuwe indrukken. Dit veranderde al gauw en in het restant van het programma bleven zij geconcentreerd op de activiteit. Zoals aangegeven gaf de doelgroep veel feedback. Dit is niet in het observatieformulier opgenomen, omdat het niet vanuit hen zelf kwam. Ze gaven het alleen als hen er naar gevraagd werd. Het beantwoorden van vragen is mede daarom (vrij) hoog beoordeeld.

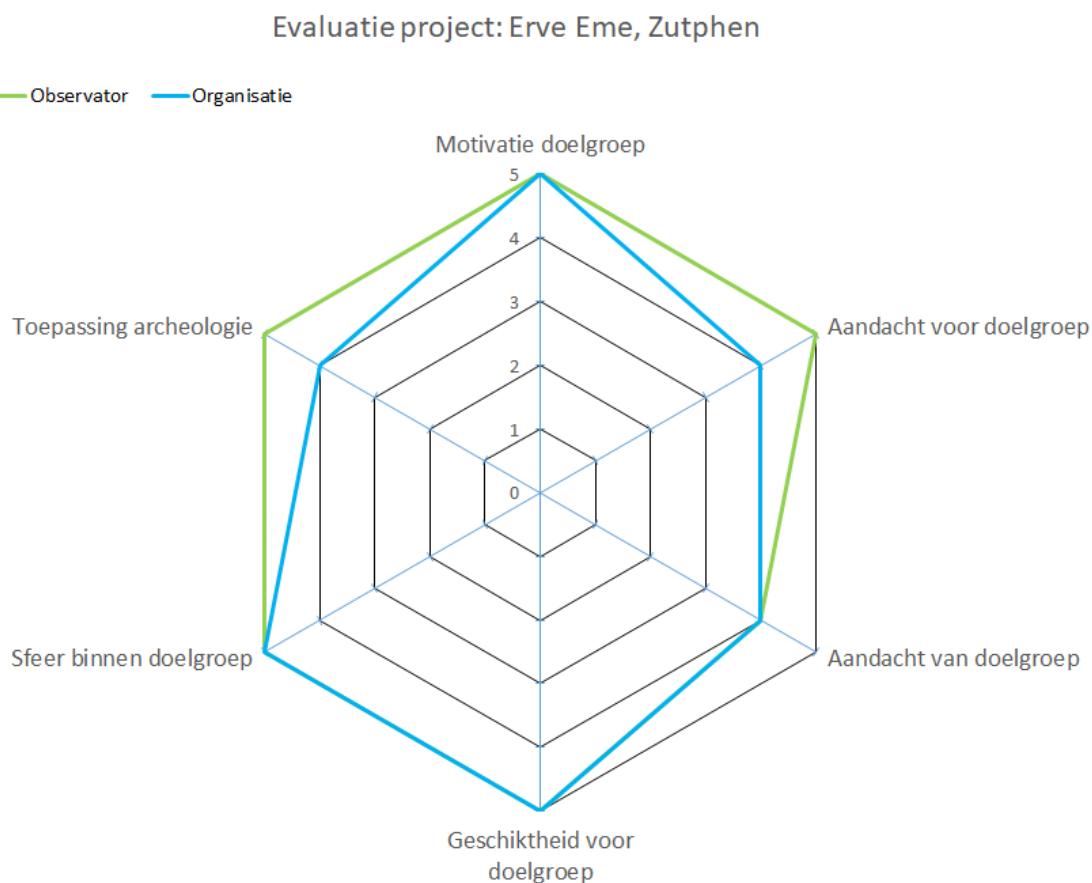
⁴⁷ Erve Eme, geraadpleegd op 10-09-2020.

Theorieën

De 'meerstemmige benadering' (Matsuda & Okamura) komt hier tot uiting in een diversiteit aan vormen van interactie. Dit komt door de variatie in activiteiten. Het (wederzijdse) begrip komt hier echter minder duidelijk naar voren, omdat de leerlingen echt wilde weten wat een bepaalde vondst was. Er was dus geen sprake van andere associaties. Het project is georganiseerd door en in een museum. Dit sluit aan bij 'archeologie met het publiek' en 'archeologische educatie' (beide Moshenska).

Resultaten

In Figuur 19 zijn de resultaten van het observatieformulier verwerkt. Bij vier categorieën zijn de scores even hoog. Dit zijn 'motivatie doelgroep', 'geschiktheid voor doelgroep', 'sfeer binnen doelgroep' (allen 5) en 'aandacht van doelgroep' (4). 'Toepassing archeologie' en 'aandacht voor doelgroep' (beide 5 tegen 4) zijn lager beoordeeld door de organisator (Patrick Reeuwijk), omdat hij de omgang met de doelgroep en de definitie van archeologie anders interpreteerde dan de observator. Desondanks komen de patronen redelijk met elkaar overeen.

Figuur 19: Radargrafiek Wetenschap en techniek beleven.

5.5: Interactieve rondleiding

Hoofdorganisator

Het Elisabeth Weeshuis Museum (Culemborg) is gevestigd in een zestiende-eeuws pand waar zich, van 1560 tot 1952, het gelijknamige weeshuis bevond. Het museum belicht voornamelijk het leven in dit weeshuis en daarnaast de geschiedenis van Culemborg. Gezinnen en ouderen zijn de twee belangrijkste doelgroepen waar het museum zich normaalgesproken op richt. Net als Het Pakhuis wordt het Elisabeth Weeshuis Museum geleid door een kernteam van professionals met ondersteuning van vrijwilligers.⁴⁸

⁴⁸ Elisabeth Weeshuis Museum, geraadpleegd op 10-09-2020.

Doelgroep

Deze rondleiding door het museum was bestemd voor blinden en slechthzienden. Naar schatting hadden in 2010 in Nederland 320.000 personen een visuele beperking in beide ogen. Ongeveer 76.000 daarvan zijn blind. Blindheid wil niet zeggen dat iemand geen enkel zicht heeft. Hij/zij heeft een visus (gezichtsvermogen) van minder dan 0,05 (0,05% zicht). Bij slechthzienden ligt dit tussen de 0,05 en 0,30. Een visus van 1,0 (100%) is de standaard. Naar mate men ouder wordt daalt bij de meeste mensen de visus. Van alle Nederlandse blinden en slechthzienden is 85% ouder dan 50 jaar. Als gevolg van de vergrijzing wordt daarom een sterke toename van het aantal visueel beperkten verwacht.⁴⁹

Project

De doelgroep valt in de categorie Zorgvragers. Daarmee werd aan de eerste eis van Ieders Museum voldaan. Voor de tweede eis werd er samengewerkt met Stichting KUBES dat zich inzet voor actieve deelname van visueel beperkten in de erfgoedsector. Voor hun doelgroep organiseren zij bijvoorbeeld tentoonstellingen en excursies. Aan musea geeft KUBES adviezen voor de toegankelijkheid voor blinden en slechthzienden.⁵⁰ Tevens werd door de organisator hulp gevraagd aan Lisette Le Blanc (Flipje & Streekmuseum) vanwege haar ervaring en netwerk met de doelgroep. Voor het interview is in eerste instantie Lisette Le Blanc bevestigd, omdat zij de contactpersoon was van de student. De organisator heeft een deel van de antwoorden aangevuld.

Figuur 20: Het betasten van de voelplaten
(Bron: K. Lensing).

Voor deze eerste editie (pilot) van Interactieve rondleiding werden twee doelen gesteld. De belangrijkste was het aanpassen van de collectie en inrichting van het museum aan de doelgroep. De organisator kreeg daarvoor tips van Le Blanc. Eén van de belangrijkste was, dat de doelgroep waarneemt door te voelen. Niet elk object is daarvoor geschikt vanwege bijvoorbeeld de kwetsbaarheid. Mocht men toch objecten (bijvoorbeeld replica's) gebruiken bij een presentatie, dan is het van belang om dit synchroon te laten lopen met het verhaal. Het voelen van objecten kost meer tijd dan het bekijken ervan. Dit kan ertoe leiden dat het object niet meer past bij het verhaal. In veel gevallen zal daarom het verhaal korter zijn dan bij doelgroepen zonder een visuele beperking. Een andere belangrijke tip had betrekking op de inrichting. Als er trappen in een gebouw zijn, vermeld dan aan de doelgroep waar die zich bevinden, hoe ver de doelgroep er vandaan is en aan welke kant de trapleuningen zijn. Het tweede doel lag (enigszins) voor de hand aangezien het een pilot betrof. De rondleiding moet namelijk een vast onderdeel worden van de programmering in het museum. Het plan is om het minstens één keer per kwartaal te houden.

Aan de collectie en inrichting bleken niet/nauwelijks aanpassingen nodig te zijn. Er waren bijvoorbeeld al veel replica's en audiofragmenten aanwezig. De replica's bestonden onder andere uit kleding die de weeskinderen destijds droegen. Wel werden er voelplaten ontworpen (Figuur 20). Voelplaten zijn een versimpelde weergave in reliëf van bijvoorbeeld een schilderij. Het idee is dat men door te voelen kan waarnemen wat er op het origineel afgebeeld staat. Toch hadden de deelnemers van dit project moeite met deze eerste versies, omdat de voelplaten te gedetailleerd bleken te zijn. Bepaalde onderdelen zullen daarom verwijderd of uitgegroot worden.

Observatie(s)

Op 22 november 2018 werden de doelgroep en observator uitgenodigd. Op verzoek van Le Blanc maakte de student zich wel kenbaar als observator. Vanwege hun visuele beperking wil deze doelgroep namelijk van anderen weten wie en wat er zich dezelfde ruimte bevinden als zij. Net als op Erve Eme moest de observator zich meerdere malen verplaatsen. Deze keer kon hij wel continu bij de hele groep blijven, omdat de deelnemers niet werden opgesplitst. Dit maakte het observeren eenvoudiger. Aan het begin van de observatie vroeg de student aan Le Blanc of punt 2 van het observatieformulier ('kijkt naar de begeleider') wel geschikt is voor deze doelgroep. Dit was geen

⁴⁹ Vision 2020, geraadpleegd op 10-09-2020.

⁵⁰ KUBES, geraadpleegd op 10-09-2020.

probleem, omdat de doelgroep kan horen waar een stem vandaan komt. Ze reageren daarop door hun blik in die richting te draaien, zoals iedereen dat doet.

De doelgroep was zeer positief over de pilot en bovenal dankbaar dat het speciaal voor hen werd georganiseerd. Uit het observatieformulier (pagina 81-83) blijkt dit uit de hoge scores voor het praten over het onderwerp, samenwerking, (glim)lachen en feedback geven. Het feedback geven gebeurde vooral tijdens een high tea aan het einde van het programma. Dit was daar ook voor bedoeld. De high tea scoort dan ook het hoogste totaal aantal punten van alle activiteiten. Uit de bereidheid om te komen en hun dankbaarheid blijkt al voor een groot deel hoe gemotiveerd de doelgroep was.

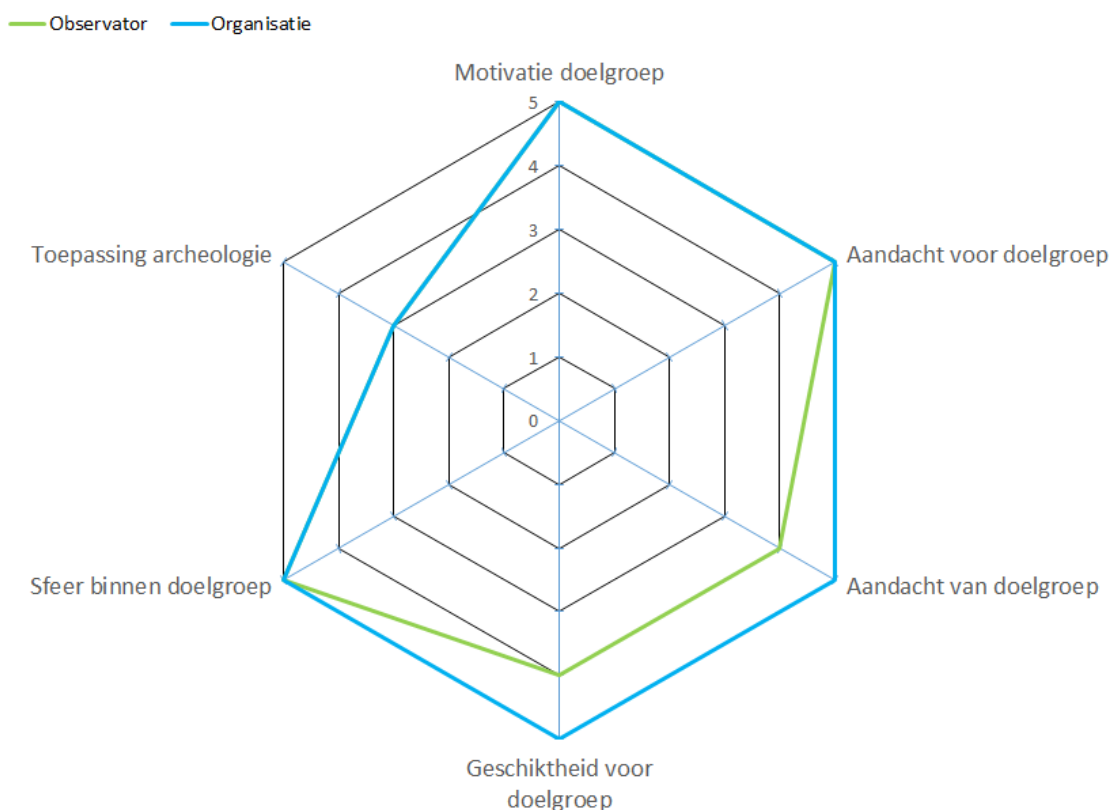
Theorieën

De 'meerstemmige benadering' (Matsuda & Okamura) komt in dit project naar voren door een diversiteit aan interacties. De diversiteit zat in de afwisseling van activiteiten. Omdat de doelgroep op een (deels) andere manier waarneemt en zij daar ook de mogelijkheid toe kregen, was er ook sprake van wederzijds begrip voor (mogelijke) andere interpretaties. Tot slot zijn 'archeologie met het publiek' en 'archeologische educatie' van Moshenska van toepassing, omdat het project georganiseerd werd door en in een museum.

Resultaten

In Figuur 21 (radargrafiek) zijn de resultaten van het observatieformulier verwerkt. Bij vier categorieën komen beide beoordelingen overeen, namelijk 'motivatie doelgroep', 'aandacht voor doelgroep', 'sfeer binnen doelgroep' (allen 5) en 'toepassing archeologie' (3). Echter is dit maal de organisator/contactpersoon (Lisette Le Blanc) gemiddeld positiever, dan de observator. 'Geschiktheid voor doelgroep' en 'aandacht voor doelgroep' (beiden 4 tegen 5) krijgen van haar de maximale score. Het verschil in scores zit vooral in de (werk)ervaring van de organisator. Doordat zij vaker met de doelgroep heeft gewerkt, heeft zij een beter referentiekader. Op 'toepassing archeologie' scoort Interactieve rondleiding het laagst van alle vier de observaties. Het verhaal en de objecten waren namelijk meer op geschiedenis gericht. In de vaste collectie staan wel archeologische vondsten, maar deze maakten geen deel uit van de rondleiding.

Evaluatie project: Elisabeth Weeshuis, Culemborg

Figuur 21: Radargrafiek Interactieve rondleiding.

5.6: Onbeperkt Eropuit

Hoofdorganisator

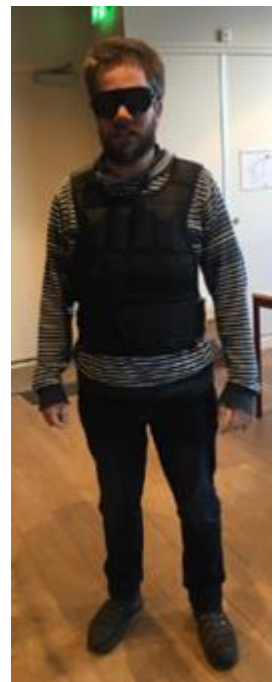
De Zonnebloem zet zich in voor lichamelijk beperkten. Deze landelijke organisatie streeft naar een volwaardige deelname aan de maatschappij door onder andere de toegankelijkheid te bevorderen. Daarvoor organiseert men sociale en recreatieve activiteiten.⁵¹

Doelgroep

Ook Onbeperkt Eropuit is gericht op lichamelijk beperkten. Het betreft hierbij elke vorm van lichamelijke beperking, maar de nadruk ligt op rolstoelgebruikers. Onbeperkt Eropuit richt zich op de doelgroep als geheel, maar het onderzoek wordt telkens door één persoon van de doelgroep uitgevoerd. Dit in combinatie met het alleen aanwezig kunnen zijn bij de afsluiting van het project, maakte een observatie niet mogelijk. Het bezoeken van musea door een minder zichtbare doelgroep sluit wel aan bij het afstudeeronderzoek. Daarom is Onbeperkt Eropuit wel opgenomen in zowel het advies-, als verantwoordingsdocument.

Project

In het kader van Onbeperkt Eropuit bezoeken mystery guests locaties als musea sinds 2017. Daarmee wil De Zonnebloem de toegankelijkheid voor lichamelijk beperkten van dergelijke locaties onderzoeken en hen tips geven voor verbeteringen. Hiermee nemen de mogelijkheden voor lichamelijk beperkten, om deel te nemen aan het culturele leven, toe.⁵² In 2018 zijn vier musea in het Rijk van Nijmegen onderzocht in samenwerking met Ieders Museum (zonder ondersteuningsaanvraag). Op 13 december 2018 was de afsluiting van deze editie van Onbeperkt Eropuit in De Bastei (Nijmegen).⁵³ Museum De Bastei is een natuur- en cultuurhistorisch museum over het Gelderse riviereengebied met de nadruk op Nijmegen en de Waal.⁵⁴ De genodigden waren afgevaardigden van de vier bezochte musea. De betreffende mystery guest, zelf rolstoelgebruiker, presenteerde haar onderzoeksresultaten. Vervolgens liet zij de aanwezigen zelf ervaren hoe het is om met een lichamelijke beperking door een museum te lopen. Het doel daarvan is om zelf inzicht in de eventuele knelpunten voor lichamelijk beperkten in hun eigen museum. Daarvoor waren verschillende opties. Men kon zich bijvoorbeeld voortbewegen in een rolstoel, laten blinddoeken en/of gewichten omhangen. De student koos voor de twee laatstgenoemde (Figuur 22A). Het zicht wat hij had, was een versimpelde weergave van slechthoofzienheid als gevolg van diabetes (Figuur 22B).

Figuur 22A: K. Lensing ervaart slechthoofzienheid en zwaarlijvigheid (Bron: Erfgoed Gelderland).

Figuur 22B: Slechthoofzien (links) en niet slechthoofzien in De Bastei (Bron: K. Lensing).

Het belemmerde zicht was hinderlijker, dan het extra gewicht. De kelder van De Bastei bestaat uit restanten van middeleeuwse muren, die uit de ongelijke vloer steken. Vooral voor visueel beperkten ligt struikelgevaar daarbij op de loer. Eén van de personen, die met een rolstoel door het museum ging, had moeite om uit de rolstoellift te komen. Het erop rijden op de begane grond, was geen probleem. Eenmaal in de kelder bleek de bewegingsruimte echter zeer klein.

⁵¹ De Zonnebloem, geraadpleegd op 10-09-2020.

⁵² De Zonnebloem, geraadpleegd op 10-09-2020.

⁵³ Erfgoed Gelderland (c) 2018, geraadpleegd op 10-09-2020.

⁵⁴ De Bastei, geraadpleegd op 10-09-2020.

Ruimte creëren was een belangrijk thema in de presentatie van de mystery guest. Steeds meer locaties maken routes voor rolstoelgebruikers. Echter blijkt in veel gevallen een deel van de route te krap om er een bocht kunnen te maken. De aanwezigheid van rolstoelroutes is één van de zaken die rolstoelgebruikers graag op de website vermeld hebben staan. Het bezoeken van de website, van bijvoorbeeld een museum, is vaak het eerste moment waarop men een beeld krijgt van de locatie. Veel zaken, die voor lichamelijk beperkten van belang zijn, staan lang niet altijd op de website. Zelfs als het wel op de website vermeld staat, is het soms lastig te vinden. Voor blinden en slechthorenden is het daarnaast aan te raden om (een deel van) de tekst te kunnen beluisteren door middel van ingesproken audiofragmenten.

Theorieën

Het is lastig om één of meerdere van de besproken theorieën te koppelen aan Onbeperkt Eropuit. Dit project gaat namelijk niet specifiek over (publieks)archeologie, maar over het bezoeken van musea. Van deze theorieën zou wellicht nog 'archeologie met het publiek' (Moshenska) aangehaald kunnen worden. Het is namelijk een project dat door en/of voor musea. Onbeperkt Eropuit is echter niet puur een erfgoedproject, want het richt zich namelijk op alle soorten vrijetijdslocaties. Dit zijn dus ook bijvoorbeeld dierentuinen en theaters.

5.7: Adviesdocument

In Bijlage 2 bevindt zich een kopie van een hoofdstuk uit het adviesdocument. Dit betreft het uiteindelijke advies aan Erfgoed Gelderland en haar leden. Hierin staan als het ware de antwoorden op deelvragen. Deze zijn niet als deelvragen geformuleerd, maar wel als dusdanig behandeld. Daarmee zou het advies als een conclusie beschouwd kunnen worden. Het advies is gebaseerd op de best practices, de Gelderse projecten (met of zonder observatie) en de subsidiemogelijkheden voor projecten met betrekking tot publieksarcheologie. De mogelijkheden voor subsidies worden niet beschreven in het verantwoordingsdocument, omdat daarvoor niet relevant is. Voor het opzetten van een publieksactiviteit, door de leden van Erfgoed Gelderland, is dat uiteraard wel relevant. In hoofdstuk 6 van het adviesdocument staat dit verder uitgelegd. Onder de bestandsnaam *Advies_EG_Doelgroepen_en_archeologie.pdf* is het adviesdocument gezamenlijk met het verantwoordingsdocument ingeleverd bij Hogeschool Saxion.

Tevens geeft de kopie in Bijlage 2 advies voor het benaderen van zichtbare doelgroepen, het invullen van een activiteit en het behalen van doelstellingen. Voor het verantwoordingsdocument zijn vooral de eerste en derde van belang, omdat deze aansluiten bij het afstudeeronderzoek. Hieruit komt bijvoorbeeld de samenwerking met instellingen van buiten de erfgoedsector en het belang van (tussentijds) evalueren naar voren. Meestal evalueren de organiserende partijen hun projecten onderling en met elkaar. Het heeft echter een meerwaarde door dit ook met de doelgroep te doen. Vooral als het tussentijds gebeurt, kunnen er nog tijdig aanpassingen gedaan worden naar aanleiding van de feedback. Van alle projecten kwam dit het beste naar voren bij Interactieve rondleiding, Waterloo Uncovered en Dig Manchester Project. Uiteraard moet de doelgroep wel geestelijk en lichamelijk in staat zijn om te evalueren. Bij dementerenden is dit (vrijwel) uitgesloten.

5.8: Deelconclusie

Bij zowel de Gelderse projecten, als in het advies aan de opdrachtgever blijkt het belang van samenwerking met een instelling van buiten de erfgoedsector. Door de samenwerking is het eenvoudiger om in contact te komen met minder zichtbare doelgroepen. De betreffende instellingen bezitten immers al kennis en ervaring met betrekking tot de betreffende doelgroepen. Het museum en/of de erfgoedinstelling hoeft zich daarom minder te verdiepen in (de omgang met) de doelgroep. Voor drie van de vier geobserveerde projecten was de samenwerking (deels) het gevolg van de aanvraag bij Iedereen Museum. Voor de toekenning van de ondersteuningsbijdrage heeft Erfgoed Gelderland namelijk het samenwerken met een instelling van buiten de erfgoedsector als eis gesteld.

Tijdens alle interviews werd aangegeven dat er geen wetenschappelijke theorieën en/of modellen waren toegepast. Toch sluiten er bij elk geobserveerd project minstens twee van de theorieën en modellen uit hoofdstuk 3 aan. Net als bij de best practices is minstens één daarvan een vorm van publieksarcheologie volgens de theorie van Moshenska. Bij alle geobserveerde projecten en in mindere mate ook Onbeperkt Eropuit is dat in ieder geval 'archeologie met het publiek'. Bij alle vijf was er (in bepaalde mate) namelijk sprake van een erfgoedproject dat werd georganiseerd door een museum. Bij Pakhuis on Tour vond het project niet in het museum plaats. In tegenstelling tot Archeologie-

workshop, Wetenschap en techniek beleven en Interactieve rondleiding was er in Ermelo daarom geen sprake 'archeologische educatie' volgens Moshenska.

In Ermelo was wel sprake van de 'meerstemmige benadering' (Matsuda & Okamura). Dit model sluit goed aan bij de doelgroep dementerenden, omdat het uitgaat van wederzijds begrip voor het mogelijk anders interpreteren van objecten. Of het ook daadwerkelijk wederzijds was, is moeilijk aan te tonen. Deze doelgroep is geestelijk en lichamelijk minder goed in staat om dit kenbaar te maken. Het begrip voor (eventuele) andere associaties dan de Romeinse Tijd kwam dan ook vanuit de vrijwilligers. Hieruit blijkt ook dat het onderwerp te abstract is voor deze doelgroep. Daarom zal in latere edities van Pakhuis on Tour een onderwerp gekozen worden dat (waarschijnlijk) meer aansluit bij dementerenden. Hierbij valt te denken aan de twintigste eeuw. Het wederzijdse begrip was wel duidelijk merkbaar in de ArcheoHotspot. Met name de Eritrese asielzoekers beschouwden het zeventiende-eeuwse aardwerk als hedendaagse gebruiksvoorwerpen. In Eritrea is het nog zeer gebruikelijk om te koken in aardwerk. De reden voor het anders interpreteren van de objecten was in de ArcheoHotspot dus een cultuurverschil. In het Elisabeth Weeshuis Museum zat het verschil in de manier van waarnemen. De blinden en slechtzienden namen vooral waar door te voelen in plaats van (het gebruikelijke) kijken.

Hoofdstuk 6: Conclusie & discussie

6.1: Inleiding

In de conclusie zal antwoord gegeven worden op de deelvragen en daarmee op de hoofdvraag. Van macro- naar microniveau worden de deelvragen beantwoord. Vervolgens zal in de discussie aan de orde komen wat (op de drie schaalniveaus) anders had gekund gedurende het afstudeeronderzoek. Door daarop te reflecteren ontstaat er een overzicht van de sterke en minder sterke kanten met betrekking tot het onderzoeksproces.

6.2: Conclusie

6.2.1: Deelvragen

Macroniveau:

1. Welke wetenschappelijke theorieën en/of modellen zijn er over de maatschappelijke rol van archeologie?

Alle besproken theorieën en bijbehorende modellen over publieksarcheologie zijn afkomstig uit wetenschappelijke artikelen. Ze maken allen onderscheid in de mate waarin professionele archeologen het publiek betrekken bij archeologie. Dit onderscheid loopt grofweg uiteen van geen enkele vorm van betrokkenheid tot volledig mee mogen beslissen bij publieksactiviteiten. Met deze modellen streven de bedenkers naar het verdwijnen van het elitaire imago van archeologie. Zonder publieksarcheologie, met een hoge mate van betrokkenheid door het publiek, zal dit imago namelijk niet/nauwelijks veranderen aldus hen. Het betrekken van zo veel mogelijke verschillende (minder zichtbare) doelgroepen verhoogt de kans op inclusie. Echter is volledige inclusie zeer lastig te realiseren. De keuze voor een bepaalde activiteit en/of materialen kan leiden tot het onbewust uitsluiten van andere doelgroepen.

2. Hoe wordt in het Verenigd Koninkrijk omgegaan met de maatschappelijke rol van archeologie?

In het Verenigd Koninkrijk is publieksarcheologie meer dan een geïntegreerd onderdeel van archeologisch onderzoek. Een deel van de projecten is gericht op het ondersteunen van de doelgroepen in het (opnieuw) deelnemen aan de maatschappij. De projecten zijn niet alleen gericht op het overdragen van kennis en/of vaardigheden met betrekking tot archeologie, maar juist ook op sociaal(economisch) gebied. Archeologie wordt dus steeds vaker als een middel in plaats van een doel beschouwd.

Mesoniveau:

3. Hoe kunnen de wetenschappelijke theorieën en/of modellen toegepast worden om doelgroepen te benaderen, die minder vaak deelnemen aan archeologische activiteiten?

De theorieën en modellen kunnen ingezet worden voor het betrekken van doelgroepen bij (het opzetten van) publieksactiviteiten. Vooral als zij daarbij keuzevrijheid hebben, ontwikkelen de doelgroepen een eigen enthousiasme voor archeologie. Dit vergroot de kans op het bezoeken van musea en ander archeologische activiteiten. Doelgroepen willen zich gehoord en gerepresenteerd voelen.

Microniveau:

4. Welke activiteiten worden er op dit moment ondernomen door Gelderse musea en/of erfgoedcentra om met minder zichtbare doelgroepen in contact te komen door middel van archeologie?

In de bezochte Gelderse musea en erfgoedcentra worden verschillende activiteiten ondernomen om in contact te komen met minder zichtbare doelgroepen door middel van archeologie. Dit zijn het zelf bezoeken van de doelgroep (Het Pakhuis), het leren van de Nederlandse taal aan de hand van vondsten (ArcheoHotspot), het uitvoeren van middeleeuwse ambachten (Erve Eme) en verzorgen van een rondleiding (Elisabeth Weeshuis). Tevens werden er verschillende inventarisaties uitgevoerd om te achterhalen of de inrichting van het museum geschikt is voor bepaalde doelgroepen.

5. Met welke instellingen van buiten de erfgoedsector werken de Gelderse musea en/of erfgoedcentra samen?

Bij de bezochte projecten werd samengewerkt met instellingen uit de sociale sector, welzijnssector, en onderwijssector.

6. Voor welke minder zichtbare doelgroepen worden er activiteiten georganiseerd door de Gelderse musea en/of erfgoedcentra?

De bezochte projecten waren bestemd voor dementerenden (Pakhuis on Tour), asielzoekers (Archeologie-workshop), basisschoolleerlingen uit achterstandswijken (Wetenschap en techniek beleven), blinden en slechthorenden (Interactieve rondleiding) en lichamelijk beperkten (Onbeperkt Eropuit).

7. Welke reacties roepen de Gelderse archeologische activiteiten op bij de gekozen doelgroepen?

Uit de observaties blijkt dat bij alle projecten de betreffende doelgroep positief is over de verschillende activiteiten. Het beste is dit af te leiden uit de (over het algemeen) hoge scores voor het (glim)lachen en praten over het onderwerp. In de meeste gevallen keken de deelnemers weinig om zich heen. Dit duidt op weinig afleiding en oprechte belangstelling tijdens de activiteiten.

6.2.2: Hoofdvraag

Welke maatschappelijke rol kan archeologie vervullen in Gelderse musea en erfgoedcentra?

De maatschappelijke rol kan vervuld worden door (publieks)archeologie in te zetten als middel voor het bereiken van minder zichtbare doelgroepen. Het opdoen van archeologische kennis is daarbij niet altijd van belang.

Publieksactiviteiten kunnen er namelijk ook op gericht zijn om de doelgroep deel te laten nemen aan de maatschappij. Voor dergelijke projecten is het aan te raden om samen te werken met instellingen van buiten de erfgoedsector. Zij bezitten kennis en ervaring met betrekking tot de betreffende doelgroepen. De aangehaalde theorieën en bijbehorende modellen kunnen de basis vormen voor het opzetten van deze projecten. De theorieën maken onderscheid in de mate waarin professionals het publiek betrekken bij archeologie. Door te kiezen voor een model waarbij de het publiek in hoge mate betrokken is, wordt de kans op inclusie vergroot.

6.3: Discussie

6.3.1: Macroniveau

Theoretisch kader

De geselecteerde wetenschappelijke theorieën pasten in grote mate bij het afstudeeronderzoek. Ze zijn gericht op het betrekken van publiek bij archeologie. Ook de daarmee samenhangende begrippen als publieksarcheologie, inclusie en minder zichtbare doelgroepen kwamen naar voren in het afstudeeronderzoek. Van alle geselecteerde best practices is niet bekend of er een theorie werd toegepast en welke dat dan was. Wellicht was het wel beter geweest om niet alleen best practices te selecteren op vernieuwing, minder zichtbare doelgroep, doelgroepsbereik en succes, maar vooral op het denken vanuit een theorie. Daarmee had de keuze voor de best practices beter verantwoord kunnen worden.

Persoonlijk

De student heeft in het begin van het afstudeeronderzoek (te) veel tijd besteed aan het zoeken naar bronnen. Hij ging zo op het in lezen ervan, dat hij weinig aan andere taken toe kwam. De bedrijfsbegeleider heeft de student daarom moet afremmen door te besluiten dat er genoeg bronnen waren geraadpleegd.

Onderzoekstechnisch

Het opvallende was dat de student bij het zoeken en lezen van de bronnen in eerste instantie nauwelijks aantekeningen maakte. Dit had tot gevolg dat hij dit in een later stadium alsnog moest doen en daarmee kostbare tijd verloren ging.

6.3.2: Mesoniveau

Theoretisch kader

De student koppelde de theorieën aan de best practices en Gelderse projecten. Als hij geselecteerd had op best practices, waarbij uitgegaan werd van een wetenschappelijke theorie, dan was een koppeling daarbij niet/nauwelijks nodig geweest. Voor de Gelderse projecten was dit in ieder geval wel noodzakelijk. Bij de interviews werd namelijk letterlijk gemeld dat er geen theorieën waren toegepast.

Persoonlijk

De student is tevreden met de koppelingen, die hij heeft kunnen leggen. Het heeft hem het belang van het theoretisch kader laten inzien. In het begin van het afstudeeronderzoek zag hij het theoretisch kader en

praktijkonderzoek als twee gescheiden onderdelen. Dit kwam (deels) ook tot uiting in de eerste versie van het verantwoordingsdocument.

Onderzoekstechnisch

Het minder goed in zien van het belang van theoretisch kader is er mede de oorzaak van geweest dat het Plan van Aanpak meerdere malen verbeterd diende te worden. De periode, waarin de verbeteringen plaatsvonden, duurde zelfs dusdanig lang, dat het praktijkonderzoek al in volle gang was. Qua volgorde is dit natuurlijk niet gebruikelijk, maar het heeft wel tijd bespaard.

6.3.3: Microniveau

Theoretisch kader

De bezochte musea en erfgoedcentra werken vanuit hun eigen visie op erfgoed. Dit is uiteraard hun goed recht. Maar wellicht zouden zij het eens vanuit een wetenschappelijke theorie kunnen benaderen. Daarmee zouden zij hun project meer kunnen onderbouwen.

Persoonlijk

De student is tevreden met zijn keuze voor de Gelderse musea en erfgoedcentra. De projecten sloten perfect aan bij het afstudeeronderzoek. Bij komend voordeel was dat alle projecten plaatsen vonden in de periode waarin de student in het kantoor van de opdrachtgever werkte. Dit was gunstig voor de (persoonlijke) afstudeerplanning en het contact met de erfgoedinstellingen.

Onderzoekstechnisch

Het onderzoek richtte zich in eerste instantie op de leden van Erfgoed Gelderland. Vanuit de opdrachtgever gezien is dat een logisch besluit. Echter heeft de student er wel bewust gekozen om ook publieksactiviteiten van buiten Gelderland erbij te betrekken. Het adviesdocument mag dan wel bestemd zijn voor Erfgoed Gelderland, maar dat wil niet zeggen dat andere organisaties er geen gebruik van mogen maken. Publieksarcheologie is immers voor iedereen.

Hoofdstuk 7: Aanbevelingen

7.1: Inleiding

Voor eventuele vervolgonderzoeken staan er in dit hoofdstuk aanbevelingen. De aanbevelingen zijn onderverdeeld in de drie schaalniveaus (macro-, meso- en microniveau). Daar staat bij vermeld voor wie de aanbeveling bruikbaar is, op welke wijze het bruikbaar is en waar het waardevol voor is.

7.2 Macroniveau

Verenigd Koninkrijk en Nederland

Aanbeveling

Het Nederlandse archeologische werkveld zou een voorbeeld kunnen nemen aan het Verenigd Koninkrijk. In het Verenigd Koninkrijk is men verder met het bereiken van minder zichtbare doelgroepen. Publieksarcheologie bestaat daar niet alleen uit kennisoverdracht, maar is ook steeds vaker een middel om doelgroepen te bereiken. Nederland staat op dat vlak nog aan het begin.

Bestemd voor

Dit is eigenlijk bestemd voor iedereen die werkzaam is in de Nederlandse (publieks)archeologie, maar met name musea en erfgoedcentra. Door archeologie in te zetten als middel, kunnen ook minder zichtbare doelgroepen bereikt worden.

Wijze van gebruik

Begin met het bestuderen van de best practices uit dit verantwoordingsdocument. Aangezien dit een zeer kleine selectie is van het totale aanbod, kan van daaruit verder gezocht worden naar andere best practices.

Waardevol voor

Best practices zijn succesvolle praktijkvoorbeelden. Ze bieden inspiratie voor nieuwe projecten. Ze zijn dus vooral waardevol aan het begin van een (nieuw) project.

7.3 Mesoniveau

Theorieën en modellen

Aanbeveling

Het is ten allen tijde aan te bevelen om wetenschappelijke theorieën en modellen als uitgangspunt te gebruiken bij publieksactiviteiten. Daarmee zijn projecten beter te verantwoorden. Het achteraf koppelen van theorieën is niet alleen minder wetenschappelijk verantwoord, maar ook lastiger uitvoerbaar.

Bestemd voor

Deze aanbeveling is voor iedereen die zich bezig houdt met publieksbereik. Dit geldt dus niet alleen voor publieksarcheologie, maar voor elke vorm van publieksbereik.

Wijze van gebruik

Dit is uit te voeren door te beginnen met een inventarisatie van relevante wetenschappelijke theorieën en modellen.

Waardevol voor

Het is waardevol voor het kunnen verantwoorden van publieksactiviteiten en het continu betrekken van het publiek.

7.4 Microniveau

Observaties

Aanbeveling

Voor het achterhalen van de gedachten en gevoelens van het publiek bij kleinschalige activiteiten, is het aan te bevelen om voor observeren als onderzoeksmethode te kiezen. Observeren is (nog) geen gebruikelijke onderzoeksmethode in het archeologisch werkveld. Bij publieksactiviteiten worden (vrijwel) uitsluiten enquêtes gehouden. Echter levert dit kwantitatieve gegevens op, die (deels) bestaan uit wenselijke antwoorden. Voor

grootschalige activiteiten zijn echter wel enquêtes aan te bevelen, omdat daarbij observeren niet/nauwelijks haalbaar is.

Bestemd voor

Dit is bestemd voor iedereen die kleinschalige publieksactiviteiten wil opzetten en de gedachten en gevoelens van de doelgroep wil achterhalen. Dit betreft met name de archeologische sector, omdat in de welzijns- en onderwijssector observeren al wel gebruikelijk is.

Wijze van gebruik

Gebruik voor de voorbereiding, uitvoering en uitwerking van de observaties het stappenplan van Bijlage 3. Daarin staan niet alleen de stappen van het observeren, maar ook een aantal begrippen die bij deze onderzoeksmethode horen.

Waardevol voor

Observeren is waardevol, omdat het nieuwe inzichten in de doelgroep kan opleveren. Het levert kwalitatieve gegevens op in plaats van (de gebruikelijke) kwantitatieve gegevens uit enquêtes.

Bronnenlijst

Literatuur

Baarda, D.B./M.P.M. de Goede, 2006: *Basisboek Methoden en Technieken: Handleiding voor het opzetten en uitvoeren van kwantitatief onderzoek*, Houten.

Bosman, E.: In Dalfsen kan alles!, *Het Grote Dagboek der Nederlandse Archeologen*; 1-6.

Carman, J., 2011: Stories we tell: Myths at the heart of 'community archaeology', *Archaeologies: Journal of the World Archaeological Congress*; 500.

Cutler, C./P. Palma, A. Innes, 2016: Tales of the Sea: Connecting people with dementia to the UK heritage through maritime archaeology (innovative practice), *Dementia*; 2-3.

Huysmans, F./J. de Haan, 2007: Het bereik van het verleden: Ontwikkelingen voor het cultureel erfgoed, *Het culturele draagvlak deel 7*; 116.

Kleijntjens, L., 2016: *De kunst van publieksparticipatie*, Utrecht.

Moshenska, G., 2017: *Key concepts in public archaeology*, Londen.

Nevell, M., 2015: *The Dig Manchester Project, 2005-2009: Redefining community archaeology?*; 35-36.

Nevell, M., 2015: *The Dig Manchester Project, 2005-2009: Redefining community archaeology?*; 43-46.

Oldham, M., 2018: *Bridging the gap: Classification, Theory and Practice in Public Archaeology*; 3-6.

Pas. C., 2013: *Archeologie voor het publiek: Een stand van zaken onderzoek in Nederland*, Amsterdam.

Renaissance London, *Volunteer Inclusion, Programme*; 6-9.

Renaissance London, *Volunteer Inclusion, Programme*; 14-15.

Richardson, L./J. Almansa-Sánchez, 2015: Do you even know what public archaeology is? Trends, theory, practice, ethics, *World Archaeology*, Vol. 47; 198-199.

Richardson, L./J. Almansa-Sánchez, 2015: Do you even know what public archaeology is? Trends, theory, practice, ethics, *World Archaeology*, Vol. 47; 194.

Sikkema, P., 2016: Kinderen en jongeren over archeologie, *Archeologie Magazine*; 17.

Stone, P. G./P. Davis, C. Whitehead, 2014: Public Participation in Archaeology, *Heritage Matters*; 29.

Thomson, L.J.M./ E.E. Ander, U. Menon, A. Lanceley, H.J. Chatterjee, 2012: Quantitative evidence for wellbeing benefits from a heritage-in-health intervention with hospital patients, *International Journal of Art Therapy: Formerly Inscape*; 15.

Thomson, L. J./H. J. Chatterjee, 2014: *UCL Museum Wellbeing Measures Toolkit*; 3.

Tully, G., 2007: *Community archaeology: General methods and standards of practice*; 158.

Verhoeven, N., 2007: *Wat is onderzoek?: Praktijkboek methoden en technieken voor het hoger onderwijs*, Amsterdam.

Vonk, L., 2016: *Archaeology as activity in dementia*, Leiden.

Internet

Alzheimer Nederland, *Wat is dementie?*, <https://www.alzheimer-nederland.nl/dementie>. Geraadpleegd op 10-09-2020.

ArcheoHotspots, <https://archeohotspots.nl/>. Geraadpleegd op 10-09-2020.

Archeologie Leeft! (a): *Een Romeinse voetbalschoen*, <https://www.archeologieleeft.nl/archeosuccessen/een-romeinse-voetbalschoen/>. Geraadpleegd op 10-09-2020.

Archeologie Leeft! (b): *Limesbezoekerscentrum Nigrum Pullum*, <https://www.archeologieleeft.nl/archeosuccessen/limesbezoekerscentrum-nigrum-pullum/>. Geraadpleegd op 10-09-2020.

Archeologie Leeft! (c), *Erfgoed Gezocht*, <https://www.archeologieleeft.nl/archeosuccessen/erfgoed-gezocht/>. Geraadpleegd op 10-09-2020.

Brink, W. ten (Archeologie Leeft!): *Carenza Lewis (University of Lincoln)*, <https://www.archeologieleeft.nl/interview-careenza-lewis-university-lincoln/>. Geraadpleegd op 10-09-2020.

Carrièretijger: *Observeren*, <https://www.carrièretijger.nl/functioneren/professionele-vaardigheden/observeren>. Geraadpleegd op 10-09-2020.

Community Archaeology in Rural Environments, <https://archaeologyeurope.blogs.lincoln.ac.uk/>. Geraadpleegd op 10-09-2020.

De Bastei: *Organisatie*, <https://www.debastei.nl/nl/over-ons/organisatie>. Geraadpleegd op 10-09-2020.

De Erfgoedstem (a), 2015: *Openluchtmis bij opgraving schuilkerk Obdam*, <https://erfgoedstem.nl/bijzonder-mis-bij-opgraving-schuilkerk-obdam/>. Geraadpleegd op 10-09-2020.

De Erfgoedstem (b), 2016: *Opening bezoekerscentrum De Haven Nigrum Pullum*, <https://erfgoedstem.nl/opening-bezoekerscentrum-haven-nigrum-pullum/>. Geraadpleegd op 10-09-2020.

De Grote Archeologie Prijs: *De Vondst in Heerlen*, <https://www.grotearcheologieprijs.nl/page/1884/de-vondst-in-heerlen>. Geraadpleegd op 10-09-2020.

De Zonnebloem: *Missie en visie*, <https://www.zonnebloem.nl/over-de-zonnebloem/missie-en-visie>. Geraadpleegd op 10-09-2020.

De Zonnebloem: *Onbeperkt Eropuit*, <https://www.zonnebloem.nl/over-ons/onbeperkt-eropuit>. Geraadpleegd op 10-09-2020.

Echo Design (Youtube), 2017: *Nationaal Romeins Scheepvaartmuseum: Een studie*, <https://www.youtube.com/watch?v=DXMyrj4mCVk>. Geraadpleegd op 10-09-2020.

Elisabeth Weeshuis Museum, <https://weeshuismuseum.nl/>. Geraadpleegd op 10-09-2020.

Encyclo (a): *Top-down*, https://www.encyclo.nl/begrip/top_down. Geraadpleegd op 10-09-2020.

Encyclo (b): *Bottom-up*, https://www.encyclo.nl/begrip/Bottom_Up. Geraadpleegd op 10-09-2020.

Erfgoedcentrum Rozet, <https://www.rozet.nl/>. Geraadpleegd op 10-09-2020.

Erfgoed Gelderland (a): *Ieders Museum*, <https://www.iedersmuseum.nl/>. Geraadpleegd op 10-09-2020.

Erfgoed Gelderland (b): *Ieders Museum: Webinars*, <https://www.iedersmuseum.nl/#webinars>. Geraadpleegd op 10-09-2020.

Erfgoed Gelderland (c): *Ieder Museum: terugblik - Onbeperkt Eropuit in het Rijk van Nijmegen*, <https://erfgoed gelderland.nl/nieuws/terugblik-onbeperkt-eropuit-in-het-rijk-van-nijmegen/>. Geraadpleegd op 10-09-2020.

Erve Eme, <https://erve-eme.com/>. Geraadpleegd op 10-09-2020.

Gemeenschapsarcheologie in het Groene Woud, <https://gemeenschapsarcheologie.nl/>. Geraadpleegd op 10-09-2020.

Graauw, C. de (Claudia de Graauw - Effectmeting & Doelbereik): *12 Tips voor observeren als onderzoeksmethode*, <https://www.claudiadegraauw.nl/12-tips-voor-observeren-als-onderzoeksmethode/>. Geraadpleegd op 10-09-2020.

InfoNu, *Observeren met het stappenplan*, <https://mens-en-samenleving.infonu.nl/communicatie/50316-observeren-met-het-stappenplan.html>. Geraadpleegd op 10-09-2020.

International Council of Museums: *ICOM announces the alternative museum definition that will be subject to a vote*, <https://icom.museum/en/news/icom-announces-the-alternative-museum-definition-that-will-be-subject-to-a-vote/>. Geraadpleegd op 10-09-2020.

KUBES, <https://www.kubes.nl/>. Geraadpleegd op 10-09-2020.

Kennisplein Gehandicaptensector: *Wat is inclusie?*, <https://www.kennispleingehandicaptensector.nl/inclusie/wat-is-dat>. Geraadpleegd op 10-09-2020.

Mors, M. ter, AD: *Romeinse 'voetbalschoen' verwondert vluchtelingen*, <https://www.ad.nl/alphen/romeinse-voetbalschoen-verwondert-vluchtelingen~a856c671/>. Geraadpleegd op 10-09-2020.

Museum Het Pakhuis, <https://hetpakhuisermelo.nl/>. Geraadpleegd op 10-09-2020.

Museum TV: *De Vondst*, <https://museumtv.nl/tentoonstelling/de-vondst/>. Geraadpleegd op 10-09-2020.

Oosterwijk, B. (a) (Archeologie Leeft!): *Richard Jansen (stadsarcheoloog Oss)*, <https://www.archeologieleeft.nl/interview-richard-jansen-stadsarcheoloog-oss/>. Geraadpleegd op 10-09-2020.

Oosterwijk, B. (b) (Archeologie Leeft!): *Michiel Bartels (Archeologie West-Friesland)*, <https://www.archeologieleeft.nl/interview-michiel-bartels-archeologie-west-friesland/>. Geraadpleegd op 10-09-2020.

Oosterwijk, B. (c) (Archeologie leeft!): *Yvonne Lammers (archeoloog)*, <https://www.archeologieleeft.nl/interview-yvonne-lammers/>. Geraadpleegd op 10-09-2020.

Operatie Zwammerdamschepen: *Het project*, <http://www.zwammerdamschepen.nl/het-project.html>. Geraadpleegd op 10-09-2020.

Schat van Dalfsen, <http://www.schatvandalfsen.nl/>. Geraadpleegd op 10-09-2020.

Sommen, M. van der (De Erfgoedstem): *Kunnen archeologen vluchtelingen helpen integreren?*, <https://erfgoedstem.nl/kunnen-archeologen-vluchtelingen-helpen-integreren/>. Geraadpleegd op 10-09-2020.

Vision 2020: *Situatie in Nederland*, <http://www.vision2020.nl/sitNL.html>. Geraadpleegd op 10-09-2020.

VluchtelingenWerk Nederland, <https://www.vluchtelingenwerk.nl/>. Geraadpleegd op 10-09-2020.

Waterloo Uncovered, <http://www.waterloouncovered.com/>. Geraadpleegd op 10-09-2020.

Bijlagen

Bijlage 1: Verklarende woordenlijst

Museum

In 2019 kwam de International Council of Museums (ICOM) met onderstaande definitie van een museum (vertaald uit het Engels):

*“Een museum is een democratische en inclusieve non-profit organisatie, die ruimte biedt voor verschillende perspectieven. Het heeft oog voor de veranderende opvattingen in de maatschappij en is verantwoordelijk voor het tentoonstellen van de artefacten daarvan. Ze werkt samen met verschillende maatschappelijke organisaties en is daarbij transparant in de bedrijfsvoering. Ze draagt bij aan de waardigheid, de sociale gelijkheid en het welbevinden van de gemeenschap.”*⁵⁵

Publiek

Het deel van de bevolking die zich niet primair richt op een bepaald(e) beroep/activiteit, zoals archeologie. Dit wil niet per definitie zeggen dat zij er niet in geïnteresseerd zijn.⁵⁶

Publieksparticipatie

De mate waarin het publiek de mogelijkheid heeft om actief deel te nemen en een stem heeft in de museumpraktijk. Het museum draagt daarbij een deel van haar zeggenschap over aan het publiek.⁵⁷

Publieksarcheologie

Het begrip publieksarcheologie laat zich lastig definiëren. Zoals uit de theorieën en modellen zal blijken, zijn er veel uiteenlopende opvattingen over. In alle gevallen draait het om het bereiken van een zo breed mogelijk publiek. Hierbij delen archeologen hun kennis en laten het publiek deelnemen aan archeologische activiteiten. Publieksarcheologie vormt een discipline binnen het archeologisch werkveld. Vaak wordt er onderscheid gemaakt tussen *public archaeology* en *community archaeology*.⁵⁸ Beide begrippen worden hieronder gedefinieerd.

Public archaeology

Public archaeology is in eerste plaats de letterlijke vertaling van publieksarcheologie. De definitie is daarom ook hetzelfde. Het wordt echter aangevuld met het feit dat het publiek in zowel theoretische, als in praktische zin wordt betrokken bij de archeologie. Het streven is om het publiek bij beide aspecten te betrekken.⁵⁹

Community archaeology

Community archaeology is een onderdeel/vorm van public archaeology waarbij het publiek een grote(re) verantwoordelijkheid krijgt. Het heeft bijvoorbeeld de mogelijkheid om mee te denken over onderzoeksvragen en de betrokken professionals van adviezen te voorzien.⁶⁰ Bij community archaeology is dan ook meer sprake van ‘bottom-up’. Ondanks dat er (enigszins) verschillend gedacht wordt over de definitie van community archaeology, zijn wetenschappers het wel eens over het feit dat het meerdere positieve effecten heeft op het welzijn van de deelnemers. Het verbetert zowel de fysieke, als de mentale gezondheid. Daarnaast voelen zij zich onderdeel uitmaken van een groep, zeker als er sprake is van inclusie.⁶¹

Inclusie en exclusie

Inclusie betekent simpel gezegd ‘insluiting’ en exclusie ‘uitsluiting’. Het betreft de mate waarin bepaalde bevolkings-/doelgroepen deel kunnen nemen aan en betrokken worden bij activiteiten zoals publieksarcheologie. Er is sprake van wederzijdse waardering tussen de organisatie/maatschappij (bestaande groep) en de betreffende (nieuwe) doelgroep(en). Tabel 13 geeft schematisch de verschillen weer tussen inclusie, exclusie en de tussenstappen

⁵⁵ International Council of Museums, geraadpleegd op 10-09-2020.

⁵⁶ Pas 2013, 34.

⁵⁷ Kleijntjens 2016, 6.

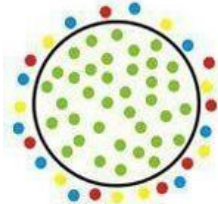
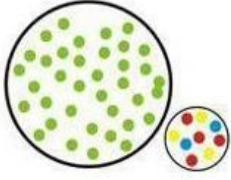
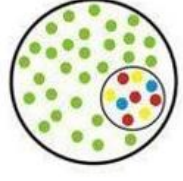
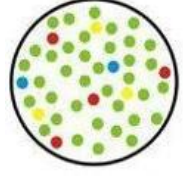
⁵⁸ Pas 2013, 30.

⁵⁹ Richardson/Almansa-Sánchez 2015, 1.

⁶⁰ Pas 2013, 34.

⁶¹ Stone e.a., 18.

segregatie en integratie.⁶² Inclusie is de hoogste mate van deelname en inspraak, waar elke organisatie bij voorkeur naar zou moeten streven.

Mate van deelname en inspraak van nieuwe doelgroepen	Nieuwe doelgroep(en) als 'buitenstaanders' beschouwd	Opgenomen in de bestaande groep	Gevisualiseerd: - Groen = Bestaande groep (grote cirkel) - Overige kleuren = Nieuwe doelgroep(en)
Exclusie	Ja (bewuste/onbewuste uitsluiting)	Nee	
Segregatie	Ja (alle 'buitenstaanders' als één groep beschouwd)	Nee	
Integratie	Ja (alle 'buitenstaanders' nog steeds als één groep beschouwd)	Ja (nog geen volledige deelname en inspraak verleend)	
Inclusie	Nee (ook niet meer als één groep)	Ja (volledige deelname en inspraak verleend)	

Tabel 13: Inclusie en exclusie (Bron: Kennisplein Gehandicaptensector).

Bottom-up en top-down

Net als inclusie en exclusie, zijn, bottom-up en top-down elkaars tegenpolen. Top-down wil zeggen dat de beslissingen, over bijvoorbeeld publieksarcheologie, (voornamelijk) 'van hoger hand' worden genomen. Het publiek wordt daarbij niet/nauwelijks naar hun mening gevraagd. Bij bottom-up komen de ideeën juist wel vanuit het publiek ('van onderaf'). De organisatie weet bij een bottom-up project daarom vaak beter waar de interesses en behoeftes van het publiek liggen. Top-down is niet per definitie verkeerd, maar indien mogelijk heeft bottom-up de voorkeur. Op dit moment vindt er dan ook een verschuiving plaats in verschillende sectoren (waaronder archeologie) van top-down naar bottom-up.⁶³

⁶² Kennisplein Gehandicaptensector, geraadpleegd op 10-09-2020.

⁶³ Encyclo (a), geraadpleegd op 10-09-2020; Encyclo (b), geraadpleegd op 10-09-2020.

Gemeenschapsarcheologie

Bij deze vorm van community archaeology draait het om de binding met de eigen omgeving. Een goed voorbeeld hiervan is het Engelse project Dig and Sow (pagina 32). De inwoners van ca. zestig Engelse plaatsen namen deel aan een archeologisch onderzoek in hun eigen voor- en achtertuinen. Door dit samen te doen met andere inwoners (bijvoorbeeld burens) versterkte het project de sociale cohesie en de binding met de eigen omgeving.

Burgerwetenschap (citizen science)

Burgers worden hierbij gestimuleerd om deel te nemen aan wetenschappelijk onderzoek. Dit zijn vaak onderzoeken, die te grootschalig zijn om alleen door professionals (waaronder archeologen) uitgevoerd te kunnen worden. Naast Dig and Sow is het project Erfgoed Gezocht (Erfgoed Gelderland) een goed voorbeeld van hoe burgers bij *citizen science*, zoals het ook vaak genoemd wordt, betrokken worden. Bij Erfgoed Gezocht kan iedereen meehelpen met het zoeken naar archeologische sporen (bijvoorbeeld grafheuvels). Dit kan men vanuit huis doen door op de website hoogtekarten te bestuderen en mogelijke archeologische sporen te markeren. Vervolgens gaan professionals en vrijwilligers de betreffende locaties langs om te bekijken of het ook daadwerkelijk iets archeologisch betreft. Na het enorme succes op de Veluwe, begon men in 2020 met een nieuwe editie op de Utrechtse Heuvelrug.⁶⁴

Reminiscentie

Uit verschillende onderzoeken is gebleken dat het aanspreken van de zintuigen een positief effect heeft op dementerenden. Dit kan bij hen herinneringen oproepen. Dit fenomeen heet reminiscentie. In de afgelopen jaren zijn er verschillende projecten omtrent kunst en erfgoed voor dementerenden gehouden in Nederland. Daarbij werden objecten uit museumcollecties, die een beroep doen op verschillende zintuigen, naar de deelnemende zorginstellingen gebracht.⁶⁵

⁶⁴ Archeologie Leeft! (c), geraadpleegd op 10-09-2020.

⁶⁵ Vonk 2016, 52.

Bijlage 2: Advies aan de opdrachtgever

Ondersteuningsaanvraag voor (publieks)archeologie

Van de genoemde financieringsmogelijkheden sluit de stimuleringsbijdrage, van het project Ieders Museum (Erfgoed Gelderland), het beste aan bij projecten die zich richten op het bereiken van (minder zichtbare) doelgroepen door middel van archeologie. Om in aanmerking te komen dient men een samenwerking aan te gaan met een instelling van buiten de culturele sector (bijvoorbeeld een zorginstelling). Naast Ieders Museum, zijn er onder andere de volgende mogelijkheden voor een financiële ondersteuning:

- Fonds voor Cultuurparticipatie
- Mondriaan Fonds
- Prins Bernhard Cultuurfonds

Benaderen van minder zichtbare doelgroepen

Zoals uit de vorige alinea al enigszins blijkt, is het samenwerken met diverse organisaties (van buiten de erfgoedsector) een goede manier om minder zichtbare doelgroepen te bereiken. U kan er natuurlijk voor kiezen om het geheel zelf te doen, maar dit is vaak lastig. Door partijen te benaderen die ervaring hebben met bepaalde doelgroepen, hoeft u zichzelf (in eerste instantie) minder te verdiepen in de materie. Maak dus gebruik van de kennis die er al is en probeer het wiel niet opnieuw uit te vinden. In de praktijk zijn deze partijen meestal lokale organisaties, die door de erfgoedinstellingen zelf worden benaderd. Erfgoed Gelderland richt zich in eerste instantie op de erfgoedinstellingen en zal niet direct mogelijke samenwerkingspartners aandragen. Daarnaast is meerdere malen gebleken dat met een actieve participatie van het publiek ook nieuwe (minder zichtbare) doelgroepen bereikt kunnen worden.

Invulling van de activiteit

De beste manier voor de invulling van een activiteit is lastig aan te wijzen. Dit hangt bijvoorbeeld erg af van de doelgroep en beschikbare middelen. Elke activiteit is immers anders. Maar ook hierbij is samenwerking met verschillende partijen een potentiële succesfactor. Musea, waar alleen vrijwilligers werken, zijn vaak zeer ervaren in het kostenneutraal houden van activiteiten. De betreffende musea zou u dus ook kunnen benaderen om u van advies te voorzien.

Behalen van de doelstelling(en)

Ook dit is afhankelijk van meerdere factoren. Het is in ieder geval aan te raden om meerdere keren (tussentijds) te evalueren en reflecteren met de deelnemers. Hiermee ontstaat een completer beeld van de resultaten en het wel/niet behalen van de doelstelling(en) en kunnen er op tijd eventuele aanpassingen gedaan worden. Meestal evalueren de organiserende partijen wel intern en met elkaar, maar de uitkomsten daarvan kunnen door het publiek heel anders zijn ervaren. Het observeren van de doelgroep kan vroegtijdig inzicht geven in wat een doelgroep van een activiteit vindt. Evaluaties kunnen een aanvulling zijn op de observaties. Dat geldt zeker voor evaluaties die plaatsvinden tussen de organisator en observator. Afhankelijk van het type gegevens dat u wilt verzamelen, kunt u kiezen voor observaties en/of enquêtes. Observeren levert kwalitatieve gegevens op, terwijl de (meer gebruikelijke) enquêtes juist kwantitatieve gegevens opleveren.

Bijlage 3: Stappenplan observeren (adviesdocument)

Deze bijlage beschrijft de voor- en nadelen, verschillende vormen en stappen van observeren. Dit stappenplan is ook op deze wijze opgenomen als bijlage in het adviesdocument voor de opdrachtgever.

Voor- en nadelen algemeen

Voordelen:

- U observeert feitelijk gedrag (onder andere spontane reacties). Observeren is over het algemeen minder gevoelig voor subjectiviteit. Bij interviews en enquêtes moet men er altijd op vertrouwen dat de bevroegde(n) eerlijk antwoord geeft/geven.
- De observator (de gene die observeert) kan het onopvallend doen. Dit verkleint de kans op beïnvloeding van de resultaten.

Nadelen:

- De achterliggende motieven van de geobserveerden (degenen die geobserveerd worden) zijn moeilijk te achterhalen. Een aanvullend interview kan daarbij helpen.
- Het is meer plaatsgebonden dan een interview of enquête.
- Het observeren van gedrag, dat slechts sporadisch voorkomt, kan duur en tijdrovend zijn.⁶⁶

Typen observaties

De tegenpolen van onderstaande typen observaties zijn bij elkaar gezet. Observaties zijn in veel gevallen combinaties van meerdere typen. De typen, die voorzien zijn van een asterisk (*), zijn van toepassing op dit onderzoek.

Gestructureerd en ongestructureerd*

Welk gedrag er geobserveerd zal worden, is bij een gestructureerde (ook wel systematische) observatie vooraf vast gelegd. Daarbij zijn ook de frequentie, tijdsduur en intensiteit vooraf bepaald. De observaties worden genoteerd op een observatieformulier. Bij een ongestructureerde (niet-systematische) observatie staat vooraf niet/nauwelijks vast welk soort gedrag geobserveerd zal gaan worden. De observator heeft slechts een bepaald thema (bijvoorbeeld communicatie) in gedachten. Hij/zij weet vooraf niet welk gedrag hij/zij kan verwachten. De kans op een vertekend beeld is bij een ongestructureerde observatie groter, dan bij een gestructureerde.

*Participerend en niet-participerend**

Het is zeker niet onmogelijk om de beweegredenen van de doelgroep te achterhalen door middel van observeren. De grootste kans van slagen heeft men hiermee bij een participerende observatie. De observant neemt daarbij deel aan de activiteiten van de doelgroep. Hiermee kan de observant zich verplaatsen in de gedachten van de doelgroep. Hierin ligt het gevaar van subjectiviteit op de loer. De observant kan namelijk opgaan in de activiteiten en (tijdelijk) onderdeel worden van de doelgroep. Er is sprake van een niet-participerende (ook wel externe of afstandelijke) observatie als de observator niet deelneemt aan de activiteiten van de doelgroep. Hij/zij observeert daarbij op afstand.

Direct en indirect*

Bij een niet-participerende observatie heeft een observant de keuze uit een direct of indirecte benadering. In beide gevallen neemt de observant niet deel aan de activiteiten van de doelgroep. Het verschil zit in de aanwezigheid van de observant. Bij een directe benadering is hij/zij aanwezig op de locatie en het moment van de activiteiten. Dit is niet het geval bij een indirecte benadering. De observatie kan bijvoorbeeld ook plaatsvinden aan de hand van video-opnames. De observatie is dan dus achteraf. Een andere manier is observeren via one-way-screens. Dit zijn ramen waar maar vanaf één kant doorheen gekeken kan worden. Denk daarbij aan verhoorkamers van een politiebureau. Hiermee is de observant niet aanwezig op de locatie van de activiteiten, maar wel op hetzelfde moment.

⁶⁶ Baarda/Goede 2006, 249-250.

Verhuld en onverhuld**

Als een observant zich niet vooraf bekend maakt aan de doelgroep, dan voert hij/zij een verhulde observatie uit. Doet hij/zij dat vooraf wel, dan is het onverhuld. De kans op betrouwbare resultaten is bij een verhulde observatie groter. De geobserveerden zijn zich er dan namelijk niet/nauwelijks van bewust dat ze in de gaten gehouden worden. Dit verkleint de kans op een aanpassing van hun gedrag.⁶⁷

Vorbereiding

Onderstaande stappen kunnen helpen bij het vorbereiden van een observatie.

Stap 1:

Noteer de aanleiding van de observatie. Bedenk daarbij of de aanleiding vanuit uzelf komt of in opdracht is van een ander.

Stap 2:

Noteer het doel van de observatie. Uit het doel komen één of meerdere vraagstellingen voort. Formuleer elke vraagstelling zo concreet mogelijk aan de hand van de volgende vragen:

- Wie gaat u observeren? (Doelgroep)
- Wat gaat u observeren? (Welk gedrag)
- In welke situatie gaat u observeren? (Locatie en moment)

Stap 3:

Noteer bij elke vorm van gedrag welke kenmerken daarbij horen. Noteer voor het gemak alles wat er in u opkomt.

Stap 4:

Categoriseer de kenmerken uit stap 3. Zorg er voor dat de categorieën passen bij het doel en de vraagstelling(en). Kenmerken die veel op elkaar lijken, zou u samen kunnen voegen.

Stap 5:

Kies een methodiek (type) die past bij het doel, de situatie en uzelf. Zorg ervoor dat de methodiek zo objectief mogelijke resultaten oplevert.

Stap 6:

Bepaal de locatie(s) en het moment(en). Om een zo objectief mogelijk beeld te krijgen, is het aan te raden om een observatie vaker uit te voeren. Bij de observaties van de Gelderse voorbeeldprojecten stonden de locaties en momenten al vast en kon deze stap dus overgeslagen worden.

Stap 7:

Noteer de gegevens van de doelgroep, die u relevant acht voor de observatie.

Stap 8:

Uit de voorgaande stappen volgt een overzichtelijk observatieplan. Hierin staan de volgende gegevens:

- Aanleiding
- Doel
- Doelgroep
- Methodiek en benodigdheden
- Locatie(s), moment(en) en betrokken partijen
- Wijze waarop de resultaten worden verwerkt
- Met wie en wanneer de resultaten worden besproken⁶⁸

⁶⁷ Verhoeven 2007, 120.

⁶⁸ InfoNU, geraadpleegd op 10-09-2020.

Uitvoering

Bij elke type observatie is het uiteraard van belang om alles klaar te hebben staan voordat de activiteit begint. Als u een niet-participerende, gestructureerde observatie gaat uitvoeren, houdt dan uw formulieren gereed zodat u meteen kan beginnen. Kies tevens een geschikte plek in de ruimte om de doelgroep op afstand te kunnen observeren. Zorg ervoor dat u daar van begin af aan al gepositioneerd bent. Dit is bij een directe observatie meer van belang, dan bij een indirecte (mits de observatie achteraf plaatsvindt). Let naast bovenstaande aandachtspunten voor het klaarzetten, ook op de onderstaande aandachtspunten tijdens het observeren.

- Noteer wat u letterlijk ziet gebeuren, dus niet wat u denkt dat er gebeurt.
- Als er meerdere observanten zijn, moeten zij allen vooraf weten wat er geobserveerd zal worden en hoe dit geïnterpreteerd dient te worden. Daarmee interpreteren zij het gedrag allen op dezelfde wijze.
- Hou de situatie/context altijd in uw achterhoofd bij het interpreteren.⁶⁹

Verwerking

In de voorbereiding heeft u al besloten op welke wijze de resultaten verwerkt worden. Onderstaande stappen kunnen u helpen bij de verwerking.

Stap 1:

Begin met het doorlezen van alle resultaten. Verdeel ze vervolgens in kleine fragmenten en vat ze samen. Denk daarbij na over de reden waarom u bepaalde fragmenten wel of niet kiest.

Stap 2:

Evalueer de gebruikte termen (vormen van gedrag). Hoe vaak kwamen ze voor en welke waarde (positief of negatief) hadden ze voor de doelgroep?

Stap 3:

Groep de gebruikte termen.

Stap 4:

Zet de groepen in een hiërarchische volgorde op basis van de waarde, die de doelgroep er aan hechte.

Stap 5:

Zoek naar verbanden tussen de begrippen.

Stap 6:

Ga na of de verbanden antwoord geven op uw vraagstelling(en). Zo niet, probeer dan nieuwe verbanden te leggen en/of voer nogmaals een observatie uit (indien mogelijk).⁷⁰

Resultaten weergeven

De meest gebruikelijke manier om resultaten weer te geven zijn grafieken. Kies de grafiek die bij uw onderzoek past. Voor dit onderzoek werd gekozen voor een radargrafiek (ook wel spingrafiek). Daarmee worden, in één oogopslag, de verschillen tussen de resultaten van de organisatoren en de observator zichtbaar. Van elk project werden de resultaten van de beide partijen tijdens een interview/evaluatie besproken.

⁶⁹ Graauw, geraadpleegd op 10-09-2020.

⁷⁰ Verhoeven 2007, 254.

Bijlage 4: Observatieformulieren

Observatieformulier: Pakhuis on Tour (1/2)

Versie: 7-11-2018

Algemene gegevens

Datum: 8-11-2018

Locatie (instelling en plaatsnaam): Zorggroep Noordwest-Veluwe, Ermelo (Woning 16)

Betrokken partijen: Zorggroep Noordwest-Veluwe en Museum Het Pakhuis

Doelgroep: Dementerenden

Aantal deelnemers (doelgroep): 8

Aantal keren uitvoering activiteit (incl. huidige): 1

Tijdsduur activiteit (incl. introductie en afsluiting): 45 minuten (nauwelijks introductie)

Tijdsduur observatie: 45 minuten

Subsidieaanvraag Ieders Museum: Ja

Puntentelling:

Punten	Aantal keren
1	Niet (0 keer)
2	Enigszins (1-3 keer)
3	Redelijk vaak (4-5 keer)
4	Vaak (6-8 keer)
5	Zeer vaak (9-10 keer)

Regels

1. Observeer tijdens het actieve deel. De introductie en afsluiting vallen hier buiten.
2. Observeer na elke 10 à 15 minuten een andere deelnemer.
3. Zet de score achter het nummer van de geobserveerde deelnemer (1 = 1e deelnemer enz.).

Reacties deelnemers (doelgroep)

Aanleiding Reacties actief	Archeologisch materiaal (replica's meegerekend)	(Non-)verbale communicatie begeleider	Combinatie van archeologisch materiaal en communicatie begeleider	Anders	Totaal
(Glim)lacht	1: 2 2: 2 3: 1 4: 0 5: 0	1: 2 2: 2 3: 0 4: 0 5: 0	1: 1 2: 2 3: 2 4: 2 5: 0	1: 0 2: 0 3: 0 4: 0 5: 0	1: 4 2: 6 3: 3 4: 2 5: 0
Luistert	1: 2 2: 0 3: 0 4: 0 5: 0	1: 0 2: 0 3: 0 4: 0 5: 0	1: 0 2: 2 3: 2 4: 2 5: 0	1: 0 2: 0 3: 0 4: 0 5: 1	1: 2 2: 2 3: 2 4: 2 5: 1
Stelt vragen	1: 0 2: 1 3: 0 4: 1 5: 0	1: 0 2: 1 3: 0 4: 0 5: 0	1: 0 2: 0 3: 2 4: 1 5: 0	1: 0 2: 0 3: 0 4: 0 5: 1	1: 0 2: 2 3: 2 4: 2 5: 1
Beantwoordt vragen	1: 1 2: 1 3: 0 4: 0 5: 0	1: 1 2: 0 3: 0 4: 0 5: 0	1: 0 2: 0 3: 2 4: 0 5: 0	1: 0 2: 0 3: 0 4: 0 5: 0	1: 2 2: 1 3: 2 4: 0 5: 0
Wacht de uitleg niet af	1: 0 2: 0 3: 0 4: 0 5: 0	1: 0 2: 0 3: 0 4: 0 5: 0	1: 0 2: 0 3: 0 4: 0 5: 2	1: 0 2: 0 3: 0 4: 0 5: 4	1: 0 2: 0 3: 0 4: 0 5: 6
Geeft positieve feedback	1: 2: 3: 4: N.V.T.	1: 2: 3: 4: 5:	1: 2: 3: 4: 5:	1: 2: 3: 4: 5:	1: 2: 3: 4: 5:
Werkt samen	1: 2: 3: 4: N.V.T.	1: 2: 3: 4: 5:	1: 2: 3: 4: 5:	1: 2: 3: 4: 5:	1: 2: 3: 4: 5:

Aanleiding Reacties passief	Archeologisch materiaal	(Non-)verbale communicatie begeleider	Combinatie van archeologisch materiaal en communicatie begeleider	Anders	Totaal
Praat door anderen heen N.V.T.	1: 2: 3: 4: 5:	1: 2: 3: 4: 5:	1: 2: 3: 4: 5:	1: 2: 3: 4: 5:	1: 2: 3: 4: 5:
Kijkt om zich heen N.V.T.	1: 2: 3: 4: 5:	1: 2: 3: 4: 5:	1: 2: 3: 4: 5:	1: 2: 3: 4: 5:	1: 2: 3: 4: 5:
Passieve lichaamshouding N.V.T.	1: 2: 3: 4: 5:	1: 2: 3: 4: 5:	1: 2: 3: 4: 5:	1: 2: 3: 4: 5:	1: 2: 3: 4: 5:
Geeft negatieve feedback N.V.T.	1: 2: 3: 4: 5:	1: 2: 3: 4: 5:	1: 2: 3: 4: 5:	1: 2: 3: 4: 5:	1: 2: 3: 4: 5:
Andere irrelevante Bezigheden N.V.T.	1: 2: 3: 4: 5:	1: 2: 3: 4: 5:	1: 2: 3: 4: 5:	1: 2: 3: 4: 5:	1: 2: 3: 4: 5:

Opmerkingen

1) De passieve(re) lichaamshouding van de groepsleden is niet meegenomen in de observatie. Fysiek zijn zij namelijk niet/nauwelijks in staat om een actieve(re) houding aan te nemen.

2) De groepsleden zaten verspreid over de ruimte. Dit vroeg om aanpassingen en improvisatie van de activiteitenbegeleiders. Ze besloten om met niet meer dan twee van de drie begeleiders de activiteit te begeleiden. De twee actieve begeleiders kozen elk een replica om aan de groepsleden te laten zien. De begeleiders liepen kris kras door de ruimte. Ook het niveau van de inhoud werd aangepast. Er werd minder diep ingegaan om de inhoud dan de begeleiders hadden voorbereid.

3) De replica's mochten aangeraakt worden door de deelnemers. De getoonde replica's (van de Romeinse Tijd) waren:

- Kleding:
 - Gewaad
 - Schoenen
 - Ceintuur
 - Wol → Riep associatie op met schapen. Dit werd geuit door het geluid van een schaap na te doen.
 - Legerhelm → Werd als laatste voorwerp getoond, maar riep meeste reacties op. Meerdere groepsleden richtten tegelijkertijd hun aandacht er op, ondanks dat het in eerste instantie maar aan één van hen werd getoond.
- Brood (van lokale bakkerij):
 - Proeven
 - Gemaakt met Romeinse ingrediënten (onder andere spelt en verschillende pitten)
- Aroma's (hygiëne en voeding):
 - Honing
 - Munt
 - Laurier

Observatieformulier: Pakhuis on Tour (2/2)

Versie: 7-11-2018

Algemene gegevens

Datum: 9-11-2018

Locatie (instelling en plaatsnaam): Zorggroep Noordwest-Veluwe, Ermelo

Betrokken partijen: Zorggroep Noordwest-Veluwe en Museum Het Pakhuis

Doelgroep: Dementerenden

Aantal deelnemers (doelgroep): 8

Aantal keren uitvoering activiteit (incl. huidige): 2

Tijdsduur activiteit (incl. introductie en afsluiting): 45 minuten (5 minuten introductie)

Tijdsduur observatie: 40 minuten

Subsidieaanvraag Ieders Museum: Ja

Puntentelling:

Punten	Aantal keren
1	Niet (0 keer)
2	Enigszins (1-3 keer)
3	Redelijk vaak (4-5 keer)
4	Vaak (6-8 keer)
5	Zeer vaak (9-10 keer)

Regels

1. Observeer tijdens het actieve deel. De introductie en afsluiting vallen hier buiten.
2. Observeer na elke 10 à 15 minuten een andere deelnemer.
3. Zet de score achter het nummer van de geobserveerde deelnemer (1 = 1e deelnemer enz.).

Reacties deelnemers (doelgroep)

Aanleiding Reacties actief	Archeologisch materiaal (replica's meegerekend)	(Non-)verbale communicatie begeleider	Combinatie van archeologisch materiaal en communicatie begeleider	Anders	Totaal
(Glim)lacht	1: 0 2: 0 3: 0 4: 1 5: 0	1: 0 2: 0 3: 0 4: 0 5: 0	1: 2 2: 1 3: 2 4: 1 5: 1	1: 0 2: 0 3: 0 4: 0 5: 0	1: 2 2: 1 3: 2 4: 2 5: 1
Luistert	1: 0 2: 0 3: 0 4: 0 5: 0	1: 0 2: 0 3: 0 4: 0 5: 0	1: Continu 2: Continu 3: Continu 4: Continu 5: Continu	1: 0 2: 0 3: 0 4: 0 5: 0	1: Cont. 2: Cont. 3: Cont. 4: Cont. 5: Cont.
Stelt vragen	1: 0 2: 0 3: 0 4: 0 5: 0	1: 0 2: 0 3: 0 4: 0 5: 0	1: 2 2: 1 3: 0 4: 0 5: 1	1: 0 2: 0 3: 0 4: 0 5: 0	1: 2 2: 1 3: 0 4: 0 5: 1
Beantwoordt vragen	1: 0 2: 0 3: 0 4: 0 5: 0	1: 0 2: 0 3: 0 4: 0 5: 0	1: 3 2: 1 3: 1 4: 2 5: 2	1: 0 2: 0 3: 0 4: 0 5: 0	1: 3 2: 0 3: 1 4: 2 5: 2
Wacht de uitleg niet af	1: 2: 3: 4: 5:	1: 2: 3: 4: 5:	1: 2: 3: 4: 5:	1: 2: 3: 4: 5:	1: 2: 3: 4: 5:
N.V.T.					
Geeft positieve feedback	1: 2: 3: 4: 5:	1: 2: 3: 4: 5:	1: 2: 3: 4: 5:	1: 2: 3: 4: 5:	1: 2: 3: 4: 5:
N.V.T.					
Werkt samen	1: 2: 3: 4: 5:	1: 2: 3: 4: 5:	1: 2: 3: 4: 5:	1: 2: 3: 4: 5:	1: 2: 3: 4: 5:
N.V.T.					

Aanleiding Reacties passief	Archeologisch materiaal	(Non-)verbale communicatie begeleider	Combinatie van archeologisch materiaal en communicatie begeleider	Anders	Totaal
Praat door anderen heen N.V.T.	1: 2: 3: 4: 5:	1: 2: 3: 4: 5:	1: 2: 3: 4: 5:	1: 2: 3: 4: 5:	1: 2: 3: 4: 5:
Kijkt om zich heen N.V.T.	1: 2: 3: 4: 5:	1: 2: 3: 4: 5:	1: 2: 3: 4: 5:	1: 2: 3: 4: 5:	1: 2: 3: 4: 5:
Passieve lichaamshouding N.V.T.	1: 2: 3: 4: 5:	1: 2: 3: 4: 5:	1: 2: 3: 4: 5:	1: 2: 3: 4: 5:	1: 2: 3: 4: 5:
Geeft negatieve feedback N.V.T.	1: 2: 3: 4: 5:	1: 2: 3: 4: 5:	1: 2: 3: 4: 5:	1: 2: 3: 4: 5:	1: 2: 3: 4: 5:
Andere irrelevante bezigheden N.V.T.	1: 2: 3: 4: 5:	1: 2: 3: 4: 5:	1: 2: 3: 4: 5:	1: 2: 3: 4: 5:	1: 2: 3: 4: 5:

Opmerkingen

1) De passieve(re) lichaamshouding van de groepsleden is niet meegenomen in de observatie. Fysiek zijn zij namelijk niet/nauwelijks in staat om een actieve(re) houding aan te nemen.

2) Alle groepsleden zaten aan één tafel. Dit maakte de activiteit overzichtelijker en beter uitvoerbaar voor de begeleiders in vergelijking met de editie op 8-11-2018.

3) De legerhelm werd als eerste getoond. Wederom riep dit vele positieve reacties op. Het zorgde er tevens voor dat de begeleiders van begin af aan de aandacht van de groep konden vasthouden.

4) De groep had een lichtere vorm van dementie dan de groep van 8-11-2018. Dit speelde ook mee in de lagere moeilijkheidsgraad voor de begeleiders. Het gaf tevens de mogelijkheid om dieper op de inhoud in te gaan en meer in gesprek te gaan.

5) De inhoud werd geïllustreerd met replica's en grote afbeeldingen. De replica's werden minder aangeraakt dan op 8-11-2018. De inhoud (Romeinse Tijd) ging over:

- Soldaten
- Romeinse Rijk
- Voedsel
- Marskamp bij Ermelo

Observatieformulier: Archeologie-workshop (1/2)

Versie: 13-11-2018

Algemene gegevens

Datum: 13-11-2018 (1^e ronde)

Locatie (instelling en plaatsnaam): Erfgoedcentrum Rozet, Arnhem

Betrokken partijen: VluchtelingenWerk Oost Nederland, Erfgoedcentrum Rozet en ArcheoHotspot Arnhem

Doelgroep: Vluchtelingen (Syrië)

Aantal deelnemers (doelgroep): 10

Aantal keren uitvoering activiteit (incl. huidige): 2

Tijdsduur activiteit (incl. introductie en afsluiting): 45 minuten

Tijdsduur observatie: 45 minuten

Subsidieaanvraag Ieders Museum: Nee

Puntentelling:

Punten	Aantal keren
1	Niet (0 keer)
2	Enigszins (1-3 keer)
3	Redelijk vaak (4-5 keer)
4	Vaak (6-8 keer)
5	Zeer vaak (9-10 keer)

Regels

1. Blijf op de achtergrond en neem niet deel aan de activiteit(en).
2. Observeer de groep per onderdeel.
Beslis zelf wat je als apart onderdeel beschouwt en benoem ze.
3. Turf de reacties van alle groepsleden.
4. Noteer het totaal als getal.

Reacties deelnemers (doelgroep)

Onderdeel Reactie	<u>Introductie</u>	<u>Activiteit 1</u> <i>(Uitleg vondsten beerput)</i>	<u>Activiteit 2</u> <i>(Uitleg NT keramiek)</i>	<u>Activiteit 3</u> <i>(Uitvoering restauratie keramiek)</i>	<u>Activiteit 4</u> <i>(Uitvoering Vondsten beerput)</i>	<u>Activiteit 5</u> N.V.T.	<u>Activiteit 6</u> N.V.T.	<u>Sluiting</u> N.V.T.
1. (Glim)lacht	3	2	4	3	2			
2. Kijkt naar de begeleider	6	6	6	3	5			
3. Stelt vragen	1	3	4	3	2			
4. Beantwoordt vragen N.V.T.								
5. Wacht de uitleg niet af N.V.T.								
6. Geeft feedback N.V.T.								
7. Werkt samen N.V.T.								
8. Praat onderling over onderwerp	6	6	3	2	10			
9. Praat onderling niet over onderwerp	4	4	2	0	0			
10. Praat door anderen heen N.V.T.								
11. Kijkt om zich heen	4	4	0	0	0			
12. Andere bezigheden dan huidige activiteit	0	4	6	3	0			
Totaal	24	27	25	14	19			

Opmerkingen

1) Activiteiten:

- Vondsten uit Arnhemse beerputten splitsen en daarmee Nederlandse woorden leren.
- Restaureren van keramiek (ca. 1600 n.C.) en/of in gesprek gaan over keramiek.

2) De groepsleden stelde veel vragen. Ze waren oprecht geïnteresseerd in de Arnhemse geschiedenis en maakten daarbij vergelijkingen met de geschiedenis van Syrië.

3) De groep bestond volledig uit volwassenen. Bij eerdere (proef)edities van het project waren het voornamelijk gezinnen. De kinderen fungeerden daarbij vaak als tolk voor de ouders.

4) Er was een tolk uit Syrië aanwezig.

5) De sluiting was te kort voor een observatie.

Observatieformulier: Archeologie-workshop (2/2)

Versie: 13-11-2018

Algemene gegevens

Datum: 13-11-2018 (2^e ronde)

Locatie (instelling en plaatsnaam): Erfgoedcentrum Rozet, Arnhem

Betrokken partijen: VluchtelingenWerk Oost Nederland, Erfgoedcentrum Rozet en ArcheoHotspot Arnhem

Doelgroep: Vluchtelingen (Eritrea)

Aantal deelnemers (doelgroep): 10

Aantal keren uitvoering activiteit (incl. huidige): 3

Tijdsduur activiteit (incl. introductie en afsluiting): 45 minuten

Tijdsduur observatie: 45 minuten

Subsidieaanvraag Ieders Museum: Nee

Puntentelling:

Punten	Aantal keren
1	Niet (0 keer)
2	Enigszins (1-3 keer)
3	Redelijk vaak (4-5 keer)
4	Vaak (6-8 keer)
5	Zeer vaak (9-10 keer)

Regels

1. Blijf op de achtergrond en neem niet deel aan de activiteit(en).
2. Observeer de groep per onderdeel.
Beslis zelf wat je als apart onderdeel beschouwt en benoem ze.
3. Turf de reacties van alle groepsleden.
4. Noteer het totaal als getal.

Reacties deelnemers (doelgroep)

Onderdeel Reactie	<u>Introductie</u>	<u>Activiteit 1</u> (Rond- geven van Geres- taureerd keramiek)	<u>Activiteit 2</u> (Uitleg en uitvoering beerput)	<u>Activiteit 3</u> N.V.T.	<u>Activiteit 4</u> N.V.T.	<u>Activiteit 5</u> N.V.T.	<u>Activiteit 6</u> N.V.T.	<u>Sluiting</u> N.V.T.
1. (Glim)lacht	6	3	3					
2. Kijkt naar de begeleider	4	5	10					
3. Stelt vragen	0	8	9					
4. Beantwoordt vragen	0	3	2					
5. Wacht de uitleg niet af	0	2	3					
6. Geeft feedback	0	0	0					
7. Werkt samen	0	2	2					
8. Praat onderling over onderwerp	0	5	7					
9. Praat onderling niet over onderwerp	3	3	0					
10. Praat door anderen heen	2	1	0					
11. Kijkt om zich heen	3	3	0					
12. Andere bezigheden dan huidige activiteit	2	1	0					
Totaal	20	36	36					

Opmerkingen

1) Activiteiten:

- Vondsten uit Arnhemse beerputten splitsen en daarmee Nederlandse woorden leren.
- Rondgeven van gerestaureerd keramiek (ca. 1600 n.C.) en er over in gesprek gaan.

2) De groepsleden stelde veel vragen. Ze waren oprecht geïnteresseerd in de Arnhemse geschiedenis en maakten daarbij vergelijkingen met de geschiedenis van Eritrea.

3) De groep bestond volledig uit volwassenen. Bij eerdere (proef)edities van het project waren het voornamelijk gezinnen. De kinderen fungeerden daarbij vaak als tolk voor de ouders.

4) Er was een tolk uit Eritrea aanwezig.

5) De sluiting was te kort voor een observatie.

Observatieformulier: Wetenschap en techniek beleven – een middeleeuws feest

Versie: 13-11-2018

Algemene gegevens

Datum: 21-11-2018

Locatie (instelling en plaatsnaam): Erve Eme, Zutphen

Betrokken partijen: Erve Eme, IMC Weekendschool en Saxion Hogeschool

Doelgroep: Basisschoolleerlingen uit een achterstandswijk (Deventer)

Aantal deelnemers (doelgroep): 23 (totaal)

Aantal keren uitvoering activiteit (incl. huidige): 1

Tijdsduur activiteit (incl. introductie en afsluiting): 2 uur

Tijdsduur observatie: 2 uur

Subsidieaanvraag Ieders Museum: Ja

Puntentelling:

Punten	Aantal keren
1	Niet (0 keer)
2	Enigszins (1-3 keer)
3	Redelijk vaak (4-5 keer)
4	Vaak (6-8 keer)
5	Zeer vaak (9-10 keer)

Regels

1. Blijf op de achtergrond en neem niet deel aan de activiteit(en).
2. Observeer de groep per onderdeel.
Beslis zelf wat je als apart onderdeel beschouwt en benoem ze.
3. Turf de reacties van alle groepsleden.
4. Noteer het totaal als getal.

Reacties deelnemers (doelgroep)

Onderdeel Reactie	<u>Introductie</u>	<u>Activiteit 1</u> (Uitleg weven en spinnen)	<u>Activiteit 2</u> (Weven en spinnen)	<u>Activiteit 3</u> (Weven en spinnen)	<u>Activiteit 4</u> (Uitleg en uitvoer pot kleien)	<u>Activiteit 5</u> (Uitleg en uitvoer pot kleien)	<u>Activiteit 6</u> N.V.T.	<u>Sluiting</u> N.V.T.
1. (Glim)lacht	10	5	5	3	3	4		
2. Kijkt naar de begeleider	23	5	5	3	3	4		
3. Stelt vragen	3	2	5	3	2	3		
4. Beantwoordt vragen	0	0	3	2	4	4		
5. Wacht de uitleg niet af N.V.T.								
6. Geeft feedback N.V.T.								
7. Werkt samen	0	2	4	3	3	3		
8. Praat onderling over onderwerp	5	5	5	3	3	3		
9. Praat onderling niet over onderwerp N.V.T.								
10. Praat door anderen heen N.V.T.								
11. Kijkt om zich heen	23	5	0	0	0	0		
12. Andere bezigheden dan huidige activiteit N.V.T.								
Totaal	64			17	18	21		

Opmerkingen

- 1) De subgroepen bestonden uit drie, vier of vijf personen.
- 2) - Introductie: 23 deelnemers (totale groep)
 - Activiteit 1: 5 deelnemers
 - Activiteit 2: 5 deelnemers
 - Activiteit 3: 3 deelnemers
 - Activiteit 4: 3 deelnemers (dezelfde als bij activiteit 3)
 - Activiteit 5: 4 deelnemers
- 3) Twee activiteiten zijn twee maal geobserveerd.
- 4) Bij de activiteiten (1 t/m 5) praatten de deelnemers continu over het onderwerp gedurende de gehele activiteit.
- 5) De sluiting was te kort voor een observatie.

Observatieformulier: Interactieve rondleiding

Versie: 13-11-2018

Algemene gegevens

Datum: 22-11-2018

Locatie (instelling en plaatsnaam): Museum Elisabeth Weeshuis (M.E.W.), Culemborg

Betrokken partijen: M.E.W. en KUBES

Doelgroep: Blinden en slechtzienden

Aantal deelnemers (doelgroep): 7

Aantal keren uitvoering activiteit (incl. huidige): 1

Tijdsduur activiteit (incl. introductie en afsluiting): 2,5 uur

Tijdsduur observatie: 2,5 uur

Subsidieaanvraag Ieders Museum: Ja

Puntentelling:

Punten	Aantal keren
1	Niet (0 keer)
2	Enigszins (1-3 keer)
3	Redelijk vaak (4-5 keer)
4	Vaak (6-8 keer)
5	Zeer vaak (9-10 keer)

Regels

1. Blijf op de achtergrond en neem niet deel aan de activiteit(en).
2. Observeer de groep per onderdeel.
Beslis zelf wat je als apart onderdeel beschouwt en benoem ze.
3. Turf de reacties van alle groepsleden.
4. Noteer het totaal als getal.

Reacties deelnemers (doelgroep)

Onderdeel Reactie	<u>Introductie</u> (Geschiedenis van M.E.W.)	<u>Activiteit 1</u> (Geschiedenis v.d. zaal)	<u>Activiteit 2</u> (Film)	<u>Activiteit 3</u> (Roggebrood proeven)	<u>Activiteit 4</u> (Kleding voelen en film)	<u>Activiteit 5</u> (Geschiedenis zaal en stoelen voelen)	<u>Activiteit 6</u> (Voelplaat schilderij)	<u>Sluiting</u> (High tea en evaluatie)
1. (Glim)lacht	7	0	7	7	7	7	7	7
2. Kijkt naar de begeleider	7	7	0	7	7	7	7	7
3. Stelt vragen	2	0	0	2	4	3	2	7
4. Beantwoordt vragen	0	0	0	2	0	0	5	7
5. Wacht de uitleg niet af	0	0	0	0	2	0	0	3
6. Geeft feedback	0	0	0	7	0	0	0	7
7. Werkt samen	2	0	0	0	7	7	7	0
8. Praat onderling over onderwerp	0	0	0	7	7	7	7	7
9. Praat onderling niet over onderwerp N.V.T.								
10. Praat door anderen heen N.V.T.								
11. Kijkt om zich heen N.V.T.								
12. Andere bezigheden dan huidige activiteit								

N.V.T.								
Totaal	18	7	7	32	34	31	35	45

Opmerkingen

- 1) Deze editie was een pilot. Het idee is om een definitieve versie elk kwartaal aan te bieden.
- 2) De high tea was een extra activiteit die niet standaard aangeboden zal worden.
- 3) De doelgroep was bijna continu aan het waarnemen door te voelen. Hierdoor kon het gebeuren dat een maquette (van het museumgebouw) in de eerst zaal aangeraakt werd en er vervolgens een onderdeel afbrak.
- 4) Bij het gebruik van een voelplaat is het aan te raden om er bij te vertellen wat er op afgebeeld staat. Anders is het voor de doelgroep lastig om zich een voorstelling te maken van de afbeelding. Dit geldt met name voor personen die al vanaf hun geboorte blind of slechtziend zijn.
- 5) Benoem telkens waar zich een trap bevindt en uit hoeveel treden deze bestaat. Meld tevens of de leuning links of rechts van de trap hangt.
- 6) Hou het inhoudelijke verhaal bondiger dan bij een standaard rondleiding. Het waarnemen door te voelen vergt meer tijd dan door te kijken.
- 7) Geef de doelgroep maximaal vier objecten om te voelen tijdens een verhaal. Wacht met het volgende deel van het verhaal tot dat iedereen het object van het vorige deel heeft gevoeld. Hierdoor ontstaat er geen/minder verwarring bij de doelgroep. Als het verhaal te snel gaat, komt het object voor de laatste personen in de rij niet overeen met het verhaal op dat moment. Bij een grote groep deelnemers is het aan te raden om meerdere exemplaren van een bepaald object te hebben.

Bijlage 5: Uitgeschreven interviews

Interview: Pakhuis on Tour

Algemeen

Naam organisatie: Het Pakhuis (Ermelo)

Naam medewerker: Germa Greving

Functie binnen organisatie: Directeur

Samenwerkingspartner(s): Zorggroep Noordwest-Veluwe

Naam project: Pakhuis on Tour

Datum project: 8-11-2018 en 9-11-2018

Doelgroep: Dementerende ouderen

Doel(en) van het project:

- De museumbeleving van Het Pakhuis naar de doelgroep brengen, vanuit de visie waarbij de nadruk ligt op onderzoekend leren en de zintuigen.
- Het verhaal van Ermelo vertellen aan een doelgroep die er anders niet/nauwelijks mee in aanraking zou komen.

Doelgroep

1. Korte beschrijving van het project:

Het is doel is dus om doelgroepen te bereiken, die niet snel naar een museum komen. Dementeren vormen de startdoelgroep. Het museum is als het ware weergegeven in een verrijdbaar meubel. Daarbij is de beleving van het museum voor ogen gehouden, waarbij men niet altijd alles in één keer ontdekt. Door verschillende laden en luiken te openen ontdekt men spelenderwijs het verhaal van Ermelo. Dit is de eerste keer dat het project werd uitgevoerd. Om dichtbij het museum te blijven, is voor Romeinen als thema gekozen. De kennis en materialen waren daarvoor al aanwezig. Dit maakte het makkelijker voor de vrijwilligers om het verhaal zich eigen te maken. De vrijwilligers zijn daarnaast opgeleid in presenteren en de omgang met dementie.

2. Waarom koos u voor deze doelgroep?

De wens was er al geruime tijd vanuit Het Pakhuis om met deze doelgroep te werken. In het verleden is gebleken dat het bij deze doelgroep, die tevens minder goed ter been is, lang duurt om door het museum te gaan. Door het museum naar hen toe te brengen, is de drempel lager en kan er meer tijd besteed worden aan het verhaal. We wilden testen of het op deze manier beter aansluit bij de doelgroep.

3. Hoe bent u in contact gekomen met deze doelgroep?

Zorggroep Noordwest-Veluwe heeft meerdere instellingen in de omgeving van Ermelo. Als eerste is er contact gelegd met de activiteitenbegeleidster. Het museum kende haar al van de lokale bibliotheek waar zij werkzaam was. Ik vertelde de activiteitenbegeleidster wat hun plan was en dat er via Ieders Museum een ondersteuningsbijdrage aangevraagd kon worden. De activiteitenbegeleidster was meteen enthousiast, maar zij moest nog wel het bestuur van Zorggroep Noordwest-Veluwe overtuigen.

4. Welke aanpassingen heeft u gedaan, voor deze doelgroep, op de locatie waar het project plaatsvond?

De faciliteiten voor de verzorging zijn natuurlijk al aanwezig. Wel merkte men dat het beter werkt voor de vrijwilligers en de doelgroep als de doelgroep aan één tafel zit. Daarom wordt dat nu, in ieder geval bij mensen die beschermd wonen, als eis gesteld door het museum. Voor mensen die verzorgd wonen is het minder essentieel, maar wel gewenst. Bij hen kan het ook in een kring, maar toch blijft een tafel handig voor het tonen van objecten. Daarnaast heeft het museum de sterke voorkeur voor een (min of meer) afgesloten ruimte. Dit geeft minder storingen tijdens de uitvoering en vergroot de kans op persoonlijk contact met de individuen.

5. Waaruit leidde u de mate van motivatie van de doelgroep af?

Vooraf op basis van de reacties. Bij dit project ligt sterk de nadruk op de interactie. Ook het aantal personen dat aan de tafel zit. Dit geeft al aan dat zij graag willen deelnemen. De mate waarin ze deelnemen versterkt dit aspect. De motivatie van de doelgroep is, bij mensen die beschermd wonen (bijvoorbeeld dementerenden red.), moeilijker te peilen, dan bij mensen die verzorgd wonen. Die laatste groep is meestal geestelijk nog goed in orde.

6. Waaruit leidde u de mate van aandacht van de doelgroep voor de activiteit af?

Dat heeft ook weer met de respons te maken. Als gedurende het verhaal de respons minder wordt, duidt dat er vaak op dat de aandacht weg valt. Het is ook af te leiden aan de houding van mensen. Hebben ze een actieve houding en zijn ze geïnteresseerd in de objecten, die je doorgeeft? Echter is dat niet altijd zo, want sommige mensen zijn fysiek beperkter. Dan wil hun fysieke houding daar niet wat over zeggen. En of je een reactie krijgt als je ze persoonlijk op iets wijst. Men heeft gemerkt dat het programma niet langer moet duren dan driekwartier. Dan heb je nog de beste aandacht, daarna neemt het duidelijk af.

7. Waaruit leidde u de mate van aandacht van de vrijwilligers voor de doelgroep af?

Vooraf door hun inzet. Het begon met het verhaal tot zich nemen. Dat vereist een persoonlijke investering van de vrijwilligers in zichzelf. In de voorbereiding kon Germa merken dat de vrijwilligers zich hadden ingelezen en iets gedaan hadden met het materiaal dat we ze hadden gegeven. Ze hebben allemaal een cursus gevolgd. Dat geeft wel wat aan over de motivatie. Ik ben zelf bij een aantal uitvoeringen geweest en heb toen gekeken naar de interactie. Vervolgens dacht ik na over welke tips ik de vrijwilligers nog zou kunnen geven voor bijvoorbeeld het naar mensen toegaan. Maar over het algemeen ging dat heel natuurlijk en goed. Ik ben daarom van mening dat er een goede motivatie was vanuit de vrijwilligers om deze doelgroep tegemoet te treden. Ze wisten van te voren goed wat ze konden verwachten.

8. In hoeverre was de activiteit geschikt voor de doelgroep?

Persoonlijk vond ik het heel geschikt. Natuurlijk liep men tegen obstakels aan, maar ik merkte dat zij positief ontvangen werden en ook positief weer weg gingen. Het is wel echt geschikt voor deze doelgroep. En je merkt dat de zorginstellingen zelf op zoek zijn naar daginvullingen en dit project past daar qua programmering heel mooi in. Juist de persoonlijke aandacht en het feit dat je iets meeneemt, vergroot de meerwaarde voor de doelgroep. Intern zijn er nu gesprekken over in hoeverre de inhoud geschikt is. Het uitgangspunt is het Verhaal van Ermelo, zoals men dat hier in het museum ook vertelt, maar je kan nog wel een stapje dichter naar persoonlijke beleving en herinnering gaan. Ik verwacht dat het museum de thema's voor de komende jaren daar ook wat meer bij aan zal laten sluiten. Het zal een historisch thema blijven, maar wel recenter zoals de twintigste eeuw.

9. Waaruit leidde u de sfeer binnen de doelgroep af?

Vooraf uit de respons en hoe goed doen mensen mee. Wat geven zij als antwoord en wat blijkt daar uit? Worden er grapjes gemaakt bijvoorbeeld. Dat vind ik altijd wel een goed teken. En hebben mensen zin om antwoord te geven op de vragen, die wij stellen. Hebben ze zin om aan te pakken wat je ze in handen geeft? Ga je zelf met een goed gevoel weg? Dus dat je het gevoel hebt dat er een wisselwerking is geweest tussen jou en de doelgroep. Dat men verspreid zat op de eerste dag, maakte het wel lastiger om de sfeer naar het positieve te keren. Dat werd vooraf in de trainingen ook verteld. Mensen kunnen soms niet of onverwachts reageren.

10. Voor welke doelgroep(en) zou deze activiteit nog meer geschikt zijn?

Voor blinden en slechthorenden zou het geschikt kunnen zijn, omdat er juist op de verschillende zintuigen wordt ingezet. Wel zou er voor hen meer materiaal om te voelen toegevoegd kunnen worden. Bij kinderen is het al getest en voor hen bleek het ook zeer geschikt. Het lijkt dus breed inzetbaar te zijn. Dit is ook niet verwonderlijk als je bedenkt dat het meubel een afspiegeling is van het museum. Daarmee draagt men ook de boodschap uit dat het museum inclusief wil zijn en dus zo veel mogelijk doelgroepen willen bedienen. Dat is met dit project de ambitie.

Vaardigheden

11. Welke kennis en/of vaardigheden is/zijn vereist bij het werken met deze doelgroep?

Je moet kennis hebben over het gedrag van mensen en hoe je ze het beste kan benaderen. Weet van te voren wat voor een reacties je kan verwachten, omdat er soms wel onverwachtse reacties kunnen zijn. De vrijwilligers hebben dus trainingen gehad over de omgang met dementie. Dat is heel waardevol geweest. Ik ga er vanuit dat als zij dat niet hadden gedaan, dat de eerste bezoeken er bij de vrijwilligers nog meer in hadden gehakt. Al doende leert men nu wat de manier van communiceren is en wat wel en niet werkt. Vooral de les waarin het ging om objecten het uitgangspunt te laten zijn van het verhaal, was zeer waardevol. Ga een object eerst eens bekijken en beschrijf wat je waarneemt. En ga dan eens nadenken over wat het zou kunnen zijn en in welke context. En dat is hoe we dit project zijn ingegaan. Vanuit het object een verhaal vertellen. Hierdoor kun je persoonlijk aandacht geven aan de doelgroep. Het achteraf evalueren met de vrijwilligers was ook waardevol. Ik merkte dat de uitvoering hen persoonlijk heel veel deed. Dit deden we in wisselende samenstellingen om met elkaar te kunnen uitwisselen.

Extra vraag: Wat vonden de vrijwilligers van het project?

Ze vonden het heel leuk. Ze willen graag nog met het huidige thema doorgaan, omdat ze er nu inzitten. Maar we gaan wel over naar een nieuw thema. Echter willen we ook kijken op welke wijze in deze overgang de vrijwilligers betrokken kunnen zijn, om het zo ook meer hun project te laten zijn. Door bijvoorbeeld vanuit eigen verhalen contact te leggen met de doelgroep.

12. Op welke wijze(n) kan men deze kennis en/of vaardigheden leren?

Er zijn drie sessies geweest. Eerst over presenteren, daarna over het vanuit een object een verhaal vertellen. En tenslotte over de omgang met dementie. Hoe zet je jezelf neer en overwin je je angst? Dat is eigenlijk de eerste stap. De trainingen werden gegeven door de organisatie Dementievriendelijk.

13. Op welke wijze(n) is/zijn deze (opgedane) kennis en/of vaardigheden toegepast in het project?

Alles uit de trainingen is teruggekomen. Tijdens de uitvoering was de spanning er nog steeds, maar de oefeningen gaven de vrijwilligers wel houvast. En de training over dementie heeft hen duidelijk gemaakt dat hun eigen natuurlijke houding vaak al goed genoeg is. Dit gaf hen zelfvertrouwen.

Archeologie als middel

14. In hoeverre werd er archeologie (in de breedste zin) gebruikt?

In het begin van het project dacht ik dat het meer betrekking had op geschiedenis, dan op archeologie. Maar bij één van de bezoeken aan de instellingen had iemand op een gegeven moment een replica van een speerpunt vast. Ik vroeg de deelnemer eerst wat het was en om het te bekijken. En al snel kwamen ze op de vraag wat voor een soort materiaal het was. Dit was voor mij een aanleiding om het te hebben over de huidige voorwerpen van metaal, maar ook over conservering in de grond. Ik merkte dat de verzorgd wonen-groep die kant van het verhaal ook interessant vond en goed meededen in de gedachten daarover. Natuurlijk weet men dat de objecten een archeologisch verhaal hebben, maar ik had niet verwacht dat er een dergelijk gesprek zou ontstaan.

15. Hoe zou op een andere manier archeologie gebruikt kunnen worden voor deze doelgroep?

Dat is een lastige vraag. Je moet ook maar net de mensen treffen die daar een gevoel bij hebben. Bij één van de groepen zat bijvoorbeeld iemand wiens man in het leger had gezeten. Op zo'n moment heb je een ingang voor een gesprek. Ik ben van mening dat je moet voorkomen om het archeologie te noemen. Dus dat het beter is als archeologie verborgen zit in je verhaal, dan dat je het als onderwerp van je gesprek maakt. Wat je misschien ook zou kunnen doen, is het te koppelen aan bijvoorbeeld vakanties. Wat deed de doelgroep op die vakanties? Wie weet zijn ze wel in een mergelgrot geweest waar ze zelf mocht graven. Je probeert dan vanuit de persoonlijke herinnering een ingang voor het gesprek te vinden. Maar het is dus wel zo dat hoe inhoudelijker je verhaal wordt, hoe lastiger het kan worden om raakvlakken te vinden.

16. Zijn er wetenschappelijke theorieën en/of modellen (uit het archeologische werkveld) toegepast bij dit project? Zo ja, welke waren dat?

Nee, dat niet. Het zou kunnen dat je er een bepaald model op kan toepassen. Er zitten wel elementen in van reminiscentie bijvoorbeeld en 'museum van het gevoel'. Dit zit wel in het museumbeleid en komt er daarom ook in terug. Maar het is niet zo dat men aan het begin van het project gekeken heeft naar welke modellen er zijn en wat ze daarmee kunnen.

Evaluatie

17. Wat ging er goed tijdens het project?

In eerste plaats hoe snel de vrijwilligers het hebben opgepakt en hoe serieus zij het hebben genomen. De beroepskrachten waren meer een soort vangnet. Dit was vooraf de intentie en dat kon ook. Ik ben er blij mee dat als ik de vrijwilligers de vrijheid geef, zij deze dan zelf weten in te vullen. Ook de reacties van de bezoekers zijn over het algemeen positief. Daarnaast is het museum zichtbaarder geworden voor de politiek. Dit was vooraf geen doel, maar Het Pakhuis heeft laten wel zien dat je als museum iets kan bijdragen aan je omgeving. Dit wordt door een brede groep mensen gewaardeerd.

18. Wat zijn de (eventuele) verbeterpunten?

Ik merkte dat het duidelijk maken van wat er geboden kan worden door Het Pakhuis en wat er van de zorginstellingen verwacht wordt, een aandachtspunt blijft. De wederzijdse verwachtingen komen niet altijd overeen. Daarnaast zou het ook logistiek gezien beter kunnen. Er komen steeds meer verzoeken van verder gelegen zorginstellingen. Deze zijn goed te bereiken per auto, maar het meubel kan er niet altijd bij in.

19. In hoeverre zijn de doelen behaald?

We brengen het museum naar hen toe. Check! We vertellen het verhaal aan mensen, die het anders niet zouden horen. Check! We passen dezelfde methodes toe als in het museum. Check! En de reacties zijn goed. Het is wel een project dat valt of staat met de mensen die het uitvoeren. We hebben de vrijwilligers echt nodig, dus ik hoop dat daar een aanwas voor blijft. Het vraagt een behoorlijke investering van jezelf. Over het contact leggen met een partner, wat ook wel een achterliggende gedachte is van Ieders Museum, ben ik ook tevreden. Vooral het gemak waarmee dat ging. Echter merk ik wel dat het beeld dat zij hebben verschilt met de insteek van het museum. Vooraf trekken de verzorgers te snel conclusies over of het aansluit bij de doelgroep. Bij voorbaat zeggen zij al dat je met Romeinen niet aan hoeft te komen. Het is te abstract voor de doelgroep vinden zij. Dat is jammer. Ze geven je alsnog wel de kans, hoor. Ze werpen dus geen muurtje op, maar het is wel lastig binnenkomen. Dit zou wel een obstakel kunnen zijn bij een eventueel geheel nieuwe project in samenwerking met deze partners. Het vraagt veel energie van je om hen te overtuigen van de meerwaarde.

20. Wat zou u andere musea/erfgoedcentra, die ook met deze doelgroep willen werken, willen meegeven?

Zoek zeker contact met Dementievriendelijk. Die stichting kan echt wat in de opleiding betekenen. Zij hebben veel kennis in huis, dus je hoeft niet alles zelf uit te vinden. En het is ook zeer prettig dat zij de vertaalslag kunnen maken naar een museum. Neem vooral ook de tijd om te ontdekken wat werkt. Geef jezelf niet meteen de schuld als het bij één bezoek wat minder goed ging. Dat heeft lang niet altijd met je project te maken. Er zijn zo veel externe factoren, dat je ze niet altijd kan voorzien. Kies vooral een project dat dicht bij jezelf ligt en probeer het uit.

Interview: Archeologie-workshop

Algemeen

Naam organisatie: Erfgoedcentrum Rozet (ArcheoHotspot)

Naam medewerker: Lize Noorda

Functie binnen organisatie: Coördinator

Samenwerkingspartner(s): VluchtelingenWerk Oost-Nederland

Naam project: Archeologie-workshop

Datum project: 13-11-2018

Doelgroep: Vluchtelingen (Syrisch en Eritrees)

Doel(en) van het project:

- Als ArcheoHotspot een onderdeel zijn van een grotere activiteit in geheel Rozet. De grotere activiteit moet een feestelijke afsluiting zijn van het asieltraject.
- Uitleg geven over de vondsten (van onder Rozet) en geschiedenis van Arnhem.
- Contact leggen met de doelgroep door middel van archeologie.
- Leuke activiteit organiseren, maar wel archeologisch verantwoord.

Doelgroep

1. Korte beschrijving van het project:

De vluchtelingen kwamen, verdeeld over twee ronden, aan de tafel staan. Daarop lagen scherven van aardewerk uit de zestiende en zeventiende eeuw. Deze zijn opgegraven voorafgaand aan de bouw van Rozet. Aan de hand van het aardewerk vertellen de vrijwilligers over het erfgoed van Arnhem. Daarnaast is er een activiteit waarbij er kleine vondsten uit een Arnhemse beerput gesorteerd kunnen worden. De deelnemers pakken telkens een vondst met een pincet. De vrijwilligers zeggen dan wat daar het Nederlandse woord voor is. Met hulp van een tolk vragen de vrijwilligers vervolgens wat het woord voor die vondst is in de moedertaal van de deelnemers. Zo ontstaat een gesprek en leren beide partijen van elkaar.

2. Waarom koos u voor deze doelgroep?

Eigenlijk was het VluchtelingenWerk die ons koos. Zij wilde graag een feestelijke afsluiting van het integratieproces en benaderde daar Rozet voor. Binnen Rozet werd toen gevraagd wat de verschillende organisaties konden bieden. VluchtelingenWerk was na de eerste keer zeer positief over de ArcheoHotspot en wil hen er elke keer weer bij hebben.

3. Hoe bent u in contact gekomen met deze doelgroep?

Door VluchtelingenWerk Oost-Nederland dus.

4. Welke aanpassingen heeft u gedaan, voor deze doelgroep, op de locatie waar het project plaatsvond?

Bij grotere groepen worden er altijd extra tafels neergezet. En zeker als er kinderen komen. Helaas is het niet altijd bekend of er kinderen komen. Volwassenen zijn er sowieso altijd. Tevens is de tekst op de informatiebladen vertaald in het Syrisch Arabisch en Engels. Er zijn plannen om dat ook nog te doen in het standaard Arabisch en Chinees. De vertalingen zijn niet alleen voor de vluchtelingen, maar ook voor de andere anderstaligen die gedurende het jaar langskomen.

5. Waaruit leidde u de mate van motivatie van de doelgroep af?

Aan de ene kant kun je dit lezen als "Hoe gemotiveerd was de doelgroep?" en "Waarop motiveer je je eigen keuze voor deze doelgroep?". Ik heb het als beide gelezen. Ze hebben natuurlijk niet zelf voor Rozet gekozen, dus dit maakt het wat lastiger. Ze waren wel weer enthousiast. Vooral het beerput sorteren is een heel effectief middel gebleken om taal uit te wisselen, zonder afbreuk te doen aan de archeologie. Archeologie is geen speeltje geworden, maar speelt wel een grote rol daarin en draagt ook er aan bij. Dit was voor mij de motivatie om de doelgroep te dienen. Dus door een stukje taalonderwijs en een stukje archeologie. En beide op een laagdrempelige manier. Het is ook interessant, omdat één van de doelstellingen die wij als ArcheoHotspot willen uitdragen, is de verbinding met de lokale archeologie. Dit is bij uitstek een doelgroep die je daarvoor wil bereiken. Deze mensen komen hier en als je hen iets kan vertellen over jouw erfgoed er archeologie, begrijpen ze misschien ook jouw cultuur en jouw land beter.

6. Waaruit leidde u de mate van aandacht van de doelgroep voor de activiteit af?

Dit vind ik een lastige vraag, omdat de groepen verschillen in achtergrond en cultuur (Syrisch en Eritrees red.). Het is vanuit je eigen cultuur lastig om dit in te schatten. Interesse tonen is namelijk cultureel bepaald. De één is bijvoorbeeld uitbundig, omdat hij dat vanuit zijn cultuur moet tonen. Daarbij leken de Syrische bezoekers veel meer bezig met de ArcheoHotspot, dan de Eritrese groep. Maar achteraf kreeg ik te horen dat de Syriërs juist wel heel geïnteresseerd waren en het leuk vonden. Later zijn een aantal van hen nog eens teruggekomen in de ArcheoHotspot.

7. Waaruit leidde u de mate van aandacht van de vrijwilligers voor de doelgroep af?

Door niet af te wachten en meteen te beginnen met hun verhaal na de deelnemers welkom te hebben geheten. Daarnaast luisterde de vrijwilligers aandachtig naar de vragen van de deelnemers en beantwoordden die ook.

8. In hoeverre was de activiteit geschikt voor de doelgroep?

De activiteit blijkt keer op keer een succes. Het effect is echter wel groter als er kinderen bij zijn. Zij pakken een taal toch beter op dan volwassenen en zijn vaak gemotiveerder om actief bezig te zijn met de vondsten uit de beerput.

9. Waaruit leidde u de sfeer binnen de doelgroep af?

Vooraf uit de mate waarin de doelgroep de dialoog met de vrijwilligers aan ging en reageerde. Niet zo zeer op en met de vrijwilligers, maar ook op elkaar. Achteraf hoorde ik dat de Eritrese groep bij de djembé-workshop stil viel. Dat sloot totaal niet aan bij hen, maar in de ArcheoHotspot kwamen ze meer los. Het aardewerk was een stukje herkenning voor hen en tevens leerde ze over het gebruik ervan in Nederland. Voor de vrijwilligers was het dan weer leuk dat de Eritreeërs eigenlijk veel meer een expert zijn op het gebied van aardewerk qua productie en gebruik dan Nederlanders. Eritreeërs gebruiken het in hun land nog steeds om mee te koken bijvoorbeeld.

10. Voor welke doelgroep(en) zou deze activiteit nog meer geschikt zijn?

Het sorteren van de beerput-vondsten wordt al reeds aangeboden op scholen. Dus het wordt eigenlijk al voor meerdere doelgroepen gedaan. Het sorteren gebeurt wel vaker door jongeren. De connectie tussen de vondsten, de dialoog en de tentoonstelling is vaak voor volwassenen. Op dit moment is men ook bezig om met dit aanbod de Arnhemse woonwijken in te gaan. Daar zitten de wat oudere mensen. Wellicht dat daarvoor bepaalde programmaonderdelen worden vervangen.

Vaardigheden

11. Welke kennis en/of vaardigheden is/zijn vereist bij het werken met deze doelgroep?

Het is fijn als er iemand met een degelijke archeologische kennis bij is, want je weet nooit welke vragen je krijgt. Zodat je toch altijd een antwoord kan geven, zelfs als je het nog moet opzoeken. En dat je het dan ook daadwerkelijk opzoekt en er later op terug komt. Verder is voor deze specifieke doelgroep de taal natuurlijk een barrière, maar ook een uitdaging. Hierdoor ga je toch anders met hen om, dan met de meeste bezoekers. Deze editie waren er tolken bij, maar dat is niet altijd zo. Als dat niet zo is, moet je zelf aanvoelen of je niet te snel of te langzaam praat bijvoorbeeld. En jezelf afvragen wat je wel en niet gaat vertellen. Mochten er ook nog kinderen bij zijn, dan is enige mate van didactische kwaliteit ook vereist. Geef hen de tijd om zelf na te kunnen denken en te praten met hun ouders.

12. Op welke wijze(n) kan men deze kennis en/of vaardigheden leren?

Ik draag mijn kennis zo veel mogelijk over via informatieavonden. Sommige vrijwilligers vertel je het één keer en begrijpen het dan meteen, maar bij de meeste vrijwilligers is dat niet zo. Bij hen probeer ik op de informatieavond een basis te leggen en daarna de vrijwilliger zelf te laten opbouwen. Zij hebben allemaal een eigen voorkeur voor wat zij interessant vinden binnen de archeologie. Ik maak daarom gebruik van het feit dat er binnen de archeologie verschillende specialismen zijn. Dat probeer ik ook bij mijn vrijwilligers te stimuleren, zodat zij altijd vanuit hun eigen passie en interesse praten. Dit draagt bij aan de hospitality. Ze willen ook heel graag dat mensen onthouden wat zij vertellen, omdat de vrijwilliger het zelf leuk vindt. Ik houd de groep vrijwilligers bewust klein en stel hen gerichte vragen. Bijvoorbeeld: "Zou jij dit willen determineren?" of "Hoe zou jij dit onderwerp uitleggen aan bezoekers?" Daarnaast stimuleer ik hen om zelf met vragen te komen en zelf onderzoekjes te starten.

13. Op welke wijze(n) is/zijn deze (opgedane) kennis en/of vaardigheden toegepast in het project?

Ik probeer altijd te zorgen dat er een soort hiërarchie in kennis aanwezig is onder de vrijwilligers. Er is een aantal vrijwilligers die zelfstandig activiteiten kunnen doen. Mocht dat niet zo zijn, dan leid ik de workshop zelf. “Onder” mij staat dan iemand, die al wel goed in de materie zit en het over kan brengen. Vaak is er dan nog een derde of zelfs vierde persoon bij, die minder ervaring heeft met de doelgroep en/of activiteit. Voor hen draait het vooral om het ervaren en minder om het begeleiden van de activiteit. Zo kunnen zij bij zichzelf nagaan wat zij bijvoorbeeld spannend vonden om te doen. De volgorde is dus ongeveer leerling-gemiddeld-geleerd. De “hoogste in rang”, onder mij, coördineert de activiteit. Zelfs de ervaren vrijwilligers vinden het toch bij vluchtelingen spannend door bijvoorbeeld de taalbarrière.

Archeologie als middel

14. In hoeverre werd er archeologie (in de breedste zin) gebruikt?

Het is vooral een middel om met elkaar te praten.

15. Hoe zou op een andere manier archeologie gebruikt kunnen worden voor deze doelgroep?

Zelf zou ik graag nog eens willen kijken of er verschillen en overeenkomsten te ontdekken zijn met de Romeinse Tijd. Zowel de Syriërs, als de Eritreeërs kennen de Romeinse cultuur. Ik ben benieuwd naar wat er in hun land van herkomst is achtergebleven van de Romeinen en hoe de vluchtelingen daar tegenaan kijken. “Kunnen we nader tot elkaar komen door overeenkomstige archeologie?” De vraag is echter of dat er op korte termijn van gaat komen, want voorlopig is er een vluchtelingenstop in Nederland.

16. Zijn er wetenschappelijke theorieën en/of modellen (uit het archeologische werkveld) toegepast bij dit project? Zo ja, welke waren dat?

Ik maak altijd gebruik van de twaalf intelligenties. Deze didactiek gaat er van uit dat ieder mens een bepaalde voorkeur heeft in de manier van leren. Bijvoorbeeld visueel, schematisch of tekstueel. Ik probeer daar altijd een combinatie van te maken. Het zal dus nooit puur vertellen zijn. Ik wil met de bezoekers op verschillende manieren een object benaderen en er over in gesprek gaan. En bij elke activiteit denk ik na over welke archeologische methoden en technieken ik er in kan verwerken. En op een dussdanige manier die ook overkomt bij de mensen. Ik kijk altijd vanuit de archeologie naar de educatie en vervolgens naar de eventuele grenzen. Bijvoorbeeld: “Wat mogen ze wel en niet vasthouden?” Vaak zie je dat er een flowchart wordt gebruikt bij een determinatie-workshop, maar dat is eigenlijk niet logisch. Deze methode is een volgorde die archeologen nauwelijks hanteren. Zij kijken meer naar uit welke archeologisch periode het komt op basis van bijvoorbeeld baksel en structuur.

Evaluatie

17. Wat ging er goed tijdens het project?

Er was heel veel interesse in de archeologie. Wat minder in het sorteren, maar wel veel in het aardewerk. Er was ook heel veel voorkennis al. Bij de Eritrese groep over aardewerk en de Syrische groep over archeologie in het algemeen. Dit maakte het voor de vrijwilligers makkelijker om de diepte in te gaan met het gesprek. De voorkennis is natuurlijk niet te danken aan de workshop zelf, maar bracht de workshop wel naar een hoger niveau.

18. Wat zijn de (eventuele) verbeterpunten?

De vrijwilligers hadden een lager niveau van het opzoeken van de interactie met de bezoekers, dan ik verwacht had. De volgende keer zal ik iemand anders moeten vragen of zelf meer tijd in de voorbereiding met hem/haar persoonlijk moeten steken.

19. In hoeverre zijn de doelen behaald?

Puur zakelijk kon de ArcheoHotspot wederom een activiteit bieden en wil VluchtelingenWerk ook graag nogmaals terugkomen. Inhoudelijk is het ook aangekomen bij de bezoekers. Tevens hebben zij nu iets meer kennis over het erfgoed van Arnhem.

20. Wat zou u andere musea/erfgoedcentra, die ook met deze doelgroep willen werken, willen meegeven?

In de ArcheoHotspot is er de vrijheid voor vrijwilligers om zichzelf te ontwikkelen, maar dat is in veel musea niet het geval. Hen zou ik willen adviseren om een museumdocent in te schakelen om veel kennis in een korte tijd over te dragen. Er is dus een verschil in het werken met vrijwilligers en professionals. Daarnaast ga je naar je eigen vakgebied kijken. Vluchtelingen zijn heel anders dan toeristen. Toeristen komen namelijk naar je toe als ze geïnteresseerd en toevallig in de buurt zijn. Dit project is niet schools, maar wel leerzaam. Geniet er vooral van. Het heeft mij anders laten kijken naar archeologie. Om het meer als middel te kunnen inzetten. Zonder dat je daarbij de archeologie als wetenschap uit het oog verliest. Het hoeft niet alleen maar leuk, simpel en oppervlakkig te zijn.

Interview: Wetenschap en techniek beleven - Een middeleeuws feest

Algemeen

Naam organisatie: Stichting Erve Eme

Naam medewerker: Patrick Reeuwijk

Functie binnen organisatie: Voorzitter

Samenwerkingspartner(s): Saxion Hogeschool (Deventer), Gemeente Zutphen (archeologie) en IMC Weekendschool

Naam project: Wetenschap en Techniek beleven - Een middeleeuws feest

Datum project: 21-11-2018

Doelgroep: Kinderen in basisschoolleeftijd die weinig tot niet in aanraking komen met cultuur

Doel(en) van het project:

Kinderen op een laagdrempelige wijze in aanraking brengen met wetenschap en techniek en daarbij onderzoeken of de educatieve programma's van Erve Eme aansluiten bij bijzondere doelgroepen in het basisonderwijs.

Doelgroep

1. Korte beschrijving van het project:

Erve Eme is een klein archeologisch openluchtmuseum, een reconstructie van een vroegmiddeleeuws erf in Zutphen op basis van archeologische vondsten. Erve Eme is in contact gekomen met Kindcentrum Rivierenwijk uit Deventer via het onderwijsproject IMC Basis. De leerlingen (groep 7 en 8 red.) krijgen via deze school de mogelijkheid om kennis te maken met wetenschap en techniek. In dit kader kunnen we de leerlingen uit achterstandswijken kennis laten maken met archeologie. In een educatief spellencircuit gaan de kinderen zelf op het terrein van Erve Eme actief aan de slag. De leerlingen krijgen opdrachten in groepjes en ze mogen ervarend leren. Ze maken kennis met ambachten zoals ijzersmeden, weven en brood bakken. Voor het vakgebied wetenschap & techniek komen ze bij Erve Eme om kennis te maken met archeologie (de wetenschap) en eeuwenoude ambachten (de technieken). Hiermee willen we de leerlingen in contact brengen met de oude technieken, die nog steeds bij diverse beroepen gebruikt worden. Ook is het bekend dat deze leerlingen niet of nauwelijks de kans krijgen om een museum bezoeken. Op deze manier geven we deze leerlingen de mogelijkheid om actief kennis te laten maken met het archeologisch openluchtmuseum en willen we met deze ervaring ook de ouders/begeleiders bereiken.

2. Waarom koos u voor deze doelgroep?

Deze doelgroep is goed te bereiken via IMC Weekendschool en waarbij vervolgens goed geëvalueerd kon worden hoe de huidige programma's aansluiten bij deze doelgroep.

3. Hoe bent u in contact gekomen met deze doelgroep?

Via Hogeschool Saxion en IMC Weekendschool.

4. Welke aanpassingen heeft u gedaan, voor deze doelgroep, op de locatie waar het project plaatsvond?

Enkele aanpassingen aan het niveau van de opdrachten voor de doelgroep. Dit was met name te bereiken door iets meer begeleiding en het op het goede niveau insteken van de uitleg van de activiteiten.

5. Waaruit leidde u de mate van motivatie van de doelgroep af?

Het enthousiasme van de kinderen en de docent en het plezier wat ontstond bij de begeleiding vanuit Saxion en Erve Eme. Er was een duidelijke positieve wisselwerking.

6. Waaruit leidde u de mate van aandacht van de doelgroep voor de activiteit af?

Tijdens de uitleg en de activiteiten waren de kinderen rustig, luisterden goed en bleven hun aandacht houden bij de activiteit, met af en toe een lolletje.

7. Waaruit leidde u de mate van aandacht van de vrijwilligers voor de doelgroep af?

De vrijwilligers hielpen de kinderen voortdurend, er was aandacht voor de sociale aspecten in de groep.

8. In hoeverre was de activiteit geschikt voor de doelgroep?

Zeer goed geschikt, de diverse activiteiten bleken aan te slaan bij de doelgroep. Wel hadden we de tijdsduur iets ingekort om de aandacht er goed bij te kunnen houden.

9. Waaruit leidde u de sfeer binnen de doelgroep af?

De kinderen hadden continu een glimlach op de mond.

10. Voor welke doelgroep(en) zou deze activiteit nog meer geschikt zijn?

Sowieso voor basisscholen en het eerste jaar van het voortgezet onderwijs. Ook voor moeilijk lerende kinderen zou dit programma, met kleine aanpassingen, uitgevoerd kunnen worden

Vaardigheden

11. Welke kennis en/of vaardigheden is/zijn vereist bij het werken met deze doelgroep?

Omgaan met kinderen, ook met kinderen die de aandacht er moeilijker bij kunnen houden. Geduld en rust bewaren. Aansluiten bij het niveau van de kinderen is het belangrijkste, aanvoelen wat ze begrijpen en wat je kunt vertellen.

12. Op welke wijze(n) kan men deze kennis en/of vaardigheden leren?

Oefenen en met elkaar ervaringen uitwisselen hoe je dit het beste aanpakt.

13. Op welke wijze(n) is/zijn deze (opgedane) kennis en/of vaardigheden toegepast in het project?

Niet actief of bewust, vooraf wel gewezen op het laagdrempelig insteken van de activiteiten.

Archeologie als middel

14. In hoeverre werd er archeologie (in de breedste zin) gebruikt?

Een mini-opgraving op het terrein met alle materialen die de archeoloog daarbij gebruikt en kennis maken met oude ambachten uit de Vroege Middeleeuwen.

15. Hoe zou op een andere manier archeologie gebruikt kunnen worden voor deze doelgroep?

In digitale vorm "opgraven" lijkt mij een geweldige manier, maar wel kostbaar om te ontwikkelen. Verder kun je met kinderen voorwerpen bekijken en in bijvoorbeeld een quiz-vorm gaan bekijken wat het voor een voorwerp is en waarvoor het werd gebruikt.

16. Zijn er wetenschappelijke theorieën en/of modellen (uit het archeologische werkveld) toegepast bij dit project? Zo ja, welke waren dat?

Nee, want dat is voor deze doelgroep niet geschikt.

Evaluatie

17. Wat ging er goed tijdens het project?

De activiteiten sloten goed aan op de interesses van de doelgroep.

18. Wat zijn de (eventuele) verbeterpunten?

Een iets gestructureerdere uitleg geven aan het begin en tijdens de activiteiten. Het gezamenlijk afsluiten zou centraler kunnen.

19. In hoeverre zijn de doelen behaald?

Wij hebben goed kunnen zien of de activiteiten aansloten bij de doelgroep. Dat doel is dus behaald. Met wat kleine aanpassingen kunnen we verder met het uitbreiden van de doelgroepen.

20. Wat zou u andere musea/erfgoedcentra, die ook met deze doelgroep willen werken, willen meegeven?

"Meet them where they are!" Sluit dus goed aan op de interesses van de doelgroep en pas je aan aan hun niveau en vragen.

Interview: Interactieve rondleiding

Algemeen

Naam organisatie: Elisabeth Weeshuis (Culemborg)

Naam medewerker (indien toestemming): Lisette le Blanc (Flipje en Streekmuseum)

Functie binnen organisatie: Conservator

Samenwerkingspartner(s): KUBES

Naam project: Rondleiding voor blinden en slechtzienden (pilot)

Datum project: 22-11-2018

Doelgroep: Blinden en slechtzienden

Doel(en) van het project:

- Aanpassen van de collectie aan de doelgroep.
- De rondleiding als vast onderdeel in de programmering van het museum opnemen.

Doelgroep

1. Korte beschrijving van het project:

Ik werd benaderd door Lucienne Bartels (erfgoedcoach in Culemborg red.). Ik had namelijk al ervaring met projecten voor blinden en slechtzienden. Lucienne vroeg mij om in mijn netwerk de doelgroep te vragen of zij wilde deelnemen aan de pilot. Met daarbij het verzoek om achteraf Lucienne van feedback te voorzien t.b.v. het verder ontwikkelen van de rondleiding. Daar kwamen veel positieve reacties op. In de tussentijd zijn Lucienne en ik het museum doorgegaan om te kijken waar de mogelijkheden en eventuele obstakels lagen in het museum. Onbewust bleek het museum al zeer geschikt voor de doelgroep, afgezien van de vele trappen. Er waren al objecten met uitleg door middel van audio en objecten die gemaakt zijn om aan te raken.

2. Waarom koos u voor deze doelgroep?

Ik werd benaderd vanwege mijn ervaring met de doelgroep. Ik koos in dit geval dus niet voor deze doelgroep, maar ben er persoonlijk wel in geïnteresseerd.

3. Hoe bent u in contact gekomen met deze doelgroep?

Ik gebruikte het netwerk dat ik al had uit eerdere projecten in onder andere het Flipje en Streekmuseum in Tiel.

4. Welke aanpassingen heeft u gedaan, voor deze doelgroep, op de locatie waar het project plaatsvond?

Hier kon Lisette lastig antwoord opgeven, daarom is Lucienne hier apart voor benaderd.

Aanvulling van Lucienne:

De volgende voorbereidingen zijn getroffen:

- Er is zo min mogelijk achtergrond geluid te horen.
- Er is een voelschilderij gemaakt.
- Er werden geen andere rondleidingen tegelijkertijd gepland.

5. Waaruit leidde u de mate van motivatie van de doelgroep af?

Ze gaven veel enthousiaste en positieve reacties. Daarnaast natuurlijk ook uit het feit dat zij zich heel graag wilden aanmelden voor de activiteit.

6. Waaruit leidde u de mate van aandacht van de doelgroep voor de activiteit af?

Uit het feit dat zij vragen stelden en met concrete feedback kwamen voor de doorontwikkeling van de activiteit. Een groot voordeel was ook dat deze specifieke individuen vanuit zichzelf al zeer gedreven zijn en graag willen deelnemen aan de maatschappij.

7. Waaruit leidde u de mate van aandacht van de vrijwilligers voor de doelgroep af?

Dat zij goed doorhadden dat bij rondleidingen altijd sprake is van een samenspel tussen de gids en de bezoekers. Tevens vermeden zij uitspraken als: "Kijk daar eens." Ze letten dus echt op hun taalgebruik.

8. In hoeverre was de activiteit geschikt voor de doelgroep?

De activiteit was zeer geschikt voor doelgroep. Dit museum leent zich er ook echt goed voor.

9. Waaruit leidde u de sfeer binnen de doelgroep af?

Vooraf uit de grapjes en gesprekken tussen de deelnemers onderling.

10. Voor welke doelgroep(en) zou deze activiteit nog meer geschikt zijn?

Voor heel veel doelgroepen eigenlijk wel. Maar vooral voor ouderen zou het interessant kunnen zijn, omdat weeshuizen als deze in hun jeugd nog bestonden. Dit kan bij hen een herinnering oproepen.

Vaardigheden

11. Welke kennis en/of vaardigheden is/zijn vereist bij het werken met deze doelgroep?

Blijven communiceren is heel belangrijk. Bijvoorbeeld als ze bij een trap staan. Elk individu zal vaak zelf aangeven in welke mate begeleiding nodig of gewenst is. En natuurlijk zijn brailleteksten heel handig.

12. Op welke wijze(n) kan men deze kennis en/of vaardigheden leren?

Vooraf door het te doen. Blinden en slechtzienden denken ook vaak in termen van "zien", maar zienden hebben vaak de neiging om dergelijke woorden te vermijden. Het kan de eerste keer spannend zijn om met deze doelgroep een activiteit te doen.

13. Op welke wijze(n) is/zijn deze (opgedane) kennis en/of vaardigheden toegepast in het project?

Lucienne en de gids kregen tips van mij. Deze hebben zij uitgeprobeerd en achteraf vroegen zij aan de doelgroep hoe zij dit ervoeren.

Archeologie als middel

14. In hoeverre werd er archeologie (in de breedste zin) gebruikt?

Deze activiteit neigde meer naar geschiedenis dan archeologie. Echter zijn er wel elementen uit de archeologie toegepast, zoals het aanraken van replica's van objecten, die in het weeshuis destijds gebruikt werden.

15. Hoe zou op een andere manier archeologie gebruikt kunnen worden voor deze doelgroep?

Ambachten, zoals op Erve Eme in Zutphen, zouden zeer geschikt zijn. Het bezig zijn met de handen, spreekt deze doelgroep erg aan. Je zou bijvoorbeeld kunnen gaan weven of potten kleien. Weven zou ook goed passen in het verhaal van het weeshuis. Archeologie is sowieso een geschikt middel voor blinden en slechtzienden, omdat het draait om het aanraken van het verleden. Archeologie is laagdrempelig en basaal. Op dit vlak van archeologie loopt Engeland voorop.

16. Zijn er wetenschappelijke theorieën en/of modellen (uit het archeologische werkveld) toegepast bij dit project? Zo ja, welke waren dat?

Daar is vooraf niet bewust naar gekeken. Het wordt vooral gedaan op basis van de feedback vanuit de doelgroep. In dat opzicht is het wel een onderzoekende houding.

Evaluatie

17. Wat ging er goed tijdens het project?

Ik ben zeer tevreden over de pilot en blij dat de doelgroep met concrete feedback kwam. Naast de feedback leerde de organisatie ook van het feit dat de groep deelnemers uit tien personen bestond. Dit bleek een goed aantal voor een dergelijke rondleiding. Meer personen zou waarschijnlijk te veel geweest zijn.

Aanvulling van Lucienne:

Er is meer draagvlak ontstaan onder het personeel van het museum voor deze doelgroep.

18. Wat zijn de (eventuele) verbeterpunten?

Het voelschilderij vond men leuk om te doen, maar vooral voor wie al vanaf de geboorte blind/slechtziend was, bleek het lastig om te herkennen wat er op het voelschilderij afgebeeld stond. Het gebruik van minder details zou dit kunnen oplossen. Daarnaast bleek er een microfoon niet te werken in één van de zalen. Het is belangrijk om dat van te voren te controleren. Tevens zal de gids moeten oefenen met het inkorten van zijn verhaal. Hij is al geruime tijd werkzaam in het museum en kent het verhaal uit zijn hoofd. Echter heeft deze doelgroep behoefte aan aanraken en dat vraagt tijd. Die tijd kun je inwinnen door het verhaal in te korten.

Aanvulling van Lucienne:

De rondleiding zal toegespitst worden op een bepaald thema. Zo kan er toch veel informatie verteld worden en kunnen verschillende rondleidingen worden aangeboden.

19. In hoeverre zijn de doelen behaald?

Deze pilot heeft een goede basis gelegd voor het doorontwikkelen. De doelgroep heeft goed meegedacht, dit werd vooraf nadrukkelijk aan hen gevraagd. Lucienne gaat daar nu mee verder. Als men op deze voet verder gaat, dan heeft deze activiteit zeker kans van slagen.

20. Wat zou u andere musea/erfgoedcentra, die ook met deze doelgroep willen werken, willen meegeven?

Bij deze rondleiding werden er geen voorwerpen rondgegeven, want alles staat standaard in het museum. Mocht dat wel gedaan worden, dan dient men echt de tijd te nemen voor het voelen. Dit zou daarom handiger zijn om in kleinere groepen te doen. Uit ervaring weet ik dat bij het doorgeven van objecten het verhaal vaak te snel gaat. De laatste deelnemer in de kring heeft soms het eerste object nog niet eens gevoeld, terwijl het volgende object al aan de eerste deelnemer in de kring wordt gegeven. Het aanraken loopt dan niet meer synchroon met het verhaal. Deze objecten zouden bijvoorbeeld replica's van artefacten kunnen zijn. Daarnaast ben ik van mening dat vondsten, die vaak gevonden worden, vaker gebruikt mogen worden voor dergelijke activiteiten. Er zullen weinig archeologen zijn die stampij zullen maken over het sneuvelen van een bijvoorbeeld een spinklosje. Mocht dit wel zo zijn, dan is het dragen van handschoenen natuurlijk ook altijd een optie.